**T.C.**
**DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ**
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**
**TARİH ANABİLİM DALI**
**TARİH PROGRAMI**
**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

# GİRİT SAVAŞLARI ÇERÇEVESİNDE OSMANLI-VENEDİK İLİŞKİLERİ

**Bahtınur GÜLMEZ**

**Danışman**
**Yrd. Doç. Dr. Nuri ADIYEKE**

**İZMİR - 2016**

## YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi Olarak "1645-1715 Girit Savaşları Çerçevesinde Osmanlı-Venedik İlişkileri" adlı çalışmanın tarafımdan, yararlandığım bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

…./…./2016

Bahtınur GÜLMEZ

İmza

**ÖZET**

**Yüksek Lisans Tezi**

**Girit Savaşları Çerçevesinde Osmanlı-Venedik İlişkileri**

**Bahtınur GÜLMEZ**

**Dokuz Eylül Üniversitesi**

**Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Tarih Anabilim Dalı**

**Tarih Programı**

**Bu çalışmada, Osmanlı İmparatorluğu ve Venedik Cumhuriyeti'nin 1645-1715 tarihleri arasındaki diplomatik ilişkileri ele alınmıştır. 1645-1715 tarihleri arasından yapılan üç savaşın süreç ve sonucunda ilişkilerin normale dönmesi adına nasıl bir diplomatik faaliyet içinde bulunulduğu, diplomasi ağının nasıl işlediği ve izlenen diplomasinin taraflar arasında olayların gidişatına göre nasıl şekil değiştirdiği, diplomasinin çözüme kavuşturmadığı durumların başka hangi yollara başvurularak çözüme kavuşturulmaya çalışıldığı incelenmeye çalışılmıştır.**

**Diplomasi denildiğinde akla gelen Venedik Cumhuriyeti'nin diplomasi yolu ile siyasal ve gündelik yaşamını nasıl düzenlediğini, diplomasi ağının çözümsüz kaldığı durumlarda neler yaptığı ile dönemin hala tartışılmaz gücü olarak görülen Osmanlı İmparatorluğu'nun giderek gücünün sorgulanmaya başlanması üzerinde durulmuştur. Osmanlı Devleti ile yapılan ahidnamelerin dili değişmese de bu ahidnamelerin verilme aşamasındaki dilin ve sürecin nasıl değiştiği belgelerin, kaynakların bize yansıttığı kadarı ile analizler sonucu anlatılmaya çalışılmıştır.**



**Anahtar Kelimeler: Girit Savaşı, Venedik Elçileri, Diplomatik İlişkiler**

**ABSTRACT**

**Master's Thesis**

**The Relationship Between Ottoman Empire and Venetian Republic at the Crete Wars' Framework**

**Bahtınur GÜLMEZ**

**Dokuz Eylül University**

**Graduate School of Social Sciences**

**Department of History**

**History Program**

**At this assessment, the relationship between Ottoman Empire and Venetian Republic from 1645 to 1715 has been evaluated. The normalization relations activities of them after three wars between 1645 and 1715, how the diplomacy network committed and according to the course of events, how the diplomacy changed, and resolved the other diplomatic problem were studied.**

**How the Venetian Republic, that comes to mind is called diplomacy, managed the social and politics life, what was done in cases which diplomacy remains unresolved, and the query of the strength of Ottoman Empire that was still an indisputable power of that period have been pointed out. Even though languages of the ahdnames made with Ottoman Empire did not changed, according to the analysis of the sources, how the language and process changed in the stage of granting have been examined.**

**Keywords: Crete War, Venice Ambassadors, Diplomatic Relation**

**GİRİT SAVAŞLARI ÇERÇEVESİNDE OSMANLI-VENEDİK İLİŞKİLERİ**

## İÇİNDEKİLER


TEZ ONAY SAYFASI ii
YEMİN METNİ iii
ÖZET iv
ABSTRACT v
İÇİNDEKİLER vi
KISALTMALAR ix

GİRİŞ 1

**BİRİNCİ BÖLÜM**
**GİRİT SAVAŞLARI SIRASINDA OSMANLI-VENEDİK DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ**

1.1. GİRİT SAVAŞLARI 4
1.2. GİRİT SAVAŞLARI VE OSMANLI-VENEDİK DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ 11
1.2.1. Girit Savaşı Diplomasi Sürecinde Casusluk ve Suikast Girişimleri 27
1.3. GİRİT SAVAŞLARI VE AVRUPA 28
1.3.1. Osmanlı-Avrupa Diplomatik İlişkileri 28
1.3.2. Venedik-Avrupa Diplomatik İlişkileri 35
1.3.3. Girit Savaşları Süresince Venedik Cumhuriyeti'nin İç Politikası 38
1.4. GİRİT SAVAŞLARINI SONLANDIRAN ANTLAŞMA 40

## İKİNCİ BÖLÜM
## GİRİT SAVAŞLARI SÜRESİNCE VENEDİK CUMHURİYETİ'NİN OSMANLI'DAKİ TEMSİLCİLİK ORGANİZASYONU


2.1. VENEDİK CUMHURİYETİ'NİN TEMSİLCİLİK GÖREVLİLERİ 45
2.1.1. Balyos ve Görevleri 47
2.1.1.1.Balyos Evi 50
2.1.1.2. Balyosun Güvenliği 53
2.1.2. Konsoloslar 54
2.1.3. Diğer Hizmetliler 57
2.1.3.1. Katipler 57
2.1.3.2. Ulaklar 58
2.1.3.3. Tercümanlar 59


## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
## MORA SAVAŞINA KADAR OSMANLI VENEDİK DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ


3.1. GİRİT SAVAŞINDAN MORA SAVAŞINA OSMANLI VENEDİK DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ 61
3.1.1. Esirler Sorunu 64
3.2. MORA SAVAŞINA KADAR OSMANLI-VENEDİK AHİDNAMELERİ 65
3.2.1. 1701 Tarihli Osmanlı-Venedik Antlaşması 65
3.2.2. 1701 Antlaşması'ndan Sonra Osmanlı-Venedik İlişkileri 71
3.3. 1715 MORA SAVAŞI VE OSMANLI-VENEDİK İLİŞKİLERİ AÇISINDAN ÖNEMİ 72
3.3.1. 1715 Mora Savaşı 75
3.3.2. 1715 Mora Savaşı'nda İstanbul'daki Venedik Temsilcileri 78
3.3.3. 1715 Mora Savaşı'nda Venedik Tebaası 79

3.4. 1715 MORA SAVAŞI'NDA VENEDİK CUMHURİYETİ'NİN AVRUPA DEVLETLERİ İLE İLİŞKİLERİ 80
3.4.1. Venedik-Habsburg İttifakı 81
3.5. MORA SAVAŞI ÇERÇEVESİNDE OSMANLI DİPLOMASİSİ 83
3.5.1. Osmanlı Devleti'nin Avusturya ile Barış Görüşmeleri 83
3.5.2. Osmanlı Devleti'nin Venedik ile Barış Görüşmeleri 85
3.5.2.1. 1718 Pasarofça Antlaşması Maddeleri ve Venedik-Osmanlı Devleti 87
3.6. OSMANLI-VENEDİK AHİDNAMELERİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ 89
3.6.1. Osmanlı-Venedik Ahidnamelerinin Standart Hükümleri 89
3.6.2. Osmanlı-Venedik Ahidnamelerinin İçerikleri 91
3.6.2.1. Osmanlı-Venedik Ahidnamelerinde Gümrük Vergisi ve Müstemene Tanınan İmtiyaz Sorunları 95

SONUÇ 97
KAYNAKÇA 99

## KISALTMALAR

**bkz.** Bakınız

**B.O.A.** Başbakanlık Osmanlı Arşivi

**çev.** Çeviren

**ed.** Editör

**nr.** Numara

**s.** Sayfa Numarası

**ss.** Sayfadan Sayfaya

**T.C.** Türkiye Cumhuriyeti

**v.d.** Ve Devamı

## GİRİŞ

1645 ve 1715 yılları arasında Osmanlı-Venedik ilişkileri, diplomasi ağırlıklı olarak bu çalışmamızda incelenecektir. Söz konusu yetmiş yıllık dönem, iki devletin ilişkilerinde 'Girit Savaşı' probleminin egemen olduğu dönemdir. 1645 yılından 1670'e kadar, Girit Adası üzerinde iki devlet arasında doğrudan savaş durumu; 1670'ten 1715 yılına kadar olan süre ise, Venedik'in adayı Osmanlı Devleti'nden geri almak politikasını ön plana çıkardığı dönemdir. Kendine özgü iki farklı dönemi içeren bu yetmiş yıllık süreç çalışmamızın sınırlandırılmasında göz önünde tutulmuştur.

Çalışmamızın ana kaynağı Osmanlı arşivinde bulunan belgelere dayanmaktadır. Arşiv kaynakları içinde en yoğun olarak kullanılan tasnif Ecnebiye Defterleri'dir. Sözü edilen defterlerin içinde yer alan ahidnameler ve iki ülke ilişkilerine ait hükümler çalışmamız açısından oldukça aydınlatıcı olmuştur. Ecnebiye Defterleri'nin yanında mühimme defterleri, çeşitli ferman ve perakende evraklardan yararlanılarak kaleme alınan akademik çalışmalarda bu çerçevede incelenmiştir.

Tez konusunu kapsayan süreci ele alan Osmanlı kronikleri de çalışmamıza önemli bir katkı sağlamıştır. Bu çerçevede Silahdar Tarihi, Tarih-i Raşid, Tarih-i Naima gibi çağdaş kroniklerin yanı sıra konu ile ilgili önemli bilgiler sunan Hammer ve Zinkeisen tarihleri de kullanılmıştır. Ayrıca Muahedat Mecmuası'nda da konumuz ile ilgili önemli bilgiler bulunmaktadır.

Çalışmamıza İtalyan kaynakları açısından en büyük katkıyı balyoslar tarafından tutulan raporlar yapmıştır. Diploması tarihi açısından tartışmasız bir öneme sahip olan bu raporlar, senatoya sunulmakla zorunludur. Balyosların kişisel olarak tuttukları günlükler ve ülkelerini bilgilendirme adına kaleme aldıkları mektuplar iki ülke arasındaki ilişkilerin gizli kalmış pek çok yerini Osmanlı kaynaklarına oranla daha net ortaya koymaktadır. Gerek bu raporlar gerekse bir kısım İtalyanca kronikler konu olarak ele alınan ikincil kaynaklar aracılığı ile tezimizde yerlerini almışlardır. Böylelikle hem Ecnebiye Defterleri hem de sözü edilen İtalyan kaynakları çalışmamızda karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş ve süreçte eksik kalan birçok nokta bu suretle tamamlanmaya çalışılmıştır.

Girit Adası üzerinde oluşturulan politik atmosfer 'savaş' ortamından 'diplomatik' ilişkilere doğru evrilmiştir. Osmanlı-Venedik ilişkileri tarihsel süreçte oldukça eskiye dayanmaktadır. Bu süreçte Venedik'in ticari çıkarlarının bulunduğu

alanlar üzerinde uzun süren savaşlar; iki ülkenin ticari çıkarlarının ağır bastığı dönemlerde ise ahidname geleneğine dayalı ilişkiler göze çarpmaktadır. Bu çapraşık ilişkiler, siyasi, sosyal ve kültürel değişimlerinde diplomatik misyona sahip kişilere nasıl yansıdığı üzerinde durulmuştur.

Ticaret yollarının geleneksel yollardan uzaklaşıp Atlantik hattında yoğunlaşması İtalyan ticaret devletlerinin aleyhine olmuştur. Geleneksel ticaret yolları üzerinde Doğu Akdeniz, Ege ve Karadeniz bölgesinde ticari kolonileri vasıtasıyla yüzyıllarca hüküm sürmüştür. Osmanlı İmparatorluğu sözü edilen bölgelerdeki fetih politikaları özellikle Venedik ve Ceneviz ile sık sık karşı karşıya gelmeleri sonucunu doğurmuştur.

II. Mehmet ile yoğunlaşan mücadele dönemi Venedik'in elinden birçok ticari öneme sahip mevkiinin kaybedilmesi anlamına gelmektedir. Yaklaşık olarak 16. yüzyılın ortalarına dek, eskisi kadar olmamakla beraber önemini koruyan geleneksel ticaret yolları 17.yüzyıldan itibaren İngiltere, Hollanda ve Fransa gibi devletlerin 'Levant' da görünmeleriyle birlikte tekrar ticari bir mücadele alanına dönüşmüştür.

Bu mücadele Venedik'in Avrupa siyasi ve ticari hayatında güvenilmez bir konuma gelmesine ve 18. yüzyılda Akdeniz dünyasında etkisiz bir konuma düşmesine neden olmuştur. Çalışmamızda detaylı olarak göstereceğimiz gibi sözü edilen yetmiş yıllık süreçte Venedik'in Osmanlı İmparatorluğu'ndan talepleri- savaş dönemi daha az olmak üzere, büyük orandan ticari alana yöneliktir. Bunu gerçekleştirmek adına Venedik'in kullanmış olduğu haberleşme ağı oldukça dikkat çekici bir seviyededir. Bu alandaki uzmanlığı diğer ülkelerce de kabul edilmektedir.

1645 ile 1715 yılları arasındaki Venedik Cumhuriyeti ve Osmanlı İmparatorluğu'nun diplomatik ilişkileri, bu alanda kullanılan diplomatik dil ve bu dilin nasıl bir evrime uğradığı, tezimizin ana temasını oluşturmaktadır. Sorunların diplomatik yollar aracılığı ile savaşa dönüşmeden nasıl çözüme kavuşacağı, savaşa dönüşen ilişkilerin ise yeniden diplomatik kanallar kullanılmak suretiyle normale döndürülmesi için neler yapıldığı üzerinde durulmuştur. Bu aşamada diplomatik faaliyetler kimi dönemlerde sadece iki devlet arasında kalmamıştır. Karlofça ve Pasarofça Antlaşmalarının imzalandığı önemli dönemlerde diğer Avrupa Devletleri de bu diplomatik sürece dâhil olmuşlardır. İngiltere, Fransa ve Hollanda gibi Batılı devletler yoğun elçilik faaliyetleri ile Venedik-Osmanlı ilişkilerini anlamaya

çalışmışlar ve bölgesel çıkarları doğrultusunda müdahalede bulunmaktan geri kalmamışlardır.

# BİRİNCİ BÖLÜM

# GİRİT SAVAŞLARI SIRASINDA OSMANLI-VENEDİK DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ

## 1.1. GİRİT SAVAŞLARI

Akdeniz'de egemenlik kurmaya çalışan Osmanlı İmparatorluğu için bu konuda Girit anahtar noktasıdır.[1] Adaya sahip olan Venedik Cumhuriyeti ve adaya sahip olmak isteyen Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkiler, 1644-1669 savaşı ve adanın Osmanlılarca fethi süreci ile farklı bir boyuta taşınmıştır.

Koşullar siyasette anlık değişmeler gerektirmiş olsa da savaş dönemleri dışında Venedik, genellikle tarafsızlık konumunu sürdürmeyi başarmıştır. Gerçekten de Venedik Cumhuriyeti ve Osmanlı İmparatorluğu, 1500 yılından başlayarak Venedik Cumhuriyeti'nin 1797'de yıkılışına kadar, arada talan ve korsanlık eylemleri yüzünden ara verilen görece kısa birkaç düşmanlık dönemi dışında, barış içinde yaşadılar. Öne çıkan özellik ise her iki tarafında toptan bir savaşa girmektense arada kopan ilişkiyi hızla onarmaktan yana girişimlerde bulunmasıydı. Böylelikle Venedik-Osmanlı ilişkilerinin bir yönü elbette düşmanlıktı, ama arka planda barışın hâkim olması nedeniyle düşmanlık, kural değil kural dışıydı. Osmanlılar ile Venedikliler'in bir arada yaşama gerçeği Akdeniz'de belli başlı dini kültürlerin birbiriyle karşı karşıya kaldıkları durumun tanımlanmış biçimine birçok yönden ters düşmekteydi.[2] Genellikle barış içinde bulunma sebepleri, ekonomik yönden ticaretin gerektirdiği şartlar çerçevesinde idame etmesi durumu olsa da, durum bir yerden sonra dine ve kültüre yansıyordu. Bu nokta da 1645-1669 Girit Savaşı hariç olduğu belirtilmelidir. Girit savaşı ile neyin değiştiğine neden böyle sert bir geçiş yaşandığına ve özellikle Venedik elçilerinin nasıl etkilendiği ise spesifik anlamda ele alındığında Girit Savaşı'nda yaşanan bu sert durumun boyutları değerlendirilmiş olacaktır. Bu boyutları ele alırken savaş öncesi diplomasi standartlarının ne yönde olduğuna dikkat edilmelidir. Böylece Girit Savaşı ile nelerin değiştiği daha iyi anlaşılacaktır.

---

[1] Katip Çelebi, **Tuhfetü'l-Kibar Fi Esfari'l Bihar**, (Ed. Orhan Şaik Gökyay), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973, ss. 19-20; Nuri Adıyeke, **Hikayet-i Azimet-i Sefer-i Kandiye**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, İzmir, 1988, s. 2.

[2] Eric R. Dursteler, **İstanbul'daki Venedikliler**, çev. Taciser Ulaşbelge, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 8.

Osmanlıların diplomatik uygulamalarında hem Doğu'nun hem de Batı'nın etkisini görmek mümkündür. Ancak Orta Asya'da elçinin diğer topraklar olarak değerlendirilen yere gönderilmesini bir cezalandırma yöntemi olarak kabul edilmesine karşılık, Osmanlı Devleti'nde elçi kutsal ve asla zarar verilmemesi gereken kişidir. Bu sebeple elçilik görevi ile gelen kişilere gösterdikleri konukseverlik daha sıcaktır. Kurallara göre, elçilere yemek, kalacak yer ve giysiler verilmesi gerekir. Elçileri karşılamak için gerek İstanbul'da gerek Venedik'te şatafatlı törenler yapılırdı. Bu törenlere Batı'da karnavalların coşkusu ve şenliklerin şövalye ruhu eklenirken, sultanın mutlak hâkimiyetinin daha baskın olduğu Osmanlı İmparatorluğu'nda ağır ve ciddi bir havadan söz etmek mümkündür. Venedik elçisi, yapılan törenin ardından huzura kabul edildiğinde, padişahın ağzından duyduğu tek tümce 'şöyle olsun' olmuştur. Elçiyi senatörlerle beraber karşılayan, kendisi ile devlet meseleleri dışında moda, av gibi başka konulardan da konuşan Venedik dojunun tavrı ise çok daha samimidir.[3]

Venedik, Osmanlı İmparatorluğu'nun diplomatik yapısını bildiğinden ve özellikle ticareti de devam ettirmek adına akıllı bir diplomatik denge kurmaya özen gösterirdi. Bu yüzden İstanbul'a gönderilecek balyosların üst düzey diplomatlar olmasına özellikle dikkat edilirdi. Ayrıca balyoslar dönemin en iyi okullarında eğitim almış seçkin zümreler arasından seçilirdi. Eski ve yeni balyosa görev değişikliği sırasında bir tören düzenlenirdi. Diğer ülkelerin İstanbul'da bulunan elçileri ile birlikte, tüccarlar ve elçilik görevlilerin bulunduğu bir uğurlama ve karşılama töreni gerçekleşirdi. Bu törenler hangi ülkenin elçisi olursa olsun bir onur ve saygı göstergesi olarak algılanmasının yanında, törenin ne kadar büyük ve özenli olduğu ve yapılıp yapılmadığı da gelen elçinin temsil ettiği ülkenin diplomatik açıdan nasıl bir yeri olduğunu da göstermesinden dolayı ayrı bir önem taşımaktadır. Görev süreleri dolan balyoslar, durumu Osmanlı yönetimine bildirirdi. Tayin edilen yeni balyos kendi isteğine göre karadan ya da denizden İstanbul'a gelebilirdi. Yol tercümanları yolculuk sırasında balyosa eşlik etmek üzere Venedik'e giderdi. Balyosun güvenliğini sağlamak için geçeceği yerlerde bulunan tüm yöneticilerden dikkatli olmaları konusunda emirler verilirdi. Yeni atanan balyosları karşılamak için Osmanlı devleti tarafından önceden

[3] Maria Pia Pedani, **Osmanlı Padişahı Adına**, çev. Elis Yıldırım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, (Osmanlı Padişahı), s. 5.

bazı görevliler belirlenirdi. Yolda, balyosa çavuş, kapıcı ve yeniçeriler eşlik ederdi. Merkeze gelen balyos, Osmanlı görevlileri tarafından tebrik edildikten sonra Topkapı Sarayı'nda sadrazam gözetiminde padişahla görüşürdü. Görevleri biten balyoslara Osmanlı yönetimi bazı hediyeler sunmaktaydı. En göze çarpanı ise at olmakla birlikte, İstanbul'a gelen balyos da hediyeler getirirdi. [4]

Osmanlı ve Venedik teşrifatı uygulamaları arasında bir takım benzerlikler de olmuştur. Her zaman büyük bir dikkatle okunan takdim mektupları ile elçinin gelişinde ve ayrılma zamanı geldiğinde herkesle vedalaştığı ve kendisi ile ilgili memnuniyetin belirtildiği mektupların verildiği törenler bunlara örnek gösterilebilir. Bunun yanı sıra elçiye hakaret etmenin devlete hakaret etmek anlamına geldiği dokunulmazlık anlayışı da bu benzerliklere örnek gösterilebilir. Bu kuralların ne kadar uygulandığı konusunda hassas nokta din değil, etkili tek şey elçi gönderen ülkenin güçlü bir ülke olup olmaması ya da görevlinin konumuydu.[5] Batı devletleri ise aynı dinden olmayan kişilerin gerçekleştireceği ziyaretlerin, ülke içinde ya da ülke dışında duyulmasıyla oluşacak tehlikeden dolayı, ziyaretler konusunda düşmanca bir tutum sergiliyorlardı. Doğu ile sürekli ilişkileri bulunan Venedik'in o dönemde Avrupa devletleri içinde istisnai bir durumu bulunuyordu. Sarayla sıkı ilişkileri bulunan Fransa dahi, Osmanlı elçilerinin ziyaretlerini hoş karşılamıyordu. Öyle ki, 1581 yılında Paris'e gönderilen iki farklı misyonun elçileri, Fransızlar tarafından kabul edilmek istenmedi. Fransa'nın, Osmanlı İmparatorluğu ile uzun süredir barış ilişkileri bulunmasına karşın, elçilerin misyonu Hıristiyanlığa aykırı olarak yorumlanmış ve elçiler Venedik'te tam üç ay beklemek zorunda kalmışlardı.[6] Balyoslar, Venedik'i Osmanlı Devleti'nde temsil eden elçiler olmalarından dolayı iki devlet arasındaki gelişmeler de mühim bir rol oynamaktadır. Elçilerin Venedik çıkarlarını korumak için çaba göstermesi, diplomatik girişimlerde bulunması yanında Osmanlı yönetiminin desteğini alması oldukça önemliydi. Levant'taki Venedik çıkarları ve diğer devletlerin elçilerinin Venedik

[4] Stefan Hanb, "Balyoslar ve Büyükelçiler",**İstanbul'daki Venedik Sarayı ve Eski Yaşayanları**, çev. Serap Mumcu, Caner Nohut, Nevin Speelman-Özkan, **(**Ed. Maria Pia Pedani), Edizioni Ca'Foscari, Venedik, 2013, ss.35-52; Metin Ziya Köse, **1600-1630 Osmanlı Devleti ve Venedik**, Giza Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 30-33.
[5] Pedani, Osmanlı Padişahı, ss. 4-5.
[6] Pedani, Osmanlı Padişahı, s. 11.

aleyhine bir karar alınmasının engellenmesi balyosun maharetli girişimlerine bağlıydı.[7]

Girit Savaşı öncesinde de Venedik görevlilerine karşı bazı ceza uygulamaları görülse de savaş ile birlikte durumun ciddiyeti elçilere ve diplomatik ilişkilere daha sert bir biçimde yansıdı. Bu sert yaklaşım savaş durumu halinin vermiş olduğu atmosfer olarak bazı çevreler tarafından normal kabul edilse de, kimi uygulamalar savaşın gerektirdiği şartları da aşmaktadır. 16. Yüzyıl'ın sonlarında Osmanlı İmparatorluğu en geniş sınırlarına ulaştı. İmparatorlukların topraklarını genişletmesi her zaman kent devletlerini ekonomik anlamda etkilemese de[8] Girit'in kaybı Venedik'in sonu olarak değerlendirilecekti.[9] Adanın kaybedilmesi sadece Venedik'in sonunu getirmesi olarak değil, ayrıca Doğu Akdeniz'de Hıristiyanlığın da son kalesinin kaybedilmesi anlamına gelmekteydi ve durum böylece Avrupa'yı da etkileyecekti.[10] Girit Adası'na sahip olmak demek Ege ve Doğu'nun en hatırı sayılır deniz hâkimiyetini sağlamış olmak anlamında geliyordu.[11] Girit Adası'na Avrupa'nın köşesi olarak bakılıyordu.[12] Osmanlı Devleti, Avrupa'nın Doğu ufkunu almak için ne kadar uğraştıysa Venedik adayı kaybetmemek için o kadar çok çabaladı. Fakat Girit Savaşı, 1669'da Venedik'in tüm çabalarına rağmen adayı kaybetmesi ile sonuçlandı. Kandiye Savaşı'nın Venedik ve Osmanlı Devleti için ağırlığının vurgulanması yanında, savaşın Sivastopol gününe, savaşına da benzetilmesi vurgusu da yapılmaktadır. Savaşın uzunluğu, özellikle kullanılan farklı teknoloji yöntemleri açısından bu benzetmeye gidilmektedir.[13]

16. yüzyılda yeni dünyanın bulunması ile başlayan para akışı Kuzey'in altın yönünden stabil ve güçlü kalmasına karşın, Akdeniz'in gümüş akışı ile finansal dalgalanmalar yaşaması, Cenevizlilerin bu ticari sahadan çekilmesi ile oluşan boşluk sonucu Venedik ile Osmanlı karşı karşıya geldi. Temeli ekonomik ve stratejik nedenlere dayanan Girit Savaşı'nın başlangıcında değişen dünyanın etkileri[14] ana

---

[7] Köse, s. 35.
[8] Faruk Tabak, **Solan Akdeniz 1550-1870**, çev. Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 69.
[9] Adıyeke, s. 10.
[10] Jan Morris, **The Venetian Empire**, Penguin Yayınları, England, 1980, ss. 87-88.
[11] Ekkerhard Eickhoff, "Denizcilik Tarihinde Kandiye Muharebesi" **Atatürk Konferansları**, Cilt: 2, Ankara, 1970, s. 149.
[12] Cemal Tukin, "Girit", **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 4, İstanbul, 1996, ss. 85-93.
[13] Hilary Skinner, **Turkish Rule in Crete**, Eastern Question Association, London, 1877, ss.3-4.
[14] Tabak, s. 14.

neden görülmesinin yanında sebep olarak Sünbül Ağa'nın gemisinin korsanlar[15] tarafından ele geçirilmesi oldu. Bu olaya göre, Maltalı korsanlar, Mısır'a gitmekte olan kızlarağası Sünbül Ağa ile hacca gitmekte olan bazı önemli kişilerin bulunduğu gemiye Girit açıklarında saldırdı. Çıkan karmaşada Sünbül Ağa öldürüldü. Gemiler Girit Adası'na götürüldü.[16] Girit valisi tarafından korsanların adada kalmalarına izin verilmesi durumu Venedik ve Osmanlı Devleti arasında yapılan ahitnameye tersti. Hatta 1639'da korsan faaliyetleri konusunda Venedik senatosuna Girit Valisi tarafından sunulan rapora göre Osmanlı Devleti'nden tepki alınmaması için korsanlık faaliyetlerinde dikkatli olmalıydı. Üstelik bu konuda Venedik Osmanlı Devleti'ne duyarlılığını gösterebilmek adına bir korsan gemisini yakalamış içindeki Müslümanları serbest bırakmıştır. Fakat bu çabalar pek işe yaramadı.[17] Korsanlar nedeniyle Venedik ve Osmanlı Devleti zaman zaman gergin anlar yaşansa da çözüme kavuşurdu. Ancak 1644 yazındaki bu korsan faaliyeti 1699'a kadar sürecek olan savaşın görünürdeki nedeni olmuş oldu.[18]

Osmanlı gemilerine el konulup Girit'e getirilmesi İstanbul'da büyük bir öfke yarattı. Bu konuda İstanbul'daki elçiler sorguya çekildi.[19] Venedik, Fransa, İngiltere ve İspanya elçileri saraya çağrılır. Padişah Venedik elçisine şunları söyler: "Bre bi'dini melunlar; niçün sulha mugayir bir iş işleyüp bizim gemilerimizi, düşmanların gemileri ile limanınıza koydunuz? Cedd-i azam Süleyman Han sulhu böyle midir?" deyip önceki barış antlaşmalarına göndermede bulunarak, şimdi de geçerli olan barışa dikkat çekmiştir. Elçi de yer öperek şöyle cevap verir. "Padişahım; ahidname ve misakımız böyledir ki sizlerin donanmanız dahi sair kralların gemilerini alıp limanımıza getirse misafirdir deyü riayet edüp limanımıza koruz. Biz akit-şikenlik edip kızlar ağanızı gemisiyle almış değiliz, hâşâ bu hıyanetleri edip limana giren Malta küffarıdır. Biz

[15] Fernand Braudel, **II. Felipe Dönemi'nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, Cilt: 2, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Yayınları, 2.baskı, Ankara, 1992, s. 250-252.
[16] Ziya ve Rahmi, **Girit Seferi**, Askeri Matbaa, İstanbul, 1933, ss. 2-32.
[17] Nuri Adıyeke, "Girit Savaşları ve Birleşik Hıristiyan Orduları", **Türkler Projesi**, Cilt: 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 738.
[18] Naima Mustafa Efendi, **Tarih-i Naima**, Cilt: 3, (Ed: Mehmet İpşirli), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007, s. 1028; John Wilhelm Zinkeisen, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Cilt: 4, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011, (Cilt: 4), ss. 396-397; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt: 3, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3.baskı, Ankara, 1983, (Cilt: 3) s. 217; Giacomo E. Carretto, **Akdeniz'de Türkler,** çev. Durdu Kundakçı-Gülbende Kuray, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2.baskı, Ankara, 2000, s. 40; Nicolae Jorga, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Cilt: 4, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2009,(Cilt: 4) ss. 49-50; Philip Mansel, **Levant**, çev. Nigar Nigar Alemdar, Everest Yayınları, İstanbul, 2011, s. 30.
[19] Horatio F.Brown, **Venice**, Rivington Percival-co, Second Publish , London, 1895, ss. 371-372.

dahi onlardan aciziz." Padişah tekrar, "ya ben Malta üzerine gaza ilan edersem gemilerinizi bana imdat veriri misiniz" deyince elçi de: "Can baş üzere hizmet edip üç yüz pare gemi veririz. Asker, zahire, cebehane sizden gemiler bizdendir." Sözleriyle muvafakat arz eder.[20] Venedik merkez yönetimi ise durumun tam tersini savunarak bir yanlış anlaşılmanın olduğunu ve korsanların adada kalmasına bilinçli olarak izin verilmediğini söyledi. Bu durumda olayların iki farklı anlatımını uzlaştırmak ise olanaksızdı.[21]

Venedik'in İstanbul'daki temsilcilerinin "rezillik ve korkaklık değil, haysiyetle müzakere etmek" gibi altın bir kuralı vardı. Zekice uygulanan bir uysallık ve dirayetli bir tutum arasında gidip gelen ince siyaset sistemini paralarıyla, hediyeleriyle ve olağanüstü diplomatik çeviklikleriyle neredeyse her zaman başarılı bir sonuca götürmeyi başarmışlardı. Bu durumda da Osmanlı-Venedik ilişkilerinde uzun soluklu barış dönemleri hep var olmuştu. Uzun süren barış boyunca dahi kimi zaman önemli rahatsızlıklara tabi oluşu, bu iki devletin birbirlerine konumlarından kaynaklanıyordu. Bu rahatsızlıklar özellikle iki hususdan kaynaklanıyordu: Tam olarak düzenlenemeyen sınırlar ve Berberiler ile çıkan anlaşmazlıklar. Venedik yönünden gelen çetelerin saldırıları ile Bosna, Dalmaçya ve Arnavutluk sınır bölgelerinden dolayı çıkan husumetler asla bitmek bilmiyordu. Ayrıca aynı dönemde denizlerde Berberilerin eşkıyalıklarından kaynaklanan anlaşmazlıklar, karadaki husumetlerden çok daha ciddi idi.[22] Venedik silahlı mücadeleden mümkün olduğunca kaçınmıştı. Kimi zaman İstanbul'da Afrikalı korsanların saldırılarına dair şikâyetlerde bulunmak ve ticaretiyle sahillerini korsanlara karşı kendi imkânlarıyla korumakla yetinmiştir.[23]

Venedik'in çıkarının barışı korumak olduğu açıktı. 465 yıldır elinde bulunan Girit, kent devletinin en eski sömürgesiydi. Venedik'in savunmasında stratejik bir kilit noktası olan ada, aynı zamanda tarımsal üretimi, özellikle ünlü şarapları ve Venedik'in tarımsal ürünlerinin pazarı olarak da önemliydi. Buna ilaveten Girit, Venedik'in Doğu

[20] Ustazade Yunus Bey'in Girit Fethi Tarihi, **Osmanlı Venedik Girit Savaşı 1645-1669**, (Ed. Ali Ekrem Erkal), Cilt: 2, Printer Ofset ve Matbaacılık, İzmir, 2008, ss. 70-71.
[21] Caroline Finkel, **Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı**, çev. Zülal Kılıç, Timaş Yayınları, 4.baskı, İstanbul, 2010, ss. 203-204.
[22] Molly Greene, "Commerce and The Ottoman Conquest of Kandiye", **New Perpectives on Turkey**, Cilt: 10, 1994, ss. 95-97; Irene A.Bierman, "The Ottomanization of Crete", **The Ottoman City and Its Parts Urban Structure and Social Order**, Aristide D.Caratzas Publisher, New York, 1991, ss. 53-74.
[23] Zinkeisen, Cilt: 4, ss. 386-388.

Akdeniz yollarında hayati önem taşıyan bir durak yeri olarak da birçok yönden Venedik'in belkemiği işlevini görürdü.[24] Venedik yönetimi ticari ekseninin odağında yani sonradan imparatorluğun "nüvesi ve dayanağı" haline getirdiği Girit'de bir üs kurmuştu.[25] Bu üs ekonomik getirisi yanında politik anlamda ve Akdeniz'de bir kale[26]vazifesi de gördüğü için Venedik için hayati önem taşıyordu. Öyle ki ekonomi ve politikanın yanı sıra Girit fiziki görünümü ile adeta Venedik şehir merkezinin minyatür bir kopyasıdır.[27] Girit, Venedik'in dünyaya bakan yüzü olduğu için ısrarla vazgeçilmemesi gereken konumdaydı.

Venedik için bu kadar değerli olan Girit, Osmanlı içinde bazı benzer çıkarlar doğrultusunda kesişme noktasındaydı. Olaylar zinciri, Osmanlıların fetih siyasetini Girit için hayata geçirmesi adına başlangıç oldu. Burayı alıp kendilerine uygun bir üs yapmak, Akdeniz'in kontrol ve güveni için bir dayanak noktası sağlamak istiyorlardı.[28] Girit'e sahip olmak Akdeniz'e sahip olmak ile eşdeğer nitelikteydi. Bu noktada Osmanlı İmparatorluğu'nun Girit'i almaya mecbur olduğu konusu jeopolitiği açısından ele alınırken aslında bunun tek ve gerçek neden olarak da ele almak yerinde olmaz. Dönemin Sultanı İbrahim'in güçsüz otoritesi ve etrafındaki seçkinlerin hizip mücadelesi, Venedik'in eskisi kadar güçlü olmaması da bunda etken gösterilebilir.[29] Girit'in alınması konusunda Babıali'de iki ayrı görüş vardı. Şeyhülislam'ın başında bulunduğu barış grubu ve savaş taraftarı olan Kaptan-ı Derya'nın başında bulunduğu savaş grubu. Bu sırada tahtta bulunan Sultan İbrahim'in kararı savaştan yana olacaktı. Osmanlı Devleti, kuzey sınırında barışı sağladıktan sonra, çeyrek yüzyıl boyunca bütün güçlerini meşgul eden ve Avrupa'nın tamamını bu yönde sürekli bir gerilim içinde tutan Venedik ile savaşı başladı. Donanma hazırlıklarının her ne kadar Malta için olduğunu söylense de, 19 Ağustos 1645'de Hanya Osmanlıların eline geçmiş bulunuyordu. Bu hadise Venedik ile Osmanlı Devleti arasında olağandışı dönemlerin

[24] Dursteler, s. 118.
[25] Tabak, s. 116.
[26] Theocharis E. Detorakis, **History of Crete**, translated by John C. Davis, Iraklion, 1994, ss. 226-227; Morris, s. 87.
[27] Aygül Ağır, **İstanbul'un Eski Venedik Yerleşimi ve Dönüşümü**, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2009, s. 197; Morris, s. 73.
[28] Tommaso Bertele, **Venedik ve Kostantiniyye**, çev. Mahmut H. Şakiroğlu, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2012, ss. 195-198.
[29] Suraiya Faroqhi, **Osmanlı İmparatorluğu ve Etrafındaki Dünya**, çev. Ayşe Berktay, Kitap Yayınları, İstanbul, 2007, s. 17.

olacağının ilk işareti oldu.[30] Bütün Avrupa'nın ve Venedik'in o tarihlerde gidişatı değişmekteydi.[31]

## 1.2. GİRİT SAVAŞLARI VE OSMANLI-VENEDİK DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ

Savaş başladığında Venedik balyosu evinde ağır göz hapsine alınmakla kalmayıp, başta Takımadaları olmak üzere her yöne, bütün Venedik tebaasının nerede olurlarsa olsunlar, tutuklamalarına, mallarına el konulmasına ve gemilerinin ellerinden alınmasına dair emirler gönderildi. Osmanlı Devleti muahedelere bakmaksızın, Osmanlı limanlarında bulunan devletlerin donanmalarına ambargo uyguladı. Bu hususta bütün limanlara ve konsoloslara fermanlar gönderildi. Fransa'nın Osmanlı Devleti ile Venedik Devleti arasında arabuluculuk teşebbüslerine rağmen Fransız gemileri de zabt oldu.[32]

Venediklilerin, seferin Malta üzerine mi yoksa Girit üzerine mi[33] yapılacağına dair son şüphelerini de ortadan kaldırmaya en etkili ve tek savaş ilanı bu idi.[34] Hanya Osmanlılar tarafından ele geçirildikten[35] sonra Venedik toparlanıp Hanya'yı savaşarak geri alma hazırlığı içerisine girmesinin yanında, bir yandan da Balyos Soranzo'yu büyük miktarda para karşılığında Hanya'yı geri alması için teklifte bulunmaya göndermişti. Ayrıca barış müzakereleri adına gönderilen Fransız elçisi Varennes de İstanbul'da veziriazam tarafından sıcak karşılanmadı. Veziriazam emri ile kaldığı evde o da göz hapsine alındı. Bu esnada Varannes aslında oyalanıyordu. Çünkü Venedik'in ihtimalde olsa Fransa'dan yardım almasını engellemek adına dikkatli davranılıyordu. Donanma, Hanya'ya vardığında Varennes ile de ilişkiler kesildi ve bir tatsızlık

[30] İsmail Hami Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, Cilt: 3, Türkiye Yayınları, İstanbul, 1972, s. 393; Zinkeisen, Cilt: 4,s.386; Uzunçarşılı, Cilt: 3, ss. 218-219.
[31] E. Natalie Rothman, **İmparatorluk Simsarları Venedik-İstanbul Arasında Mekik Dokuyanlar**, Çeviren: Ebru Kılıç, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016, s. 43; Morris, s. 88.
[32] Joseph Von Hammer, **Büyük Osmanlı Tarihi**, çev. Metin Ata, Cilt: 5, Çevik Matbaası, İstanbul, 1994, (Cilt: 5, s. 398.
[33] Fevzi Kurtoğlu, **Türk Deniz Muharebeleri-Girit Harbi**, Cilt: 2, Deniz Matbaası, İstanbul, 1939, ss.23, 27; Jorga, Cilt: 4, s. 53.
[34] Zinkeisen, Cilt: 4, s. 404.
[35] Jorga, Cilt: 4, ss. 53, 56.

olmadan Fransa'ya gönderildi. Savaş, Osmanlı Devleti ve diğer Batılı devletlerin elçileri ile de ilişkileri etkiledi.[36]

Hanya'dan sonra Osmanlı devleti yönünü Resmo'ya[37] çevirdi. Bu ilerlemeye karşın ada tam anlamıyla alınmış sayılamazdı. İstanbul'da Girit'in tamamen devredilmesinin olmazsa olmaz şart olarak kalması gerektiğinde ısrar edildiği sürece ve Venedik bu noktada geri adım atmak istemedikçe, müzakereler bir sonuca varmıyordu. 1646'da durum böyle iken 1648'de Venedik içinde bulunduğu maddi sıkıntılardan dolayı biraz daha yumuşamıştı. Aynı yılın başlarında esir tutulan balyosun durumu hakkında bilgi almak bahanesi ile İstanbul'a gönderdiği bu gibi hassas diplomatik hususlarda oldukça tecrübeli bir adam olan müzakerecisi Venedik Sekreteri Giovanni Batista Ballorino aracılığıyla genel olarak Girit belirlenecek yıllık ücret, kısacası haraç ve özel olarak Hanya için bazı tekliflerde bulundu. Ancak Osmanlı Devleti de ada konusunda bir tavizde bulunmuyordu. Öyleyse başkent Kandiye için mücadele etmek gerekirdi.[38] Kandiye'nin ilk muhasarası ile aynı döneme denk gelen Sultan İbrahim'in taht değişikliği ile Venedik, Girit için teklif edilen barış şartlarının daha uygun hale getirileceğini umut etmişti. Aksine, Babıali'nin savaşa yönelik tutumu devam etti. Girit'in tamamen ilhak olunması yönündeki görüş devam etmekteydi. Bu sebeple Venedik olağanüstü elçisi Luigi Contarini'yi dahi huzura kabul etmekte tereddüt edildi.[39] Özellikle Girit'in tamamı verilmezse barış sağlanamazdı. Bu süre içinde elçiyi kabul etmemek gerekirdi.

Contarini'nin Girit Adası'nın tamamen Osmanlı Devleti'ne devredilmesinden hiç bahsetmemesi üzerine veziriazam öyle öfkelendi ki, 1649'da Balyos Soranzo'yu maiyeti ile birlikte hemen tutuklattı.[40] Balyos ve beraberindeki bütün Venedikli vatandaşlar, toplantının yapıldığı binanın bodrumunda bulunan odaya konulup, ayakları da prangaya vuruldu. Beş yüz değnek vurulacağı tehdidi yapıldıysa da kısa bir süre sonra prangalar çözüldü ve Venedikliler boyunlarına zincir takılarak halkın gürültüsü arasında şehirden geçirildiler. Bu tip cezaların uygulandığı Odun İskelesi

[36] Zinkeisen,Cilt: 4, s. 535.
[37] Naima, ss.1086-1092; Jorga, Cilt: 4, s. 57; Danişmend, s. 397, 402; Kurtoğlu, ss. 28-32.
[38] Zinkeisen, Cilt: 4, s. 552; Naima, ss. 1104-1108, 1124-1126, 1241-1244.
[39] Jorga, Cilt: 4, s. 64; Kurtoğlu, s. 58.
[40] Ersin Gülsoy, **Girit'in Fethi ve Osmanlı İdaresinin Kurulması 1645-1670**, Tarih ve Tabiat Vakfı, İstanbul, 2004,(Girit'in Fethi) s. 169; Ersin Gülsoy, "Girit Seferi ve Sonrasındaki Politik Gelişmeler",**Türk Denizcilik Tarihi**,Cilt: 1**,** (Ed. İdris Bostan-Salih Özbaran), Deniz Basımevi, İstanbul, 2009, ss. 262-265; Naima, s. 1206.

geçildikten sonra, Haliç'teki Balık Pazarı'na getirildiler ve burada kayıklara bindirildikten sonra İstanbul Boğazı'nda bulunan ve korkunç olarak adlandırılan Kara Kule (Rumeli Hisarı) zindanlarına götürüldüler. Kayıklara binerken Sekreter Ballarino denize düştü ve hızla tekrar kayığa çekildi. Tam o sırada atlı ve yaya milisler, balyosluğun diğer fertlerini de tevkif etmek üzere, Soranzo'nun evine yöneldiler. Evi yağmaladılar. Sekreter olan Giulio Cesare Alberi ve yardımcısı Pietro Vianuoli gibi bazıları kurtulmayı başardılar. Kaçanlar bütün şifreli ve çok önemli yazışmaları alıp, hemen yanlarında bulunan Fransız elçiliğine sığındılar. Burada Venedikli bazı tüccarlar da sığınma yeri buldular. Bütün olay esnasında burada kalan Alberti ve Vianuoli, sürekli olarak Venedik Senatosu'na haberler yollayıp, balyos ile maiyetindekilerin kaderi hakkında bilgi verdi. Balyos ile birlikte tutuklananların sayısı yirmi dörde ulaşmaktaydı. Soranzo, Ballarino ve Grillo bir kuledeki hücreye atıldı. Diğerleri boyunlarında zincir ve ayaklarında pranga olduğu halde karanlık bir odaya atılmıştı.[41]

Sadrazamın kini tercüman Grillo'nun üzerinde yoğunlaştı. Kırk yıldan beri Venedik hizmetinde bulunan bu zat, barış ile Osmanlı Devleti'ni oyaladığını ve savaş hazırlıklarını engellediği gerekçesi ile suçlanıyordu. Ayrıca hazırlanan donanmanın gerçekte de Malta'nın üzerine mi olduğu sorusunu barış görüşmelerinde sorduğunda sadrazamdan tokat yemiş ve odadan atılmıştı. Hapsedilişlerinin ertesi günü Grillo hücreden çıkarılıp, kale komutanı ile görüştürüleceği söylendi ise de boğduruldu. Balyos ve Ballarino sonradan sıkı bir sorgulamaya tutuldular. Grillo idam edildiği için bu görüşmelerde genç Marco Tarsia çevirmen olarak bulunuyordu.[42] Önceki sadrazamın rüşvet aldığına dair ikisinden de bir itiraf almaya çok gayret gösterdiler. Onların üzerinde büyük bir baskı kuruldu. Hatta cellât bile pranga ucundaki düğümü mahkûmlara göstererek eğleniyordu. Mahkûmlar herhangi bir tedavi uygulanmadığı için devamlı bir hastalık tehdidi altında bulunuyorlardı.[43]

Hıristiyan devletlerinin elçileri arasında, elçilerin kutsal haklarını ve emniyetlerini utanç verici bir şekilde tehlikeye sokan bu darbe büyük bir dehşet yarattı. Fransa ve İngiltere elçileri bunun üzerine elçinin serbest bırakılmasını talep ettiler. Ancak Balyos'un şahsına herhangi bir zarar gelmeyeceğine dair soğuk bir vaatten

[41] Bertele, s. 210.
[42] Kurtoğlu, s. 60.
[43] Bertele, ss. 208-212.

başka bir şey elde edemediler. İki ay sonra Sofu Mehmet Paşa'nın sadaretten alınması ve idam edilmesi ile Balyos Kara Kule'den kurtarılarak elli bir gün süren tutukluk döneminden sonra tekrar özgürlüğüne, evinde göz hapsi şartıyla kavuştu. Bu durumda bir yıl sürdü. Barış yapılmasından yana olan yeni sadrazam Kara Murad Paşa, Balyos'a olumlu davranarak, Venedik'in onuruna uygun ve avantajına olacak şartları kabul edebileceklerini açıkça belirtti.[44] Ancak anlaşmaya varılamadı. 1650'de padişah, yayınladığı bir emirle balyos ve adamlarından başka, Osmanlı topraklarında bulunan Venedikli konsolos ve tüccarların hudut harici edilmelerini istedi. Soranzo bu durumu büyük bir üzüntü ile karşıladı. Tehlikeli havaya rağmen İstanbul'da kalmak istediyse de ülkesine geri döndü. Ülkesine gitmesi içinde zorluklarla karşılaştı. Güvenli bir güzergâh sayılan Tuna ve Viyana yolu üzerinden vatanına dönüş izni verilmesi konusunda tereddütler yaşandı. Osmanlı Devleti'ne karşı entrikalar çevirmesinden çekiniliyordu. Selanik yolundan Korfu Adası'na gidebilirdi. Düşman arazisi olması yanında maddi açıdan da bu bir yüktü. Böylece yağmalanan evden kalanlarla birlikte balyos ülkesine döndü.[45]

Venedik Cumhuriyeti ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiyi İstanbul'da sürdüren Fransa elçisi La Haye'nin çabaları ile 1652 de Giovanni Capello elçi olarak geldi.[46] Capello için bu dönemde bir karşılama merasiminde bulunulmazken, Macaristan elçisi Şmid'e yapılan gösterişli karşılama Venedik elçisinin savaş döneminde diplomasi açısından diğer elçilere nazaran daha alt statüde yer aldığını gösteriyordu. Çünkü elçiler arasında, onlar için düzenlenen karşılama merasimleri kendileri ve ülkeleri adına siyasi çıkarları ile doğru orantılı olup, ayrıcalıklarının ne kadar üst düzeyde olduğunu da bir anlamda göstermektedir.[47] Bunların yanında Venedik Girit'in Osmanlıların elinden kurtulması için bu defa Çanakkale Boğazı'nda daha etkin bir faaliyet göstermeye karar verdi. Çanakkale Boğazı hem Girit'in ikmali hem de İstanbul'un iaşesinin sağlanmasında yol güzergâhı konusunda önemli noktaydı. Çanakkale Boğazı'nın anahtarı kabul edilen Limni ve Bozcada'ya saldıran ve ele geçiren Venedik, bu önemli noktaları Girit için uygun bir barış antlaşmasında

[44] Zinkeisen, Cilt: 4, ss. 556, 565-568; Bertele, ss. 212-213.
[45] Bertele, ss. 213-214.
[46] Bertele, ss. 213, 216.
[47] Hammer, Cilt: 5, s. 512.

koz olarak kullanmayı planladı.[48] Tüm bunların üstüne Elçi Capello adanın tamamen terk edilmesine dair bir şey söylemeyince hayal kırıklığı da büyük oldu. Fransız elçisi La Haye'nin[49] de katıldığı, sadrazam Tarhuncu Ahmet Paşa huzuruna ilk kabulünde ilişkiler tamamen koptu. Sadrazam Venedik'in adayı geri verilmesindeki ısrarı anlayınca sinirlendi ve şeyhülislama dönerek dehşet içinde: *"Venedik, krallığı istiyor!"* diye haykırdı. *"Kanunlarımız buna izin vermiyor"* diye cevap verdi şeyhülislam. Capello, Babıâli'nin dünyevi ve ruhani gücünün öfkelenen temsilcilerini tekrar Hanya'nın ve Resmo'nun yıkılacağından, Klis'in boşaltılacağından ve İstandil ile Parga Adaları'nın Osmanlı'ya verileceğinden bahsederek sakinleştirmeye çalışmasına rağmen, sadrazam Girit'i devretmeye yetkili değilse Capello'nun derhal şehirden ayrılması konusunda ısrar etti. Capello şehri terk etmek zorunda kaldı.

Normal şartlarda balyos ona verilen izin sayesinde özgürlüğüne bir tehlike gelmeden seyahatini sorunsuzca sürdürebilir ya da balyosların Pera'da ikamet ettikleri evde kalabilirdi. Fakat sadrazam ile olan görüşmesinden sonra durum değişti. Henüz gelişi altı günü bulmuşken, şehri terk edilmesi söylendi. Ancak yine Babıâli'nin emri ile tutuklandı. Bu olayların seyrini Capello şöyle anlatmaktadır:

> *"Istırap dolu saatler yaşadığım bu şehirde, eve döndüğümde yeniçeri tarafından kuşatıldığımı gördüm. Hiç kimsenin girip çıkmamasına için kesin emirler verilmişti. Sekreterle yürürken, hep bu dert dolu mahal ve zamanı düşünüp çıkış yolu arıyordum. Gün ağardığı zaman, hala dertlerle doluyduk; gün doğduktan sonra da, hemen hareket etmem için padişahın verdiği emir ve hazırlanan arabalar sayesinde kurtulmakta idim. Tam bu sırada bana eşlik eden iki çavuştan biri yanıma yaklaştı. Sadrazamın yeni bir emrini getirdi. İçeriğinde, hemen hareket etmediğim takdirde, zorla bir arabaya bindirilip hemen Küçükçekmece'ye götürüleceğim yazılıydı. Burada emirler bana yetişebilir, gelecek eşyaları da maiyet bir araba ile yetiştirilebilirdi. Bu durumda arabaya atlayıp, yanıma iki hizmetkâr ve bir çavuşla bir de yeniçeri olduğu halde Küçükçekmece'ye gitmeye karar verdim. Uzaktan arabaları gördüm; bütün eşya ve yazışmaların korunması ile taşınması işini sekretere, görevlilere ve maiyete bıraktım. Türkler gece vakti sürekli bir gürültü ve patırtı ile evi rahatsız ettiler. Ertesi günün sabahı da bütün bu kargaşa ve gürültü arasında yola çıkan maiyetimizle Küçükçekmece'ye yöneldik. Akşam saatinde de buraya vardık. Hepimiz orada bulunan kervansarayda toplandık. Yine sert ve sıkı bir denetim altına alındık. Ertesi sabah aynı sıkı kontrol altında yolumuza devam ettik.*

[48] İdris Bostan, **Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği**, 4.baskı, Kitap Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 186-187; Uzunçarşılı, Cilt: 3, s. 219; Finkel, ss. 222-223, Carretto, s. 43; Danişmend, ss. 400-406.

[49] Gérard Tongas**, Les Relations de La France Avec L'Empire Ottoman Durant la premièr moitié de XVII. siècle et L'Ambassade a Constantinople de Philippe de Harlay, Comte de Césy,** Toulouse, 1942, (Çeviren: Mustafa Daş; Yayımlanmamış daktilo metin); Girit Savaşları'nın başladığı sıralarda İstanbul'daki Fransız elçisi Jean de La Haye Ventelay idi. Bu kişi 1640-1660 yılları arasında İstanbul'da elçilik görevini yapmıştır.

*Burada birkaç gün kalsak bile, hatta her türlü engelleme ve zorluklara karşın kalemi hemen elime alıp, saygıdeğer Senatomuza bir yığın haber yazabildim. Bu kente varınca, bu mecburi yürüyüşüme devam edeceğimi sanıyordum. Tam o sırada vezirin benim tutuklanmamı emrettiği haberi geldi. Emir hemen uygulandı ve buradaki kaleye götürüldüğümü anladım. Burada uzun süre kalmadım, oradan alınıp, her tarafı çok iyi kapatılmış ve çok dikkatli korunan bir yere getirildim."* [50]

Bu şiddetli tedbirin alınma nedeni ise İstanbul'da ticaret ile uğraşan sınıfın müdahalesi oldu. Savaştan yeterince zarar gören ticaretin iyi duruma gelmesi adına barışı sağlamak için Venedik elçisinin istemeden de olsa Edirne'de kalması, barış umutlarını en azından biraz olsun besliyordu. Meselenin bu duruma gelmesinin suçu ise Fransız elçisinin iki taraflı davranışlarına atfedilmek istendi. Fransız elçisi La Haye, tabii ki Capello'nun İstanbul'a geri dönmesine izin verilmesi için büyük çaba gösterdi. Bu amaçla 1653'de Fransa sarayı bizzat elçinin oğlu La Haye-Vantelet'i olağanüstü elçi olarak İstanbul'a gönderdi. Bu girişim bir işe yaramadı. Capello, içinde bulunduğu durumdan dolayı ağır bir melankoliye yakalandı.[51] 1654 yılı başlarında intihar girişiminde bulundu ve kendisini bıçakla üç yerinden yaraladı. Bunun üzerine Venedik Cumhuriyeti yöneticileri harekete geçtiler ve ilk fırsatta balyosun ülkesine dönüşünü sağlayıp, resmi işlerin Venedik sekreteri Ballarino'ya devredilmesine giriştiler. 1658 yılında artık elçi sıfatı göstermelikten öteye geçmeyen bu zatın İstanbul'a gelmesine padişah izin verdi. Çektiği maddi ve manevi ızdırapların etkisinden dolayı 4 Kasım 1662 de ise Capello öldü. Ceset Capello'nun istediği tarzda tahnit edildi. Capello'nun ölmeden önceki isteğine göre İngiltere elçiliğine götürüldü. Burada birkaç ay Venedik'e ulaştırılma fırsatını beklemişti. Cenazeyi İstanbul'dan çıkarmak için yapılan girişimler sırasında, değişik güçlüklerle karşılaşıldı. İngiltere sekreterinin anlattığına göre, cenazenin taşınması da gümrük gibi bazı sorunları beraberinde getirdi. Ceset ikiye ayrıldı ve ayakları vücudundan kesildikten sonra, bir havyar fıçısına konup, ticari bir mal gibi Bozcada'ya götürüldü. Burada bir Hollanda gemisine aktarıldı ve sonra da süslü bir tabut içine konup, Venedik'e kadar götürüldü ve orada da aile mezarlığına gömüldü. Bu olay, elçilerin ölümlerinden sonra da saygı görmedikleri konusunda dikkat çekicidir. [52]

[50] Bertele, ss. 216, 219-222.
[51] Zinkeisen, Cilt: 4, s. 601.
[52] Bertele, ss. 222, 224.

Bu durumda diğer Batılı devletlerin elçileri olaya dâhil olmaktan geri durmuyordu. Özellikle Fransa, Venediklilerin davasına oldukça büyük ilgi gösterdi. Fransa elçisi La Haye, bu yönde sürekli bir faaliyet gösterdi ve göründüğü kadarıyla Venedik Balyosu'nun İstanbul'dan tamamen uzaklaştırılmasına ve böylece barış meselesinin kendi ellerine bırakılmasına çok üzülmedi.[53] Fransa elçisi La Haye de bu çağda meydana gelen şiddet olaylarından mağdur oldu. Bu olaylar Venedik Cumhuriyeti ile olan ilişkiler vesilesiyle meydana gelmişti. Girit Savaşı sırasında, Venedik'e bir Fransız aracılığıyla şifreli bir mektup gönderilmişti. Hâlbuki Müslümanlığı kabul eden bu adam mektubu sadrazama teslim etti.[54]Bu yüzden Fransız elçisi o sıralarda 1658'de divanın toplanıldığı Edirne'ye çağrıldı ve izahat istendi. Elçi çok yaşlı ve hastalıktan muzdarip olduğu için Pera'dan ayrılamayacağını ileri sürüp, Edirne'ye oğlunu (De Vantelet) yolladı. Sadrazam Bolevi Mustafa Efendi, elçinin oğlunun verdiği cevaba kızınca, falakaya yatırıp, sonra da kötü bir hücreye kapattırdı.[55] Baba olayı duyunca hemen Edirne'ye ulaştı ise de derhal tutuklandı ve iki ay hapiste kaldı. La Haye bu durumun öncesinde Sadrazam Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın dikkatini sadaret makamına geldiğinde çekmişti. O dönemde sadrazamların sürekli değiştiğini göz önünde bulundurarak, aynı kanun Köprülü Fazıl Ahmet Paşa içinde geçerli olur düşüncesiyle, sadrazamların göreve geldiklerinde elçililerin hediye vermesi sürecinde La Haye gecikti. Daha sonra La Haye Köprülü'nün kalıcılığını anlayınca hediyelerini ulaştırdı. Ancak sadrazam bunu unutmadı. Bu durumun hesabını sormak mektubun yakalaması ile olacaktı. Oğlu ile hapiste kalan La Haye, Sadrazamın Erdel seferinden dönmesinden sonra serbest kaldı. Hatta Fazıl Ahmet Paşa önemsemez tavrı ile seferden dönünce La Haye ve oğlunun hala hapiste olduklarında şaşırarak serbest bırakılmalarını söyledikten sonra elçi ve oğlu özgürlüğüne kavuşmuş oldu.

La Haye'den sonra Blondel elçi olarak gönderildi ve sadrazam ilişkileri düzeltmek amacı ile elçiyi kabul edeceğini söylese de elçi Blondel geldiğinde aksi bir tavır sergiledi. Bunun üzerine elçi bu karşılamanın XIV. Louis'in kendisine karşı yapıldığını dile getirerek padişaha sadrazamın azli için bir mektup yazdı ise de

[53] Zinkeisen, Cilt: 4, s. 569.
[54] Uzunçarşılı, Cilt: 3, ss. 327-328.
[55] Joseph Von Hammer, **Osmanlı Devleti Tarihi**, Cilt: 6, çev. Mehmet Ata, Çevik Matbaa, İstanbul, 1947,(Cilt: 6), s. 35; Jorga, Cilt: 4, s. 97.

mektubu vermeye uygun bir zaman bulamamasının yanında bu tehlikeli görevi kimse üstelenmek istemediğinden dolayı mektup IV. Mehmet'e ulaşamadı. Blondel'in La Haye ve oğlu ile birlikte İstanbul'dan ayrılması gerekiyordu. O sırada Fransız bayrağı altında bir gemi Türk malları ile limandan çıkmış olduğundan bu durum yeni bir kriz oluşturdu ve yeniden hapsedilerek hürriyetlerini satın almaya mecbur kalıncaya kadar tutuklu kaldılar. La Haye daha sonra tekrar İstanbul'a geri kabul edilecekti.[56] Elçiler, balyoslar dönem dönem o dönemin koşullarına göre fiziksel ya da psikolojik şiddete maruz kalmaktadır. Ancak La Haye Kandiye için Venedik'e ülkesinin yardım ettiği gerekçeleri ile bu baskıya daha fazla maruz kaldı. Tekrar İstanbul'a daha iyi ilişkiler kurmak için dönen La Haye'nin planları yine Girit Savaşı'nın yansıttığı etkiler ile uygulanamadı. İngilizlerin, Hollandalıların ödediği yüzde üç vergiye karşın Fransızların yüzde beş ödemesi durumunu dile getiren elçinin dedikleri dikkate alınmadı. Elçi unvanına az hürmet gösterilmesinden dolayı ve Fransa'da La Haye'nin daha önce yaşananlardan dolayı sevilmediğini ve bu yüzden dikkate alınmadığını, görevini yerine getiremediğinden vergi düzenlemelerinde ilerlenemediği şikâyetleri üzerine elçi Fransa kralı tarafından geri çağrıldı. La Haye'den sonra daha alt düzeyde bir maslahatgüzar gönderildi.[57]

Bu dönemde başka yabancı elçiler de tutuklamalarla şiddet olaylarıyla karşılaştılar. Bu elçiler arasında Fransa elçisi Baron da Sancy, ona iyilik yapmaya kalkışan Almoro, Cesy Kontu, Marcheville kontu ve Türkiye'ye yeniden elçi olarak dönen De la Haye'nin oğlu, 1651 yılında İngiltere elçisi Bendith, 1668 yılında ise Rus elçilerini sayabiliriz.[58] Bu konu ile sadece Fransa değil, İspanya da ilgileniyordu. Osmanlı Devleti'nin her iki devletin elçilerine tutumu belki Venediklilere göre daha yumuşak olmuştu ama bu duruma çok fazla müdahil olmalarına izin vermedi.[59]

Sekreter Ballarino Venedik'de yetişmiş seçkin bir camcı aileye mensuptu. 1648 yılında, Balyos Soranzo ile beraber, İstanbul'a gönderildi ve ertesi yıl balyosun Rumeli Hisarı'ndaki tutukluluğu sırasında da beraberdi. İkisi beraber Venedik'e döndüler ise de, Ballarino 1652 yılında, bu kez elçi Cappello'ya refakat etmek için Türkiye'ye geldi ve sonra da onunla beraber Edirne'de tutuklandı.[60] Edirne'de tutuklu

[56] Hammer, Cilt: 6, ss. 41-43, 100.
[57] Hammer, Cilt: 6, ss. 183.
[58] Bertele, ss. 224, 226.
[59] Zinkeisen, Cilt: 4, ss. 569-571.
[60] Çelebi, s. 193.

kaldığı yerin tasvirini özel ve oldukça uzun mektubunda anlatan Ballarino'nun yazdıkları ne kadar kötü bir durumda olduklarını gösterir. Ballarino:

> *"Çok küçük bir oda içinde yüz kişi idik. Küçük, kırk kişi alacak bir yerde her taraf karanlık duvarlar kurşun kaplı, basık, düzensiz, kötülük yuvası, yayılan pis koku yüzünden de örümcek, kurbağa, fare, karınca ve en kötüsü de zehirli ve etkili şeyler kaynıyor. Fakat bu odalardan birine yatak konup, ruhuma ve bedenime bir rahatlık sağlandı. Ortada duran bir masa üzerinde de ekselanslarına içinde bulunduğum sefil ve kötü durumu açıklamaya giriştim. Burada mevsimler çok düzenli bir şekilde ilerliyor; yazın sıcaktan yanılır, kışın da soğuktan donulur; günün sıkıcı anlarını geçirecek açık hava alınacak bir köşe de bulunmaz. Burada ruh hareketsizlikten yakınır ve içi hep bıktırır. Öyle sıkıcı olur ki, anlatmakta tatsız olur."*[61]

Ballarino,1654 tarihinden itibaren, Babıâli ile yapılan bütün görüşmelerin sorumluluğunu üstlendi. Fakat adanın tamamından vazgeçilemeyeceğini söylediği için bir sonuç elde edilmedi. 1655'de tekrar yapılan görüşmelerde adanın bölünerek yönetilmesi konusu gündeme geldi. Fakat adanın iki efendisinin olamayacağı konusunda tartışmalar yaşansa da Venedik sonunda Ballarino'ya adanın bölünmesini teklif etmesi talimatını verdi. Bu teklif barış konusunda çareler tükendiğinde yapılmalıydı. 1656'da Ballarino serbest bırakılması üzerine her ne kadar dostane bir biçimde karşılansa da adanın devredilmesi konusunda Babıâli'den aynı ısrarı gördü. Eski dostluğu idame ettirmek isteyip bunu belli etmekten geri durmadığını ve her daim belli ettiklerini, barış için elçi tayin edildiği Fazıl Ahmet Paşa tarafından bilinip kabul edilse de Girit verilmediği için fazla konuşmasına izin verilmedi.

Macaristan seferi sırasında geniş nefes almış olan Venedik, Vasvar Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin düşmanlığının şiddetleneceğini gördü. Antlaşma konusunda hala çalışmalarını sürdüren Venedik İstanbul'da bulunan Ballarino'yu Padişah ile Doc Contari'nin mektuplarını takdim etmekle görevlendirdi. Sadrazam antlaşma için 100.000 duka, Kandiye ve senelik 12.000 duka vergi istedi. Suda'nın Osmanlılara terk edilmesini şart olarak koydu. Buna karşılık Kandiye istihkâmı karşısındaki iki istihkâmın yıkılmasını ve Yedi Kule'de hapiste olanları bedelsiz serbest bırakmayı taahhüt etti. Venedik Suda Kalesi'ni terk etmek istemedi. Bu yüzden 1667 yılında savaşa devam edilmesi kararlaştırıldı.[62]

[61] Bertele, s. 222.
[62] Hammer Cilt: 6, ss. 166-167.

Bu sırada Çanakkale Boğazı'nda Venediklilerin bir galibiyet alması adanın tamamının alınması konusunda Venedik'in umutlarını tekrar yeşertti. Venedik bu galibiyet ile Babıâli'nin artık daha uysal davranacağı umuduyla Ballarino'dan adanın bölünmesine dair teklifi geri aldı. Oysa beklentiler umulduğu gibi olmadı. Çanakkale Boğazında yaşadığı mağlubiyet ile Osmanlı Devleti aksi bir tavır aldı. Ballarino ile müzakerelerde bulunmak yerine onu İstanbul'dan Edirne'ye gönderdi. Ballarino burada hala ağır hapis cezasını çeken Capello'nun akıbetine ortak oldu. Ballarino 1658 yılına kadar burada kaldı. Barış müzakereleri kesilmemiş olsa da bir adım ilerleme olmamıştı.[63] Babıâli bilhassa şimdi çok daha büyük bir inatla Girit'in mutlaka kendisine bırakılması gerektiğine ısrar etti. Bir kez daha Venedik temsilcilerine sunulan teklif reddedilince, elçilerin durumu daha da ağırlaştı. 1658'de sadrazam, Ballarino nezdinde şu açıklamada bulundu:

> *"Venedik, dünyanın bütün altınlarını toplayarak Girit Krallığı'nda yalnızca tek bir taş veya kör bir köpek bile satın almak istese, padişah buna izin vermektense imparatorluğunu kaybetmeyi yeğler ... Artık konuşmayı bırakın; bize nasıl bir zarar verdiğinizi pekâlâ biliyorsunuz. Kandiye, Klis ve ele geçirdiğiniz bütün palankaları istiyoruz; bunu kabul etmeye yetkiniz varsa, padişah ile lehinizde konuşabilirim; yok ise birliklerimizin size göstereceği yoldan gidersiniz."* [64]

1662'de ise "savaş 100 yıl sürecek olsa da Girit'i istiyoruz" ültimatomu Ballarino'ya Sadrazam Fazıl Ahmet Paşa tarafından verildi.[65] Her iki tarafın taviz vermeden Girit'i istemesi nedeniyle büyüyen anlaşmazlık tekrar adanın bölünmesi konusunu gündeme getirse de bir sonuç elde edilmedi[66] ve 1666 yılında Fazıl Ahmet Paşa Kandiye'nin fethi için yola çıktı. Ballarino'da her şeye rağmen yine de barış sağlanır ümidiyle Fazıl Ahmet Paşa ile Mora'ya kadar geldi. Ancak Ballarino İstefe'de hastalığa yakalandı ve vefat etti.[67]

Ballarino'nun ölümü ile barış müzakereleri bir süre duraksadı ancak daha sonra devam etti. Fazıl Ahmet Paşa karmaşık barış sürecini devam ettirmek için Venedik tarafından gönderilen iki sekreter, Padavino ve Girolamo Giavarino ile tercüman

---

[63] Hammer, Cilt: 5, s. 94; Zinkeisen, Cilt: 4, ss. 599-603, 606.
[64] Zinkeisen, Cilt: 4, s. 667.
[65] Ahmet Refik Altınay, **Köprülüler**, (Ed. İbrahim Delioğlu), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 122-125; Jorga, Cilt: 4, ss. 89, 105-106; Zinkeisen, Cilt: 4, s. 660.
[66] Evliya Çelebi, **Seyahatname**, (Hazırlayanlar: Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Robert Dankoff), Cilt: 8, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 204-205.
[67] Uzunçarşılı, Cilt: 3, ss. 220, 414-415; Kurtoğlu, ss.124-125; Danişmend, ss. 429, 436;

Panagiotti aracılığıyla tekrar müzakerelerde bulunmayı denedi.[68] Ballarino'nun vekili olduğunu söyleyen Padavino barış şartlarını dile getirir. Ancak Osmanlı Devleti'nin yirmi dört yıldır çektiği sıkıntılar göz önünde bulundurularak bu teklif kabul edilmemiştir.[69] Bu esnada Padavino'nun barış şartlarını görüşmek için yetkili olmadığı gündeme gelmiştir. Bunun üzerine Fazıl Ahmet Paşa doja mektup yazar. Dojun cevap verdiği mektuba göre Civan Yansa Padavino'nun görüşmeler için tayin olunduğu, Osmanlı Devleti ile dostluğun devamının istendiği ve bunun için ellerinden geleninin en iyisi yapıldığı söylenmiştir. Bu yolda Osmanlı Devleti tarafından daha önceki görüşmelerde neler istendiyse buna uygun davranıldığı da vurgulanır ve her yıl vergi de verileceği söylenir. Klis ve çok büyük zahmetlerle alınan yerlerin verilmesi ve senede on iki bin yaldız altın verileceği de yazılmıştır. Bunların rica ile kabul buyrulması Venedik tarafından istenmiştir. Mektupta barış için rica eden ve vergi vermeye razı olan değil, İslam katında tüm herkes tarafından kabul görülen bir barış teklifidir. Böyle bir rica da bulunanların üzerine asker göndermek savaşa devam etmek olamaz. Kendi memleketlerini aldırdıktan ve hatta aldıklarını da geri verdikten sonra barış istediklerini söylemenin yanında eğer hala barış için bir uzlaşma söz konusu olmazsa mektupta bir taraftan da gözdağı verilmektedir. Buna göre Venedik'in hala Akdeniz'de olan donanmalarından başka papalık gemileri ve Frenkistan'da olan beylerin donanma ve hazineleri ile Venedik'e yardıma hazır oldukları da ifade edilmektedir. Bunlar üzerine sadrazamın harekete geçmesinden sonra bu tekliflerin kabul edilmesinin mümkün olmadığı söylenip bir sükût olmuştur.[70]

Padavino ölümü ile görüşmelere senato tarafından atanan Girolamo Giavarino devam eder. Ancak yine bir sonuç alınamadan Giavarino da vefat eder. Gönderilen üç elçinin ölümünden sonra Fazıl Ahmet Paşa doja sert bir mektup gönderir. Mektupta gönderilen her elçinin aynı tekliflerle gelmesi ve ölümler ile yarıda kesilmesi Osmanlı Devleti'nin oyalandığı[71] ve Kandiye muhasarası hazırlıklarının başlanmasından o tarihe kadar, Venedik elçilerinin barış görüşmelerinden bahsederek, bu üç elçinin hemen hemen aynı tekliflerde bulundukları, bunların zaten kabul olunmadığı bilindiği halde tekliflerin değişmemesi belirtilmiştir. Bu yüzden Venedik barış hususunda

[68] Zinkeisen, Cilt: 4, ss. 670-671; Hammer, Cilt: 5,ss. 190-192; Bertele, ss. 227, 228.
[69] Ayrıntılı bilgi için bkz. Silahdar Fındıklılı Mehmet Ağa, **Silahdar Tarihi**, Cilt: 1, Devlet Matbaası, İstanbul, 1923, ss. 412, 412.
[70] **Silahdar Tarihi**, ss. 420-422.
[71] Hammer, Cilt: 6, ss. 194-195.

samimi değildir ve mağdur olduğunu göstererek diğer Avrupa devletlerinden yardım alabilmek adına böyle davranıldığı söylenmektedir. Eğer gerçekten barış isteniyorsa Osmanlı Devleti'nin istekleri dikkate alınmalıdır. Kandiye[72] için girişilen bu kadar zahmetten sonra, Kandiye alınmadan barış yapılamayacağı da mektupta belirtilmektedir.[73]

Barış görüşmeleri sırasında iki kâtibin ölümleri tartışmalıdır. Girit Savaşı esnasında askeri tabyaların birinde Venedik bayrağının dalgalanması askerin moralini iyice bozar. Çünkü barış görüşmeleri bahane edilerek savaşın uzatıldığı, sadrazamın oyalandırıldığı düşünülmektedir. Bu durum karşısında çare olarak kâtipler idam edilir. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa, Venedik tarafından kendisine yönelecek olan şüpheleri ortadan kaldırmak için kâtiplerin doğal sebeplerden öldüğüne dair bir açıklamada bulunur ve Venedik'e mektup gönderir. Mektupta ayrıca başka bir müzakere yapacak kişinin gönderilmesi yazılmıştır. Yabancı kaynaklar kâtiplerin öldürüldüğü yönünde bilgilere yer verirken, Raşid bu durumun tersini söyler. Çünkü sadrazamın Venedik'e mektubunu öldürüldüğü söylenen Giavarino'nun adamı tarafından gönderildiğine yer verir. Eğer sadrazam elçiyi-kâtibi öldürmüş olsaydı, bunu birinci tanık olarak bu kişi bilir ve oda öldürülürdü.[74]

Venedik generali konumunda bulunan tarihçi Andrea Valiero, bu barış meselesini mümkünse sonlandırmak üzere seçildi. Ancak bu görevin kendisinden daha düşük rütbeli görevlilere verildiğini söyleyerek reddetti. Venedik'e mektup ulaşmasından sonra Venedik senatosu bunun üzerine elçi sıfatıyla bu zorlu görevi, Alsive da Molin verdi. Molin önce padişahın savaş alanına daha yakın olmak için sarayını taşıdığı Yenişehir'e (Larissa) gitti. Molin Yenişehir'e geldi ve görüşmelerde bulundu. Sunduğu şartlarda Kandiye Kalesi'nin muhafaza edilmesi ile Osmanlı Devleti'nin yeni Kandiye'yi vermek ve Resmo dağlarına kadar olan istihkâmları yıkmak şartıyla 100.000 duka tazminat 24.000 duka senelik vergi ile Venedik'in Dalmaçya'da zabtettiği Klis'in ve diğer yerlerin tahliye edilmesini teklif etti. Buna karşılık Sadrazamın Kandiye'ye gitmeden önce de bu tekliflerin olduğunu ve Kandiye alınmadan bir barış antlaşmasında bulunulamayacağı söylendi. Hatta padişahın

[72]Nuri Adıyeke, "Girit Seferine Konulan Nokta: Kandiye'nin Fethi ve Psikolojik Sonuçları", **XIII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler**, Cilt: 3/1, Ankara, 2002, ss. 153-163.
[73] **Silahdar Tarihi**, ss. 455-457.
[74] Hammer, Cilt: 6, s. 211.

elçinin Kandiye'nin anahtarlarını getirmediğini bilmiş olsa mülakata bile kabul etmemiş olacağı da beyan edildi. Elçi, Kandiye'nin şimdi yalnızca Venedikliler değil kuşatılmış olan şehir için yardım eden durumda görünen Papa, Fransa Kralı ve diğer Hıristiyan devletlerin ellerinde bulunduğunu cevaben söylemesi üzerine, "demek olur ki Cumhur, İspanyollara, Fransızlara, Almanlara itimat eder" ve yakında Kandiye'yi alınacağı söylenir. Müzakere burada kesilir. Bununla beraber kalması ya da Venedik'e dönmesi konusu elçinin kendisine bırakılır.[75]

Fazıl Ahmet Paşa'nın adaya geçip mücadeleye başlamasından sonra padişah sadrazamı desteklemiştir. Padişah tarafından gönderilen hattı hümayunlar savaştaki askerler için moral niteliğindedir. IV. Mehmet Köprülü'yü bizzat desteklemiş ve;*"İnşallah ümmet-i Muhammed kariben Kandiye zafer ve fethi ile şad olur. Cenab-ı hakk müyesser ederse yakında ben dahi gelip İslam gazileri olan kullarımla beraber olacağım. Huda-yı müteal avdetimizden evvel maksadınıza nail etsin, gece gündüz duam budur."* Hattı hümayununu göndermiştir. Ancak IV. Mehmet muhasaranın uzamasından dolayı endişeye düşmüştür. Bu yüzden sadrazama muhasaranın durumunu sormakta ve mühimmat, ikmal, yardım gönderme hususunda vaziyetin pekiyi olmadığını dile getirip kısa sürede bu işi bitirip bitiremeyeceğinin bildirilmesi istenmektedir.[76]

Padişahın barış antlaşmasından yana olduğu Sadrazam Köprülü Fazıl Paşa tarafından gönderilen hattı hümayunlarda görülür. Venedik elçisi de sadrazam ile bir anlaşmaya varamayacağını anladığı için padişah ile iletişime geçmiştir. Bu hattı hümayun yanında padişah Sadrazam Fazıl Ahmet Paşa'ya gelen elçiden bahsederek fethin ne durumumda olduğunu sorar. Gelecek sene için bu kadar kuvvet sarf ederek muhasaraya devam edilemeyeceğini haber verir. IV. Mehmet bu konuda ne yapması gerektiğini ise Fazıl Ahmet Paşa'ya danışır. Padişah Fazıl Ahmet Paşa'ya "Venedik elçisi gelip rikabıma yüz sürmekle akçe arz etti" diye bildirmektedir. Yine sunulan arza göre Kandiye kalesinden vazgeçilmesi istenmiş ve devlet ileri gelenlerine hediyeler verileceği teklifi söylenmiştir. "Ne dersin aklın kalenin fethini keser mi" dedikten sonra eğer feth gerçekleşecekse bu durumun çok iyi olacağını yok olmazsa durumun buna göre kendisine bildirilmesini istemiştir. Bunun üzerine sadrazam cevabı

[75] Hammer, Cilt: 6, ss. 194-195
[76] **Silahdar Tarihi**, ss. 482-483, 488-489.

kendi kalemi ile yazmıştır. Eğer elçi kaleyi teslim ediyorsa yüz sürebileceğini ancak durum tam tersi ise kalenin teslim edilmesini kimsenin istemediğini ve teklifin devlete yakışmayacağını, bu kadar zahmet çektikten ve on kulaçlık dahi yer kalmışken kaleden vazgeçilmesinin doğru olmayacağı yazılmıştır. Ayrıca durum böyle ise sadrazam gelen elçinin yola gönderilmesi ve ilkbaharda kalenin fethinin gerçekleşeceğini yazmıştır. Sadrazam padişahın tereddütlerini görerek kendisi kalenin fethinden vazgeçilmesi konusunda endişeye düşmüştür ve devlet ileri gelenlerine de danışmıştır.[77] Bu aşamada Sadrazam Fazıl Ahmet Paşa elçinin Girit'e gönderilmesini ister. Çünkü padişahın barışa yanaşmasından korkulması durumu vardır. Elçi başta adanın tamamen teslim şartıyla geldiği ümidi ile elçi oldukça iyi karşılandı. Fakat yine teklifler adanın paylaşımı ve tazminatlar dışına çıkmadığı için Molin ile daha fazla görüşmek istenilmedi. Bu süreçte Sadrazam Fazıl Ahmet Paşa'nın izlediği siyaset ve sultan ile yazışmaları sonucu, elçi Eğriboz'a götürüldü ve sadrazamla görüşmek üzere Hanya'ya gönderildi.[78]

Alvise de Molin, Hanya'ya gelip sadrazamın kendisi ile görüşüp görüşmeyeceğine dair bir mektup yazmıştır. Fazıl Ahmet Paşa cevabında padişahın kendisini reddederek Venedik'e göndermek istediğini ancak ricaları ile Hanya'ya gelmesine ikna edebildiğini ama padişahın neden kendisini göndermek istediğini bilmediğini yazmıştır. Burada aslında Fazıl Ahmet Paşa tüm yazışmalardan haberdardı. Ancak elçinin padişahın kuşatma konusundaki endişesini fark etmesini istemiyor ve bu akıllıca diplomasi ile olanlardan haberi yokmuş gibi davranarak kalenin alınmasını istiyordu. Elçi, padişahın tereddütlerini öğrenirse barış konusunda baskılarını arttırabilirdi. Bunun üzerine elçi Molin Yenişehir'deki tekliflerini sundu ve kalenin teslim edilmesinin söz konusu olmadığını söyledi. Görüşmelere göre barış teklifinde değişimler olabilirdi ve Klis, Suda Osmanlı Devleti'ne verilecekti. Bunun yanında 200.000 royal altın teklif ediliyor ancak Kandiye Osmanlı'ya verilmiyordu. Elçi ısrarla başka konularda taviz verebileceğini ama Kandiye Kalesini verme yetkisinin Venedik tarafından kendisine verilmediğini dile getirmekteydi.[79] Köprülü elçinin Kandiye'yi vermeye yetkili olmadığını çok iyi biliyordu. Ancak onu yakınında

[77] **Silahdar Tarihi**, ss. 490-491, Hammer, Cilt: 6, s. 218.
[78] Vahid Çabuk, **Köprülüler**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1988, ss. 121-122, 129-130; Gülsoy,Girit'in Fethi, ss. 172-177.
[79] **Silahdar Tarihi**, ss. 496,497; Gülsoy, Girit'in Fethi, ss. 176-177.

tutarak padişah ile bir antlaşmaya varmasını engellemesinin yanında, askerlerin konuşmalarını bastırmak için ordugâhta elçinin bulunmasını gerekli görmekteydi. Askerlerden bir kısmı muharebenin uzamasından dolayı bıkkınlık ve kızgınlıklarını ifade etme aşamasındaydı. Bir süre sonra çıkan ayaklanmada Köprülü bu kişileri de izlediği diplomasi çerçevesinde cezalandırdı.[80]

Yazışmalar ve sadrazamın savaşı devam ettirip kaleyi alma konusundaki ısrarı sonucu Venedik elçisinin barış teklifleri kabul olunmayarak, elçi hapsolunmak üzere Hanya Kalesi'ne gönderilmiştir.[81] Hanya'da kısmen de Kandiye önlerindeki ordugâh da sürekli sıkı gözetim altında tutulmasına rağmen uzlaşmaya meyilli idi. 18 Mart 1669'da Kandiye'ye gelen elçi ile görüşme yapılsa da bir sonuca varılamadı.[82] Sadrazam Fazıl Ahmet Paşa, Molin'e "biz tacir değiliz, bizim yetişecek paramız var ve Kandiye'yi hiçbir fiyat ile bırakmayız" demiştir.[83] 1669'da Venedik Molin'nun elinden adanın paylaşılmasına dair talimatı geri çekti. Venedik'in tek parolası artık "savaş ve zafer" olmuştu.[84]

Her iki taraf aynı amaç doğrultusunda ve kesin kararlar ile yol alırken bir anlaşmaya varılamaması normal görülmekle birlikte Venedik Kandiye'den vazgeçmeyerek barış için elinden geleni yapıyor. Osmanlı'da Venedik'in Kandiye kendilerinde kalması şartıyla barış için elinden geleni yaptığı ısrar ile kaleyi almaya çalışıyordu. Barış görüşmelerine aracılık eden baş tercüman Panayot ile olan diyaloglarda padişah kaleyi almaktan vazgeçse dahi askerlerin vazgeçmeyeceği çünkü birçok kişinin öldüğü ve çok zahmet çekildiği dile getiriliyordu. Bunun üzerine Venedikliler böyle bir kalenin mücevher olduğu ve hiçbir padişahın böyle bir yere malik olmadığını iki yıl daha aslında bu savaşa dayanabileceklerini söylemişlerdir. Osmanlılar ise böyle bir savaşa iki yıl dayanmak değil kaleyi almadan vazgeçmeyeceklerini belirtirler. Kale her iki taraf içinde oldukça değerliydi ve

[80] Hammer Cilt: 6, s. 219.
[81] **Silahdar Tarihi**, ss. 494-495; Hammer Cilt: 6, ss. 194-195; bk.Elçi, selefleri gibi Katırcıoğlu çiftliğinde ağırlandı.
[82]Girit Savaşı ve sonrasında Kandiye Kalesi'nin Osmanlı Devleti'ne teslim edilme süreci hakkında geniş bilgi için bkz. Andrea Valiero, **Historia Della Guerra Di Candia**, Cilt: 1-2, Colombo Coen Tıp Yayınları, Venedik, 1679.
[83] Hammer, Cilt: 5, ss. 216-217; Altınay, s. 128; Çabuk, s. 133.
[84] Zinkeisen, Cilt: 4,s. 694.

psikolojik baskı ve son ana değin kaleden vazgeçmeme durumu taraflar için geçerli olduğu görülmektedir.[85]

Lanetli olarak anılmaya başlayan ada üzerinde Osmanlı Devleti ve özellikle Sadrazam Fazıl Ahmet Paşa ısrarla duruyordu. Kimilerine göre sadrazamın askeri birlikler ile verdiği mücadelede en büyük etken bu ısrardı ve ada ne pahasına olursa olsun alınacak anlayışıydı. Bu mücadele teknolojinin getirmiş olduğu silah yönünden gelişmelere göre Kırım Savaşı'na benzetilerek en güçlü silahların savaşın bitmesine üç yıl kalan süre içinde kullanıldığı da vurgulanır. Bu açıdan da önemli olan savaş uluslararası nitelikteydi. Silahların gücü yanında savaşta inanç propaganda vardı. Türkler adalılara Ortodoks hiyerarşisinin Girit'de restore edileceği sözlerini verdi. Venediklilerin vaatleri de aynı yöndeydi. [86]

Venedik'e yardım gelmenin söz konusu olması ve sadrazamında kaleyi alıp savaşı bitirmek istemesi ve görüşmeler sonunda, savaşın olmadığı bir yerde müzakere yapılmasına karar verildi. Çadırlar kuruldu ve altı gün boyunca müzakere sürdü. Bu esnada Venedikliler adada palanga inşa etmek isteyince Fazıl Ahmet Paşa bu duruma şiddetle karşı gelir ve kaleyi savaşa devam ederek de alabileceklerini söyler. Venedikliler bunun üzerine palangadan da vazgeçer ve barış müzakeresi devam eder ve antlaşma olur. Kandiye de her iki taraf için verilen mücadelenin yenileni Venedik oldu. Durumun çok daha kötüye gittiğini gören Morosini Köprülü Fazıl Ahmet Paşa ile antlaşma yapmak istedi ve mektup gönderdi. Ancak bunun üzerine Köprülü Venedik'e bir ulak gönderilmesini ve tam yetkili biri ile müzakereye oturmak istedi. Venedik'e gönderilecek ulak ile gecikme yaşanacağı söylendi. Yine de tam yetkili kişi gelmeden ve Kandiye'nin tam tahliyesi için bunu istediğinden müzakereye girişilmeyeceğini söyledi. Köprülü artık bu duruma nihai bir sonuç vermek istemektedir. Hanya Kalesi'ne haps olan Venedik elçisi Alvise de Molin Venedik tarafından büyük elçi tayin olundu. Elçi Kandiye'ye gelerek dojun mektubunu sadrazama getirdi. Mektupta General Morosini tarafından akd edilen anlaşmanın

[85] Girit savaşının Osmanlı idari ve toplumsal psikolojik önemi için bkz. Adıyeke, Nuri. "Girit Seferine Konulan Nokta: Kandiye'nin Fethi ve Psikolojik Sonuçları", **XIII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler**, Cilt: 3/1, Ankara, 2002, ss. 153-163.

[86] Molly Greene, **A Shared Worl, Christians and Muslims in the Early Modern Mediterranean**, Princeton University Press, Princeton, New Tersey, 2000; Girit Osmanlı Devleti tarafından alındıktan sonra adanın iktisadi, kültürel, sosyal değişimi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. ; Detorakis, ss. 238-240.

büyük elçi tarafından da onaylanması için elçinin gönderildiği yazılıydı.[87] Venedik Morosini'nin de antlaşmasını onaylayacak olan olağanüstü elçi Molin oldu.[88] Kandiye generali Morosini ile akdedilen barışın kendileri tarafından da kabul edildiği söylenmekte ve Molin'in İstanbul'a gönderilmesi istenmektedir.[89]

### 1.2.1. Girit Savaşı Diplomasi Sürecinde Casusluk ve Suikast Girişimleri

Venedik için ticaret ve diplomasi iç içe geçmesinin yanında, Venedik lehine olan diplomasi manevralarını elinde tutabilmek için casusluk ve suikast girişimlerinde de bulunmuştur. Suikastler savaş yöntemi olarak kullanılırdı. Girit Savaşı'nın patlak verdiği 1646-1647 yıllarında Venedik'de Sultan I.İbrahim'in nasıl öldürülebileceği tartışılmıştır. Yemeğine zehir konulması gündeme geldi ancak gerçekleşmedi. Ayrıca ironik olan I.İbrahim'in tahtta bulunmasının Venedik'den ziyade Osmanlı Devleti'ne zarar vereceği düşünüldü.[90]

Casusluk konusu her iki taraf için önem arzeder. Osmanlı Devleti casusluk konusuna engel olmak amacıyla ahidnamelerinde elçiliklerin üç yıl ile sınırlı olmasına yer verdi. Venedikliler de ise düşman tarafına geçenler, Venedik Onlar Meclisi tarafından cezalandırılırdı. Girit Savaşı sırasında, 1665'de Pace adındaki bir tercümanın ihanet ettiği şüphesi ile öldürüldü. Venedik Devleti bunun gibi ihanetler ve özellikle Osmanlı Devleti ilişkilerinde aracı olan tercüman tarafından yanlış, eksik ifade edilmekten kaçınmak adına tercümanlık okulları kurmuş olsa da bunu devam ettiremedi. Bir diğer casus Andrea Barrozi'ydi. Girit Kalesi'nin planını çıkarıp Osmanlıların eline vererek Venedik'e ihanet etti. Venedik bu haini ancak 10 yıl sonra cezalandırabildi. Fransa büyükelçiliğindeki bir baloda Andrea Barrozi'yi öldürmekle görevlendirilen Balyos Giovanni Francesco Dona, içeceğine elmas tozu katarak Andrea'yı öldürdü. Girit Savaşı sırasında Osmanlı Devleti ve Fransız Devleti arasında çok sayıda ilişki kuruldu. 1658'de İtalyanca'yı uluslararası siyasi durumu çok iyi bilen biri İstanbul'dan Livorno'ya geldi ve bazı Fransızlar ile görüşmeler yaptı. Bu olaydan

[87] **Silahdar Tarihi**, s. 529.
[88] Hammer, Cilt: 6, s. 212.
[89] Gülsoy, Girit'in Fethi,ss. 179-180.
[90] Maria Pedani, **Doğu'nun Kapısı Venedik**, çev. Gökçen Karaca Şahin, Küre Yayınları, İstanbul, 2015, (Doğu'nun Kapısı), s. 180.

sonra İstanbul'da bulunan Venedik büyükelçisi Giovanni Battista Ballarin Venedik'e gönderdiği bir mektupta çok iyi İtalyanca bilen, İranlı kılığındaki bir Türk'ün casusluk yapması için gönderildiğini yazdı. Girit Savaşı esnasında Brescia ve Verona'daki Venedik kalelerinde hapis tutulan ve Osmanlı topraklarındaki ailelerine gizlice haber yollayan Türkler de oldu. Venedikliler mahkumları yakından takip edince, buldukları mektuplara el konuldu.

Mora Savaşı'nda da Brescia Kalesi Osmanlı tutsakları için kullanılmıştı. 1690'da "atlagit" unvanı ile tanınan Sancakbeyi Mehmed Bey Brescia'da hapis yattı. O yıllarda Osmanlıların Venedik'de casusluk şebekesi kurduğundan bahsedilir. 1684'de konsey uzun süre Venedik'de yaşayan Salih adındaki bir Türk'ü casus olduğunu öne sürerek gizlice öldürür. 1694 ile 1696 yılları arasında İstanbul'daki Antonio Paolucci Venedik'de bilgi toplayan Osmanlıların isimlerini gönderir.[91]

## 1.3. GİRİT SAVAŞLARI VE AVRUPA

### 1.3.1. Osmanlı-Avrupa Diplomatik İlişkileri

Osmanlı Devleti Girit Savaşı sürecinde diğer dış cephelerinde daha dikkatli davranmak durumunda kaldı. Çünkü Venedik'e karşı askeri gücünü bir arada tutmalıydı. Macaristan ile olan ilişkilerinde bu süreç içinde tatmin edici bir sonuç olmasa da 1649 yılında Zigvatorak tekrar yenilenerek sakin bir çerçeve içinde devam etti. Bunun yanında sınırlarda devam eden anlaşmazlıklara karşın hem Viyana'nın hem İstanbul'un barışa ihtiyacı olduğu için göz yumuluyordu. Lehistan üzerinde hak iddia eden Erdel Prensi Gyrörgy Rakoçi girişimleri ile ilişkilerin karışmasına sebep oldu. Her iki ülke arasında ilişkiler gerginliğini korudu ama açık bir düşmanlık görülmedi. Fakat olaylar giderek alevlendi ve Osmanlı Devleti ve Macaristan karşı karşıya geldi ve Uyvar üzerinden savaşı gerçekleşti. Uyvar'dan sonra takip eden çatışmalar Osmanlı Devleti için gittikçe ağırlaşmaya başladı. Odak noktası artık Girit olmalıydı. Hıristiyan dünyasının aleyhinde anlaşma yapıldı. (1664 Vasvar Antlaşması) 17 yıl boyunca Macaristan bölgesinde yaşanan anlaşmazlıklar Osmanlı Devleti'ni Girit üzerindeki emelleri için oyladı. Osmanlı Devleti antlaşmadan sonra tüm dikkatini Venedik ile

[91] Pedani, Doğu'nun Kapısı, ss. 180-181, 223.

olan Girit üzerindeki mücadelesine verebilecekti. Vasvar Antlaması'ndan beş yıl sonra Girit için istenilen hedefe ulaşıldı.[92]

Fransız Kralı XIV. Louis'in açık ya da kapalı olarak Vatikan bayrağı altında Venediklilere yardım etmesi Osmanlı Devleti ile aralarını bozdu. Öncesine Fransız elçisi La Haye'nin sadrazam Köprülü Mehmet Paşa'ya karşı kabulü esnasında pek nazik olmayan davranışları Girit Savaşı esnasında karşısına ağır bir şekilde çıktı.[93] 1658'de Fransız maceraperest olarak bilinen Girit'de Venedik hizmetinde bulunmuş Vertamont'un elinde Venedik elçisi Ballarino'ya ve Fransız elçisine teslim edilmek üzere şifreli bir mektup vardır. Vertamont mektupları ait olduğu adreslere teslim etmek yerine sadrazama verir. Köprülü Mehmet paşa'nın gözü üzerinde olan La Haye için talihsiz olaylar dizisi başlar. Bu olanlar üzerine sadrazam La Haye'yi mektup şifrelerini çözmek için Edirne'ye çağırır. La Haye kendisi rahatsız olduğu için oğlunu gönderir. İyi gitmeyen görüşmenin ve gelen kişinin kibirli davranmasında dolayı sadrazam öfkelenir. Mektup şifreleri de çözülememiştir. Bunun üzerine vekil tutuklanır. La Haye oğlunun durumunu öğrenince Edirne'ye gelir. Erdel seferine çıkmak üzere olan sadrazamdan oğlunu serbest bırakmasını ister. Ancak bunun yerine mektuplarında şifrelerini çözememesi üzerine oğlu ile aynı cezayı paylaşmak durumunda kalır. Bu durum elçiler için utanç verici bir konumdur. Köprülü sefer dönüşünde elçi ve oğlunun hala esaret altında olduğuna şaşıran bir tavır sergiler ve nihayetinde serbest bırakılmasını söyler. [94]

Bu durum bir çıkmaz, tatsızlık yaratması gerekirken Doğu Akdeniz ticaretinde etkin olan Marsilyalı tüccarların baskısı ile böyle bir durumun olabildiğince uzlaşılarak çözümü yoluna gidilir. Bu noktada tüccarların diplomasi ile olan bağlantıda ne ölçüde bir yaptırıma sahip olduğunu görüyoruz. Buna benzer bir çıkarım daha Girit Savaşı'nın ilan edildiği ilk yıllarda vardır. Soranzo'nun Edirne'de haps edilip Venedik'de dönmesine izin verilmemesinde belki barış sağlanır düşüncesi ile böyle bir bekletmede tüccarların etkin rol oynadığı düşünülür. Bu iki durumdan tüccarların

[92] Tongas, s.27; Zinkeisen, Cilt: 4, ss. 606, 654-655, 660.
[93] Tongas, s.37 v.d.; Fransa'nın 17. yüzyıl başından itibaren, İtalyan şehir devletleri ile Osmanlı'ya karşı işbirliği içinde olduğu anlaşılmaktadır.
[94] John Wilhelm Zinkeisen, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Cilt: 5, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011, (Cilt: 5), ss. 3-5.

etkisi anlaşıldığı üzere ticaret ve diplomasinin iç içe geçtiği bir kez daha görülmektedir.

Uzlaşma sağlanmak adına diplomaside iyi olan Berlin elçisi Blondel İstanbul'a gider. Bunun akabinde Köprülü Mehmet Paşa ile görüşmeler olumlu geçer ve Blondel Fransa'ya döner ve arkasında La Haye geri çağrılır. Her iki taraf için bu tatsızlık Doğu Akdeniz ticaretinin sağlığı açısından sürdürülebilir görünmemektedir. Böyle bir durum Fransa için Doğu Akdeniz'de büyük kayıplara neden olmakla birlikte Osmanlı Devleti için ise Fransa'nı Venedik'e yardım etmesi durumu bulunmaktadır. Bunun üzerine Köprülü Mehmet Paşa'nın yerine geçen oğlu Köprülü Fazıl Ahmet Paşa ile Fransa anlaşarak La Haye'nin İstanbul'a olağan elçi olarak gelmesine karar verilir. Fazıl Ahmet Paşa elçiye soğuk davranır ve Fransa'nı Venedik'e yardımlarından dolayı elçiye hakaretlerde bulunur. Çıkan tatsızlık esnasında La Haye oradan uzaklaşmak istedi. Bu fevri davranış peşinden giden çavuş tarafından bir tokat yemesine sebep oldu. Diplomatik olmayan bu davranış sonunda diğer görüşmede ilişkiler daha yumuşak oldu. Ancak elçi ülkesinin çıkarları doğrultusunda pek bir şey elde edemedi ve sadrazam bu sırada Girit seferine çıktı. Elçinin vekil ile yürüttüğü müzakereler daha da kötüye gitti. Fransa para yardımlarını ve askeri desteklerini Girit'e gönderirken[95] Fransız tüccarların da durumunu gittikçe kötüleşiyordu. Cenevizliler ve İngilizler yüzde üç gümrük vergisi verirken Fransızlar yüzde beş vergi vermekteydi. Bu durumda Osmanlı Devleti Fransa ile ilişkilerini yine de tamamen koparmak istememektedir.[96] Girit Savaşı'nın olduğu bu hassas dönemde buna dikkat etmesi gerektiğinin farkındaydı. Her şeyden önce bu noktada Girit Savaşı Fransa ile Osmanlı Devleti'nin ilişkilerini bozdu. Bu bozulmada Fransızların ada üzerinde çıkarları doğrultusunda Venedik'den ziyade kendi lehleri üzerine yaptığı girişimlerin etkisi önde gelen sebepti. Görüldüğü gibi Girit Savaşı sadece Venedik ve Osmanlı Devleti ilişkilerini, diplomasisini, ticaretini etkileyen bir savaş değildir.

Osmanlı-Venedik arasındaki siyasi tablo Venediklerin tuttuğu raporlar aracılığıyla, Avrupa sosyal ve kültürel hayatındaki Osmanlı imgesini etkilediği görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu konusunda Venedik Cumhuriyeti tarafından

[95] Fransa'nın Girit Savaşları'na katılması ve askeri durumu hakkında bkz: Nuri Adıyeke, "Girit Savaşı ve Birleşik Hıristiyan Orduları", **Türkler Projesi**, Cilt: 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, ss.738-745

[96] Zinkeisen, Cilt: 5, ss. 5-8.

yapılan iyi gözlemler nasıl bir yol izlemeleri gerektiği konusunda kendilerine bir plan oluştururken, bir yandan da kendilerini imparatorluk ile kıyaslar durumunda bulmalarına yol açmaktadır. Venedikli diplomatların bu gözlemlerinin anlatıldığı en iyi yer yazılı olarak senatoya sundukları "relazioni" dir. Avrupa'nın önde gelenleri arasında popüler olan relazioninin birçok kez basılmıştır. Bunlar Osmanlı Devleti hakkında Avrupa'da bir izlenim oluşmasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Venedik ve Osmanlı Devleti doğal olarak sosyal davranışlar, yöneticilik, kültürel yaklaşımlar konusunda farklılıklara sahipti. Bu durum için farklı sosyo-kültürel yapılardan gelmenin vermiş olduğu bir özellikten kaynaklandığı söylenebilir ve hatta öyledir. Elçiler tarafından gözlemi yapılan olaylar dönemin çağdaş Osmanlı tarihçileri tarafından farklı yorumlamalar ile kaşımızdayken farklı bir kültürde aynı olayların bıraktığı izlenimler de farklıdır. Bu yüzden beklenmedik, şaşırtıcı yorumlar, değerlendirmeler, sonuçlar karşımıza çıkar. Bu bağlamda konu diplomatik ilişkiler için faydalı olabileceği düşünülen olaylar incelenirken raporlara yazılanlar ve elçilerin yaşadıkları bize o dönemin Osmanlı İmparatorluğu konusunda olan imgeleri de sunar. Osmanlı ve Venedik Devleti'nin ilişkilerine bakıldığında farklı bir dünya görülür. Tanımlanan Osmanlı Devleti'nin güç yaptırımlarının aksine ve Osmanlı Devleti'nin güç yönünden baskın olduğuna dair algımız bu ilişkilerde biraz değişiyor. Venedik ise bu konuda kendisine kesin çizgiler çizmiyor. Farklı bir ekonomik, sosyal bir bağlamın süzgeçten geçmiş hali bu ilişkilerde karşımıza çıkıyor.

16. yüzyılın İtalyan yazarları Türklere pek dostça yaklaşmıyor. Aslında bu yaklaşım toplumdan çok yöneticilerin istediği resmi bir olgudur. Örneğin Türk korsanlarının yaptıkları saldırılar o dönemdeki kimi yazarlar tarafından dinsel kimileri tarafından astrolojik bir açıklama da getirilmiştir.[97] 17. yüzyılın ikinci yarısı Venedik ile Osmanlı Devleti'nin arasında uzun iki savaş gerçekleşti. 1669'da son bulan Girit Savaşı ile 1684'de başlayan Mora Savaşı arasındaki dönemde Venedikli asillerin Türklere bakış açısının değişimi raporlarına da yansıdı. Bu dönemde İslam artık "bozulmuş bir din" olarak görülmektedir ve 1676'da Giacomo Querini'nin dediği gibi Osmanlı Devleti de "korkunç ve zalim"dir. Hatta şarabın yasak olması yüzünden Osmanlıların obur olduğundan bahsedilirken haremdeki kadınlar artık asil Venedikli

[97] Ümit Gürol, **İtalyan Edebiyatında Türkler (Başlangıcından 1982'ye),** İmge Kitabevi, Ankara, 1987, ss. 64-65.

hanımlarla kıyaslanamaz. 1682'de Pietro Civran günde beş defa namaz kılmanın dinle ilgisinin olmadığını, bunun halkın politikadan uzak tutmak isteyen devletin çıkarttığı bir kural olarak söyler. Giovanni Battista Dona yazdığı raporunda bu tarz önyargılardan kaçınır, balyos olarak atandığında ilk iş olarak Türkçeyi öğrenir. Bu elçi sayesinde Venedik'e hizmet verecek tercümanlar için Türkçe ve Osmanlıcanın öğretildiği bir okul kurulur ve bu okula Türk dilini öğrenmek isteyen gençler alınır. Dona, 1688'de yayınlanan "Türklerin Edebiyatı" isimli eseriyle halkla ilgili yanlış bilgiler vermeden Osmanlı kültürünü tutarlı bir şekilde tanıtmaya çalışmıştır. Dona'nın İstanbul'a getirdiği bir öğrencinin eserinden tercüme olan "Türklerin ilginç atasözlerinden derleme" ve Timotello Agnelli'nin editörlüğünü yaptığı "Çoğunluğu Latince İtalyanca açıklamalı Arapça, Farsça ve Türkçe dillerindeki yararlı ve önemli deyimler ve Latince İtalyanca açıklamalı Türk Atasözleri" eserini yayınladı. Mora Savaşı'nın patlak vermesi ile yukarıda örnekleri verilen denemelerin de sonu oldu. Viyana ile birlikte eserlerin yayınlanma amacı ve stili değişti. Masalsı, egzotik bir imaj ağırlık kazanmaya başladı.[98] 18. yüzyılda Türkler açısından İtalyan edebiyatında bir patlama oldu ve sayısız İtalyan yazarının ilgi odağı oldu. Hukukçu ve yazar Francesco Argelati Türklerin yenilmezliğinin artık sona erdiğini öykü alanında söyleyen ilk kişi idi. Argelati kendi zamanından 103 yıl önce olan Kandiye Savaşı'na atıfta bulunur. Kandiye kuşatmasında Venediklilerin gösterdikleri kahramanlıkları "II Decamerone" adlı öyküsünde anlatır. Burada aralıklarla 30 yıl sürmüş olduğu söylenilen Kandiye Kuşatması sırasında, Venedikli Şövalye Paolo Spada ile Jandarma eri Alderotto'nun kahramanlıkları betimlenirken, Türkler savaşçı olarak tanımlanır. Türklerin savaşma nedeni hep aynıdır, "yağmacılık". Savaş yine bu unsur altında açıklanmıştır. Yazara göre ada zorla alınmıştır. Oysaki ada Venediklilere aittir ve bu zorla alış zaman konusunda da 30 yıl sürerek kendisini göstermiştir.[99]

Venedik surları olmayan bir kentti onun savunucusu kurumları ve diplomasideki başarısıydı. Elçiler tarafından hazırlanan raporlar Venedik Sarayı'na dönük olsa da birçok kişi bu raporların peşindeydi ve raporlar büyük ilgi görüyor, satışı yapılıyor, elden ele dolaşıyordu. Raporların merak edilme nedeni açıktır. Elçilerin gözlemleri, büyük devlet adamlarının siyasal bağımlılıklarını gösterir ve bunun

[98] Pedani, Doğu'nun Kapısı, ss. 280, 281.
[99] Gürol, ss. 73-74.

yanında karşı kültürü, sosyal yapıyı anlatır. Siyasal alanda da nasıl ve ne yönde davranılması konusunda ders niteliği taşır. Raporlarda Büyük, Yüce olarak adlandırılan sultana vurgu yapılır ve bu büyük sulanın sahip olduğu topraklarının boyutları nerelere uzandığını ihtişamlı bir şekilde anlatılır. Gelirler, egemenliğindeki topraklar ve bu yerleri kontrol altında tutma gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun temel direkleri neredeyse her raporda incelenmiştir. Özellikle gelir konusu sürekli ele alınır. Bu eserlerde bir başka konu kimi zaman oldukça büyük yük olan hediye getirme ritüeline de değiniliyor. Venedik, Osmanlı Devleti'nin topraklarının büyüklüğü, vergi ve askeri sitemi konusunda bilgi vermesinin yanında Hıristiyan okuyucuya da dehşet veriyordu. Bu büyü yanında eleştirilen taraflarda yok değildi. Donanmanın orta seviyede ve kullanılan silahların Avrupa'daki silahların daha alt bir işleve sahip olduğu söylenir. Bunlara karşın Osmanlı Devleti insan sayısı, ham madde kaynağı ile kendini hemen yenileyip, büyük bir kuvvet oluşturabilmekteydi. En çok hayret verici durum Büyük Sultanın verdiği emirlere uyulmasıydı. Saray içindeki düzen manastırlara benzetiliyordu. Sarayda kul mantığı ile büyüyen çocuklar sultanın figlioli-famigliaları idi. Zorla değil isteyerek boyun eğip kulluk yapmaları Venediklileri şaşırtıyor, gözden düşen paşaların dahi kaçıp kurtulmak yerine sultanın verdiği emir ne ise ona uyulması onları hayrete düşürüyordu. Sultanın kulu olmanın en büyük mutluluk olarak görülmesi diğer ilgi çekici bir hususdu.[100] Başka bir kıyas Girit Savaşı'nın olduğu döneme paralel olarak gelişen deniz ve kara harekâtlarında kimin daha üstün olduğu konusu idi. Venedik yüzyıllardır ticari geçmişine dayalı olarak ve su ile bütünleşmiş hayatı ile gemi yapımı, denizleri daha iyi tanıma yetisi ve ticaret yollarında tehlikelere karşı nasıl bir savunma geliştireceğini bilmesi ve taktikleri ile deniz savaşlarında her zaman Osmanlı Devleti'ne göre daha başarılı idi. Bu başarı yeterli ekonomik alt yapı ile desteklemediği ve karşısındaki imparatorluğun kaynaklarının zenginliği karşısındaki durumu Venedik'i istediği başarıya ulaştıramadı. Ayrıca deniz harekâtları konusunda ön planda olan Venedik karşısında Osmanlı Devleti'nin karadaki başarıları yer almaktaydı. Özellikle Osmanlı Devleti'nin askerlerinin itaati bu noktada Venedik'i Osmanlı ile olan ilişkileri sırasında yaptığı gözlemler içinde en çok şaşırtanları arasında yer alır. Yeniçeriler dönem dönem bazı sorunlara neden olsalar da onların

[100] Lucette Valensi, **Venedik ve Babıali Despotu'nun Doğuşu**, çev. A.Turgut Arnaş, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1994, ss. 26-29, 41-46, 53.

şartsız sadakatleri Venediklilerin dikkatle vurguladıkları ve bu durumun kendilerini şaşırttıklarını da göstermekten çekinmedikleri bir unsur olmuştur.[101]

Venedikliler, Osmanlılar ile iletişimlerinde bazı konuları kendi ön gördükleri ve uyguladıkları ile benzetmektedirler. Örneğin 16.yüzyılda yasa konusunda hükümdarların kimi zaman keyfi davranışları olsa da uygulamada dikkatli davranmaları Venedikliler tarafından olumlu, iyi bir şekilde değerlendirilmiştir. Yasa ve dini inançlarının gereklerini yerine tam anlamıyla getirmek bir hükümdarın konumu gereği yapması gereken bir davranış olduğu için bu durum söz ve onur olarak kabul edilir. Bu durum Venedik için de geçerli bir sınırdır. İlginç gelen aristokrasi sınıfının olmaması ve tek iradeye dayanması yanında, kardeş katli idi. Tek irade olması padişahın nazarında iyi olan "alt sınıfta" bulunan bazı kimesnelerin saray içinde yükselmesi ya da padişahın yanında yer alması Venedik'i rahatsız eden ve raporlara da yansıyan bir hususdu. Çünkü deyim yerindeyse "herkes yerini bilmeli" ve o sınırlar içerinde yetki alanı olmalıydı. Venediklilerin rahatsız olduğu bir diğer konu makamlar, devlet kararlarının alınmasında paranın etkili bir araç olmasıdır. Ticaret ile uğraşan bir ülke olmasına karşın alım satım işlerini sadece bu boyutta bırakan Venedik için devlet kararlarının prensiplerinde bir ritüel vardır. Yurttaşlık görevlerinde değerini gösteren kişi kabul görür ve parasal karşılığını alırdı yönetimde görevli olan kişi kendi varlığını da harcamalıydı. Bu ülkesinin yararı içindi.[102] Bu durumda yine balyos raporlarına yansıyan özellikle Girit Savaşı döneminde gösterilen fedakâr tutumlar anlamlı hale gelmektedir. Uzun süreli hapis hayatı, bu durum her savaş döneminde ülkeler arasında görülen bir eylem olsa da Girit Savaşı sürecinde Venedik bu konuda ciddi yüzleşmeler ile karşı karşıya kaldı. Hapis hayatı yanında, verilen cezalar, savaş sonrasında çekilen ekonomik sıkıntılara katlanma durumunu Venedik'in yönetimdeki yurttaşlık algısını anlamak ile daha kolay olabilir.

Venedik balyosu raporlarına göre Osmanlı Devleti'nde yönetimde görevli olan hediye ve para kabul etmektedir ve bu hediyelerin boyutu, gönderen ve gönderilen otoritenin değeri ile ölçülü durumdadır. Bunun yanında kimin ne zaman üst düzeye geleceği belli değildir. Adı duyulmamış biri önemli bir konuma gelebilirdi.[103] Venedik Devleti bu durumu bildiğinden buna göre bir diplomasi ve iletişim biçimi

[101] Eickhoff, ss. 152.
[102] Valensi,ss. 59-61, 63-64.
[103] Valensi, s. 64.

şekillendiriyordu.[104] Üst düzeye gelmek soydan olmadığı için bu zemin kayganlık taşıyor, bu aşamada şans devreye girmiş oluyordu. Her iki devlette de iktidara gelmek için çok para harcamak gereklidir. Doc onuruna cömertlik yaparken, bazen gecikmelerde mırıldanmalar olsa da çok para harcıyordu. Osmanlı Devleti içinde yönetimde bulunanlar daha üst basamaklara çıkabilmek adına ya da yönetimde yer alabilmek adına çok para harcıyordu. Her iki durumda da fazla maddi harcama olsa da Venedik Devleti'ne ters düşen bir balyosun ticari anlamda bir yardım durumunda ya da padişah nezdinde Venedik Devleti'nin yerinin ayrıcalıklı durumunu koruması adına kendisinden daha alt düzeyde olanlara dahi hediyeler sunmasıdır.[105] Bu açıdan Osmanlı Devleti'nde terfi rastlantısal iken Venedik'de bir siyasi silsile doğrultusunda ilerlemesi raporlara yansımakla birlikte bu durum diplomaside nasıl bir yol izlenmesi konusunda belirleyici bir etken olmaktadır.

### 1.3.2. Venedik-Avrupa Diplomatik İlişkileri

17. yüzyıl Avrupa diplomasisinde Fransa en önemli aktör idi. Özellikle doğuya doğru ortaya koyduğu yayılma politikasında Kapuçin ve Cizvit örgütlenmeleri önemli olmuştur. Bu çerçevede de Fransa ve Venedik elçilikleri özellikle 1629'dan sonra kimi zaman birlikte hareket etmiş kimi zaman da karşı karşıya gelmişlerdir.[106]

Girit Adası için Osmanlı Devleti tarafından Venedik'e savaş açıldıktan sonra derhal Paris, Viyana, Münster, Madrid ve Napoli elçilerine ve diğer İtalyan temsilcilerine haber verildi ve yardım istendi. Papalık bütün siyasi imkânları ile buna destek oldu. Avrupalı büyük devletler 30 yıl savaşları bitmek üzereyken bu durumla ilgilenemeyecek kadar meşguldüler. Bu dönemde Venedik, Osmanlı Devleti ile sürekli korsan savaşlarında bulunan Malta Şövalyeleri, Napoli, Papalık, Floransa ve Cenova

[104]Jean Chardin, **Chardin Seyahatnamesi**, (Ed. Stefanos Yerasimos), Çeviren: Ayşe Meral, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 78; Chardin İstanbul'daki ziyaretinde Balyos Querini ile olan görüşmesini aktarır: "*Siyasetin kural ve kaidelerle sınırlı olmadığını, aksine temel aldığı ve işleyişini ayarlayan sağduyudan ileri geldiğini, bu siyasetin ne sanatı ne de ilkesi olduğu için kavranılamaz gibi göründüğünü, açıkça vezirin davranışının kendisi için bir muamma olduğunu, değerlendirme şeklini, öngörülerini, nüfuzunu, sırlarını, hilelerini ve dolambaçlarını çözemediğini itiraf etmişti. Hatta bir oğlu olsaydı onu, konuşmadan, yazmadan ve fazla hareket etmeden dünyanın en güçlü imparatorluklarından birini yönetmesini ve sınırlarını daha uzaklara genişletmesini hayranlıkla izlediği Osmanlı sarayına verilmiş, ona göre oradan daha iyi bir siyaset okulu yoktur.*"

[105] Valensi, ss. 63-65.

[106] Tongas, s.56.

filolarının yardımını aldı. Ancak bu ittifak bir yıl sonra küçüldü. Malta ve Papalık bir süre daha yardım etti. Osmanlı Devleti ve Venedik Cumuriyeti arasında ilk ya da son olmayan bu savaş en uzunuydu. 15.yüzyıldan beri ticaret konusunda çatışma alanına giren bu her iki devletin çıkarları söz konusu değildi. Bu nedenle Venedik Hıristiyan birliği konusunda sınırlarını her konuda belli etmiş olsa da durum sadece her zaman olduğu gibi dinsel bir konu olmadığından yardımlarını bu kadar geniş tutmakta haklı görünmekle birlikte bu durumun içinde en önemli boyut ekonomi idi. Girit Savaşı sürecinde diğer Avrupa Devletlerinin ekonomik açıdan çıkarları var olduğu için ileride kendi lehlerine oluşturabilecekleri koşulları elde edebilmek adına Venedik'in desteklendiği ve kimi zaman parasal ve askeri açıdan ciddi yardımlar almış olmasına dikkat çekilse de bu durumun yetersiz kaldığı da ele alınmalıdır. Girit Savaşı'nın tarihsel olaylar listesinde döneminde evrensel boyutta diğer Avrupalı Devletler tarafından yapılabilecek destek konusunda çok fazla göz önünde bulundurulmadığını da ele almak, savaş süreci için farklı bir bakış açısı oluşturabilir.

Girit Savaşı Avrupa'nın dikkatini çekmesiyle birlikte kimi zaman bunun pratik desteği gösterilmiştir ancak bu destek gerek Avrupa Devletlerinin kendi içinde ve dışında bulunduğu koşullardan ve gerek Venedik ya da Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerinin bağından dolayı Venedik lehine yetersiz kaldığı yine Venedik açısından bakıldığında Girit Adası'nın kaybedilmesi bunun bir anlamda ispatı sayılabilir. [107]

Fransa belirli aralıklarla yardımlarda bulunsa da büyük yardımlarını 1660'dan sonra gönderdi. Amaçları Doğu'da denizler üzerinde bir hâkimiyete sahip olmaktı. Bunun yanında Venedik'in u süreçte izlediği yanlış politikalar Avrupa'dan yardım alma zamanlamasında ve Osmanlı Devleti karşısında olası bir zafer elde etme durumundan mahrum bıraktı. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa dikkatini Avusturya ile olan anlaşmazlığa verince Venedik bu esnada bir faaliyette bulunmadı. Venedikli diplomatlar Erdel Seferi esnasında da ciddi bir faaliyette bulunmadı. Venedik'den de Macaristan'a hiçbir yardım gitmedi. Bu konuda Giovanni Battista Ballerino'nun raporlarında Venedik'e uyarılar görülmektedir. Buna göre Avusturya ve imkân varsa XIV. Loi ile aktif ittifak şarttır ve parlak bir deniz zaferinden çok Girit'de toprak kazancı sonucu daha iyi hale getirebilir. "Kandiye'de iki köyün istirdadı, Osmanlı

[107] Tassos A.Kaplanis, "Ioakeim Kyprios' Struggle- A Narrative Poem on the "Createan War" of 1645-1669", **Cyprus Research Centre Texts and Studies in the History of Cyprus LXVII**, Nicosia, 2012, ss. 7-8.

donanmasını yenmekten daha çok tesir yapacaktır," diye raporlarında notlar düşen Ballarino'nun bu söyledikleri Venedik Senatosu tarafından dikkate alınmayacaktır. Venedik'in Avrupa ile ilişkilerinde siyasi açıdan izlediği bu yanlış politikalar yanında savaş sürecinde Girit Adası'nı kaybetmemek adına yaptığı bazı bölgelerin fethedilmesi adımlarında da bazı yanlış yönler izlemiştir. Öncelikle Limni ve Bozcada'yı ele geçirmek İstanbul için tehdit oluşturması ve Osmanlı Devleti'nin hareket alanını kısıtlaması açısından mantıklı görünse de Osmanlı Devleti'nin bu adalardan asla vazgeçmeyeceğini ve Venedik'e bırakmasının imkânının olmamasını görmeliydi. Bu bölge Venedikliler tarafından işgal edilebilirdi ancak bölgenin elde tutulmasının daha zor olduğu görülerek planların bu yönde gerçekleştirilmemesi Venedik'in askeri ikmal ve zaman kaybı yaşamasında önemli rol oynadı.[108]

Venedik'in genel olarak izlediği politika kilisenin düşünceleri ile sınırlandırılmadı. Ekonomik ve siyasi çıkara dayalı karşılıklı kazanç ile bir denge izlendi ve karşılıklı iletişim gerçekleşti.[109] Pekala imparatorluğa gelen balyoslar, elçiler bu eğitimden geçiyor ve bunun bilinci ile hareket ediyorlardı. Kuramdan daha çok pratiklik önemliydi ve ülkesine nasıl iyi bir yurttaş olması gerektiğini bilirdi. Venedik tarafsız olma politikasını daha iyi bir çıkar elde edebilmek adına her zaman daha ön planda tuttu. Bu durum onun Hıristiyanlığı benimsemiş diğer Avrupa devletleri tarafından dışlanmasına sebep oldu. Bu dışlanma durumunda daha ileri kimi zaman hain olarak değerlendirildiler. Bir olayda Katolik oldukları halde Venediklileri hain sayıldıkları söyle anlatılmaktadır.

> "*Şimdi çok iyi dinleyin, bizde bilinmeyen bir şey anlatacağım. Bu elçiler her ay Venedik'ten aldıkları raporları Ulu Türk'e gönderirler. Ulu Türk seferdeyse rapor vekile ulaştırılır Raporda şunlar yazar: "İspanya Kralı, bu veya şu sebeple, şu kadar kişiyle falan yerdedir; Fransa Kralı, Şu kadar kişiyle falan yerdedir, çarpışma sonunda şu taraf galip gelmiştir; Papa şu işle meşguldür; filan prens ayaklanmıştır. Bu sayede Ulu Türk, bizimle ilgili gizli saklı ne varsa haberdar olur."* [110]

Ortaçağ'dan sonra kilisenin buyrukları Hıristiyan ülkeler tarafından her zaman yerine getirilmiyordu. Venedik politikasını ticari çıkar doğrultusunda diplomasi ile belirliyordu. Barış ve ticaret anlaşmaları yanında Girit Savaşı'nda yüzyıllar önce yine Girit Adası için isyanlardan birini bastırmak adına Türklerden askeri yardım da

[108] Eickhoff, ss. 150-151, 156-157.
[109] Pedani, Doğu'nun Kapısı, s. 8.
[110] Orhan Koloğlu, **Türk Korsanları**, Tarihçi Kitapevi, İstanbul, 2012, s. 90.

almıştır.[111] Kurama ya da soyut bir nesneye sıkı sıkıya bağlı olmayı ticaretten daha az ön planda tutan Venedik ticaretin devamlılığı adına savaş dönemlerinde dahi barışın bir an önce gerçekleşmesinden yanaydı. İstanbul elçiliği yükselebileceği en üst aşama idi. İstanbul'da başarı ile bitirilmiş bir görev yönetim kariyerinin en üst basamaklarına giden kapıyı açıyordu.[112]

Venedik çıkarlarından ziyade kendi çıkarları için Girit meselesini ele alan diğer Avrupa ülkeleri elçilerinin müdahaleleri de bir işe yaramadı. Avrupa Kandiye için ilk ilgisini 1650'de gösterdi.[113] 1667'de IX. Papa Clemens'e göre Girit'in kaybı Avrupa'nın tamamı ve Hıristiyan davası için en büyük tehlike olarak görülmektedir.[114] 17.yüzyılın ortasında Girit Hıristiyan dünyasının son kalesi durumundadır. 1570 Kıbrıs Savaşı'ndan sonra Girit Hıristiyan Avrupa'nın yalnız kalesi olarak Levant'da kaldı. Onun stratejik pozisyonu, geniş limanları, istihkâmı ve zenginliği çeşitli ürünleri Osmanlı Devleti'nin burayı feth etmek istemesinin nedenleri oldu. Girit sadece Hıristiyan dünyası için prestij nedeniyle önemli değil, bunun yanında ada iki dünya ve kültür arasında sınırdır.[115]

### 1.3.3. Girit Savaşları Süresince Venedik Cumhuriyeti'nin İç Politikası

Venedik Devlet yönetiminde bulunanların yaptığı gözlemler sonucunda bir diplomasi izlemesi yanında özellikle Girit Savaşı sırasında kendi yönetiminde de bazı değişiklikler yapmak zorunda kalmıştır. Girit Savaşı başladıktan ve Hanya kaybedildikten sonra yapılan çalışmalar arasında Büyük Meclis'de yer alma yaş sınırı para karşılığında indirildi. Bir anlamda soyluluğun satımı gerçekleşti ve bu durumun Venedik Devlet yapısını ve uygulayacağı siyasetlerin temelini sarsacağı gerekçesiyle karşı çıkanlar oldu. Para karşılığında verilen bu ayrıcalık yine de belirli ailelere sunuldu. Aileler burjuvazidendi ve aristokratların karşı çıkması bu açıdan kaçınılmazdı. İlgi çeken nokta soyluluk için seçime katılacak olanlar arasında birinci sınıfta Rum Milleti yer almaktadır.[116] Girit'in alınmasında kimi zaman ön plana

[111] Pedani, Osmanlı Padişah, s. 94.
[112] Valensi, ss. 30-31.
[113] Detorakıs, s. 238.
[114] Zinkeisen, Cilt: 4, s. 675.
[115] Detorakıs, ss. 226, 227.
[116] Zinkeisen, Cilt: 4, ss. 524-528.

çıkarılan Rum halkının Osmanlı Devleti ile işbirliği yaptığı ve dinsel açıdan baskı gördüğü Venedik karşısında yer almasının bu konu ile dikkat çekici bir nokta oluştururken, Mora Savaşı'nda yine Rum halkı sayesinde Venedik'in bir zafer yaşaması ve sonrasında Venedik yönetiminden memnun kalmayan Rum halkının Osmanlı Devleti'nin kuşatmasında ondan yana bir tavır sergilemesi vurgulanması gerek bir nokta olabilir. Doğal olan bir durum vardır ki oda devletlerin ve onların yönetiminde yer alanların ekonomik bağı ilişkileri belirleme de önemli bir etkendir.

Venedik yine Girit Savaşı sürecinde para toplayabilmek adına siyasi anlamda başka bir değişime daha gitmiştir. Buna göre 7 duka ödeyen her sürgünün vatana geri dönmesine izin verilmesi kararlaştırıldı. Sürgünlerin sayısı oldukça çoktu ve savaşı destekleyecek maddi gelir açısından iyi bir kaynaktı. Bir anlamda "Adalet Satışı" olarak adlandırılan değişime kaşı çıkışlar zorunluluğun şiddeti ile bastırıldı. Bu uygulama bir süre para akışını sağlasa da sürgünler zamanla azaldı ve bu kaynakta yetersiz kaldı. Bunun yanında çok geçmeden gelen başka bir teklife göre soylu olmak çekiliş ile elde edilecekti. Belirli bir miktar karşılığı alındıktan sonra seçilen 100 aile arasında bir çekiliş yapılacaktı ve bu sırada istenilen para da toplanılmış olacaktı. Ancak bu teklif reddedildi ve uyulamaya koyulmadı. Bozulan ekonomilerini düzeltmek için faizle borçlanma yoluna da gidildi. %7 oranında bu dönemde faizle borç alındı.[117] Bir başka siyasi kararları ve ekonomik açıdan Girit'i etkileyecek değişim Cizvitler konusunda olacaktı. Papa VII. Aleksander, en başından beri para yardımı konusunu bu hususa bağlamıştı. 1605'de sürülen Cizvitlerin topraklarını geri alabilmesi karşılığında Vatikan Venedik'de bulunan bazı manastırların kapatılarak buralardaki hazinenin Venedik'e akması sağlandı. Karşılığında verilen bu karar ile Venedik siyasi anlamda Vatikan'nın istediği yönde hareket ederek kendi bağımsız havasından büyük bir taviz verdi. Senatosunun kararlarından önce Vatikan'ın kararları ön plana çıkmış oldu. Valiero'ya göre bu konu diğer ele alınan konulardan daha şiddetli geçti. Ancak para en baştaki gereksinim olduğundan şimdilik Cizvitlere Venedik topraklarında üç yıl kalma hakkı tanındı. Venedik Cizvitlerin mallarını geri vermedi hatta tasfiye edilen manastırları aldırmaya çalıştı. Yüksek devlet makamlarının korunması adına ciddi tedbirler aldı.[118]

[117] Kenneth K.Setton, **Venice Austria and The Turks in the Seventeenth Century**, The American Phılosophical Society, Philadelphia, 1991, s. 137.
[118] Zinkeisen, Cilt: 4, ss. 551-552, 575-576.

Siyasi uygulamaların ve değişimlerin sonucunda belirli miktarlarda toplanılan para ile Osmanlı Devleti karşısında savaşımını sürdüren Venedik bu süreç içinde sürekli diplomasi yollarını kullanarak barışa gitmek istemiştir bu uygulamaları savaş sürecinde balyoslar aracılıyla yaşanılan ilişkilerde görülmenin yanında, Osmanlı devleti ve Venedik Devleti'nin ısrarla Kandiye'den vazgeçmemesi en sonunda Venedik'in barış, diplomasi yolu ile bir anlaşmaya varılamayacağını anlamasına neden olmuştur. Venedik artık kesin sonucun silahların ne diyeceğine bağlı olduğunu fark etmiştir.

## 1.4. GİRİT SAVAŞLARINI SONLANDIRAN ANTLAŞMA

1669 yılının sonbaharında Kandiye kalesinin dayanacak gücü kalmamıştı. Kısa sürede umutlar tükendi. Morisini Kandiye'nin teslim olması için Türklerle görüşmeleri başlatmaya karar verdi. Görüşmeler Ağustos'un sonunda gizli olarak başlatıldı ve yaklaşık 20 gün sürdü. Köprülü'nün temsilcileri, Rum çevirmen Panayiotis Nikousios'ti. Morosini'nin temsilcisi bir İskoçyalı, Annant ve Giritli soylu Stephanos Skordilis'ti. Dikkatli bir şekilde hazırlanmış 18 maddelik antlaşma 16 Eylül'de imzalandı.[119] Buna ek olarak, elçi Molin adanın devri işlemlerini ve 1670 Şubatında esirlerin takası için görüşmelerde bulundu.[120] Anlaşma sadrazam Fazıl Ahmet Paşa ve Molin tarafından 11-22 Mayıs 1670'de Kandiye'de imzalandı.[121] Hastalığına rağmen görüşmelere ara vermeden devam eden Molin İstanbul'da büyükelçilik görevine devam etmiş ve 1671'de vefat etmiştir. Molin, İstanbul'da yaptığı çalışmalardan dolayı anısına bir arma yapılarak sonsuzlaştırıldı. San Marco aslanının tutuğu bu arma, günümüzde Venedik Sarayı'nın ön yüzünde bulunmaktadır.[122]

[119] Adıyeke A. Nükhet - Adıyeke Nuri, "Türk Denizcilik Tarihi Açısından Girit Savaşı ve Önemi", **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, sayı 9, (Şubat 2007), s. 5.
[120] Zinkeisen, Cilt: 4, ss. 693-694, 701; Hammer Cilt: 6, s. 234.
[121] Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Düvel-i Ecnebiye Defterleri, nr. 16, ss. 9-11/3; Reşat Ekrem Koçu, **Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar 1300-1920 ve Lozan Muahedesi 24 Temmuz 1923**, Türkiyat Matbaası, İstanbul, 1934, ss. 70-71.
[122] Bertele, ss. 235, 238.

Kandiye barış anlaşması maddeleri farklı kaynaklarda yer alıp hemen hemen aynı olmalarına rağmen kaç madde olduğu konusunda değişkenlik göstermektedir.[123] Osmanlı Devleti'nin sadece Venedik devleti ile değil anlaşma yaptığı devletlerin tümünde her iki tarafın oturup birbirine verdiği şartlar, uygulamaların var olduğu ahidnamelerin geçerliliğinin her iki tarafın davranışlarına ve yapılan ahidname gerekçelerine bağımlılık ile ilgili olduğu belirtilse de, Osmanlı Devleti yine de bu barış şartlarını kendi istediği için karşısındaki devlete veriyormuş hissini anlaşmanın girişlerinde belirtmekten geri durmamıştır. Osmanlı Devleti eşit anlamda her iki tarafın oturup imzaladığı bir anlaşma olmasının ötesinde kendisi lütfedip bu şartları uygun gördüğü için ve şartları kendisi karşıdaki devlete vermek istediği için anlaşma imzalıyor gibi görülmektedir. Venedik devleti diplomasi ile sorunları çözme sürecinde bu dilin oldukça farkındaydı ancak güç karşı tarafta olduğu için bunu kabul etmek durumundaydı ve her şeyden önce karşındaki bir imparatorluk ve dönemin en önemli gücüydü. Kandiye Savaşı'ndan sonra imzalanan anlaşmanın da diplomasi dilinde ya da sonraki ticari anlaşmalarda da bu dil görülür. Antlaşmanın karşılıklı olduğuna dair: *"Zikr olunan 17 madde mademki Venedik Cumhuriyeti tarafından riayet edilmek üzere kabul edilir ise zıt hareketler zuhur etmedikçe Osmanlı Devleti de bir bahane ile anlaşmayı bozmayacaktır."*[124]

Kandiye Savaşından sonra imzalanan antlaşmadaki maddeler; Birinci madde; Kandiye Kalesi cephanesi ile birlikte belirlenen süre sonunda Sadrazamın belirlediği yetkililere yetkililere teslim edilecektir. İkinci madde: Suda, Granbosa ve İsperlanka Palangaları ve Bosna sınırındaki Klis ve savaş sırasında Venedik'in eline geçen yerler Venedik Cumhuriyeti'nde kalacaktır. Bu bölgelerden Osmanlı Devleti hiçbir şekilde vergi talep edemeyecektir.[125] Üçüncü madde: Savaş esnasında Kandiye Kalesi'ne

[123] BOA, Düvel-i Ecnebiye, nr. 16, s. 9-11/3; Defterde 17 madde olarak anlaşma yer almaktadır. Daha sonra ikinci madde de savaş şartlarında tam anlamıyla ele alınamadığı dile getirilerek mufassal olarak yine aynı defterde tekrar ele alınmıştır. **Muahedat Mecmuası**, Cilt: 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2008, (Cilt: 2), ss. 142-145; Muahedat mecmuasındaki maddeler 17 madde şeklindedir ve yine ikinci madde yine ayrıntılı olarak ele alınmıştır. **Silahdar Tarihi**, ss. 517-521. Anlaşmanın maddeleri Silahdar Tarihinde 18 madde olarak geçmektedir ama kitapta ayrıntılı olarak 14 madde yazılıdır.

[124] BOA, Düvel-i Ecnebiye, nr. 16, s. 9.

[125] İkinci madde daha sonra mücmal kaldığı düşünüldüğünden tafsil olarak tekrar ele alınmıştır. Buna göre, Suda, Granbosa ve İspirlonka Palangaları Venedik'e aittir. Bunlar Girit'e bitiştik değildir ve deniz içindedir. Bugüne kadar olduğu gibi yine Venediklilere aittir. Yine bu yerlerin çevresindeki adacıklarda Venediklilere aittir. Bu ada ve kıyılarda Osmanlı Devleti hak iddia edip bina inşa edemez, vergi talep edemez. Ancak Venediklilerde bu adacıklar üzerinde herhangi bir bina inşa edemez. İspirlonka kabrinde olan ada ile Girit arasındaki bölge gemilerin geçmesi ile kum dolduğundan buranın temizlenmesi için her iki taraftan biri temizlemeye kalkışırsa buna engel olunamaz.

çıkarılan Venedik'e ait mavna gibi çektiri gemilerin topları Venedik'e geri verilecektir. Dördüncü madde: Kandiye Kalesi'nde bulunan kiliselerin ve halkın eşyaları, Venedik donanmasına ait savaş aletleri hastalar, yerli ve yabancı her kimse verilen on iki günlük mühlet içinde havanın güzel olduğu zamanda gemilere binip gidene kadar Osmanlı askerleri kaleye adım atmayacaktır. Beşinci madde: verilen süre içinde eşyaların taşınması tamamlanmaz ise Osmanlı Devleti kaleyi zapt ettikten sonra sadrazam Osmanlı Devleti'ne ait kayıklar ile eşyaların limanda bulunan Venedik gemilerine taşınmasına izin verecekti. Altıncı madde: bu on iki günlük zaman içerisinde her iki tarafın askerleri ileriye hareket etmeyecek, yerinde duracaktır. Sükûnetin sağlanması için her iki taraf zabitler tayin edecektir. Huzuru bozmak isteyen olursa öldürülecek ve bu durum barışı bozmayacaktır. Yedinci madde: her iki taraf antlaşmayı imzalayıp mühürledikten sonra kaleye beyaz bayrak dikilecek, barışa mugayir yer altında ve yer üstünde hiçbir faaliyette bulunulmayacak, rehinelere karşılıklı teslim edilecek ve antlaşmaya muhalif durum olamaması için dörder kişi tayin olunacaktır. Sekizinci madde: antlaşmanın onaylanması ve Venediklilerin kaleden ayrılmasına kadar taraflar birbirlerine üçer rehine verecektir. Venedik adına Dar Nive donanmasının generali Mavsidin, Başdefterdar ve donanma cebeci başısı olan Giovanni Battista Callio ve eski Kandiye dukası Cefriye Moskov'dur. Osmanlılar ise Tamışvar Beylerbeyi olan Piri Paşa, eskiden Subaşı olan Mehmet Ağa ve Rumeli Eyaleti Defterdarı Gazi Bey rehine olarak verilecektir. Dokuzuncu madde: Venediklilerin bir an önce kaleyi terk ettiğini gözlemlemek için iki kişi görevlendirilecek ve bu kişiler deniz havasından ve gemicilikten anlayan kişiler olacaktır. Onuncu madde: Kaleden ayrılacak insanlar ve eşyalar için gemiler mümkün mertebe limana yaklaşacaklar ve kimse bu gemilere engel olmayacaktır. On birinci madde: Venedik donanması limandan ayrıldıktan ve İstindiye Adası'na gelip tedarikini sağladıktan sonra gitmesine kimse engel olmayacak ve dostluk gösterilecektir. On ikinci madde: Venedik ve Osmanlı Devleti'ne ait gemiler barış imzalandıktan sonra herhangi bir şey alırlarsa bu geri iade edilmelidir. Venedik bayrağı ile Akdeniz' de korsanlık yapan gemilerden bayraklar alınacak ve korsanlık yapmamaları için uyarılacaktır. Bu uyarıları dikkate almayanlar öldürüleceklerdir. Bu uyarının verilmesi için Venedik'e kırk gün süre verilecektir. Kırk günden sonra taraflardan kim korsan yakalarsa bu korsanlar katlolunacak ve bu durum barışı

bozmayacaktır. On üçüncü madde: İstanbul'a Venedik elçisi geldikten sonra hala hapis olan Venedik beyzadesi ve birbirlerine eş değerde olan görevliler vesair diğer esirler için karşılıklı değiş tokuş yapılması sağlanacaktır. On dördüncü madde: savaş esnasında her iki tarafın halktan aldığı esirler affedilecektir. On beşinci madde: Bu savaştan önce belirli tarihte verilen selef ahidname aynen kabul olunacaktır. Zakilisa için önceden Osmanlı Devleti verilen vergi aynı miktarda verilmeye devam edilecek ve savaş esnasındaki vergi talep edilmeyecektir. On altıncı madde: Bu barış antlaşması biri Türkçe diğeri İtalyanca dilinde olacaktır. Sadrazam tarafından mühürlenen antlaşma Venediklilere, Kandiye generali ve görüşmelere katılanlar tarafından onaylanan antlaşma Venedik Doju tarafından mühürlenerek Osmanlılara verilecektir. On yedinci madde: Aman dileyerek kale teslim edenlere adet olduğu üzere Kandiye Kalesi'nde bulunan 304 toptan dört tanesi Venedik Generali Morosini'ye verilecektir.[126]

Savaş sonunda barış imzalanınca Osmanlı devleti verdiği ahidnamelerde her ne kadar kendi istediği için bu anlaşma maddelerini Venedik'de bahşetme konusunda bir diplomasi dili kullanmış olsa da anlaşmanın devamı için o dönemde dikkat ettiği açıktı. Barıştan sonra IV. Mehmet Venedik ile hiçbir sorunun yaşanmaması için nişanı hümayun vermiştir. Kandiye Antlaşmasından yirmi gün sonra verilen bu nişan-ı hümayun gerekleri ticaret ağırlıklı olup IV. Mehmet tarafından yapılan antlaşmaya bir zarar gelmemesi adına gerekli önlemlerin alınması için çeşitli emirler verilmiştir. Nişan-ı hümayun'a göre kısa süre önce yapılan Kandiye Barışı antlaşmasında da yer aldığı gibi Venedikli tüccarlar ve gemileri serbestçe ve barış içinde Osmanlı Devleti'nde ticaretlerini sürdürebilecektir.[127] Ayrıca Venedikli gemilere Osmanlı korsanları zarar vermeyecek ve Venedik ile diğer korsanlar bir çatışmaya girdiğinde buna karışılmayacaktır. Eğer korsanların kaçırdıkları bir Venedik gemisi Osmanlı Devleti'ne tabi olan görevliler tarafından korsanların elinden kurtarılırsa gemi ve içindekiler serbest bırakılmalıdır ve bu işi yapanlar kimler ise südde-i saadete

[126] BOA, Düvel-i Ecnebiye, nr. 16, ss. 9-11; **Muahedat Mecmuası**, Cilt: 2, ss. 141, 145; **Silahdar Tarihi**, ss. 519-520.

[127] Nitekim, 1704 Eylül, 1705 Ocak tarihli,(BOA, Düvel-i Ecnebiye Defteri nr: 16 s. s.57, 68) ve Nisan 1710 tarihli (aynı defter, s.87) tarihinde Girit yöneticilerine gönderilen yazılarda, Girit'teki Venedikli tüccarlara gerekli yardımın yapılması, ticari hayatın devam etmesi için gerekli önlemlerin alınması emrediliyordu. Özellikle Suda ve Granbosa adasındaki Venediklilerin madur edilmemeleri bu belgelerde vurgulanmaktadır.

bildirilmeli ve gereken cezalar buna göre verilmelidir. IV. Mehmet, bu nişan-ı hümayunun içeriğinin benzeri maddelerinin daha önce de ataları tarafından verildiğine dikkat çekmiştir.[128] Yapılan barış antlaşması IV. Mehmet vefat ettikten sonra da aynı şekilde yenilenmiştir. Yenilenen ahidname Kandiye Antlaşması'nda yer alan maddelerin hemen hemen aynısını içermektedir.[129]

Kandiye Savaşı'ndan sonra imzalanan antlaşmada dâhil, yapılan antlaşmaların hangi ölçüde pratiğe döküldüğü her zaman tartışma konusudur. Dönemin seyyahlarından Jean Chardin Girit Savaşı'nın sonuna denk gelen seyahatinden bu konu hakkında ilginç bir not düşer:

> *"Seyahatinde Mykonos Limanına gelen Chardin burada karşılaştığı bir olayı anlatır. Buna göre limandayken iki büyük Venedik savaş gemisi gelir. Bu gemiler limanda bulunan Hristiyan korsanları gemilerine fişek atarlar. Bu onlara limandan ayrılması için bir uyarıdır. Ve korsanlar ertesi sabah ayrılırlar. Chardin Venedik amiraline bu fişeklerin ne anlama geldiğini sorduğunda Venedik Cumhuriyeti'nin Kandiye-Girit antlaşmasıyla Ege Adaları'ndan Hıristiyan korsanları defetme ve olabildiğince çoğunu yakalama konusunda padişah ile anlaştığı için böyle yaptığını söyledi ve devam etti. Fakat Türklerle yapılan son savaşta bu korsanların kendisine birkaç yardımı dokunduğundan Babıali'yi memnun etmek ve aynı zamanda da korsanlara eylemde bulunmamak için böyle bir orta yol bulmuştu. Böylece Hıristiyan korsanların onlardan uzak durmaları ve görmezden gelemeyecek kadar kendilerine yaklaşmamaları için cumhuriyetin gemileri Ege Adaları'nda her zaman kendilerini gösterme emrini almışlar. 'Gündüz' diye ekledi amiral, 'bayraklarımız yeterli oluyor, ancak geceleyin bir limana girdiğimizde fişekler atıyoruz ve limanda Hıristiyan korsan olup olmadığını öğrenmek ve limandan ayrılmaları gerektiğini haber vermek için bazen karaya asker gönderiyoruz."*[130]

Korsanları defetme, 1669 tarihli antlaşmaya Venedikliler tarafından alınan bir karardır ancak Venedik menfaatleri tehdit edilmediği sürece bu kararı hiç uygulamamıştır.

[128] BOA, Düvel-i Ecnebiye, nr. 16, s. 1; Aynı Nişan-ı Hümayun için bk; **Muahedat Mecmuası**, Cilt: 2, ss. 156-158.
[129] BOA, Düvel-i Ecnebiye, nr. 16, ss. 11-18; **Muahedat Mecmuası,** Cilt: 2, ss. 146-155.
[130]Chardin, s. 29.

# İKİNCİ BÖLÜM
# GİRİT SAVAŞLARI SÜRESİNCE VENEDİK CUMHURİYETİ'NİNOSMANLI'DAKİ TEMSİLCİLİK ORGANİZASYONU

## 2.1. VENEDİK CUMHURİYETİ'NİN TEMSİLCİLİK GÖREVLİLERİ

Osmanlı Devleti ve Venedik Devleti arasında diplomatik ilişkiler İstanbul'un fethinden Girit Savaşı'na kadar yoğun bir şekilde sürmüştür. Her iki tarafında temsilcileri gerçek anlamda diplomatik misyonlar yerine getirmekteydi. Girit savaşı yılları, Osmanlı dış politikasında ve diplomatik uygulamalarda önemli değişimlerin gerçekleştiği dönemdir. Venedik artık öncelikli konumunu yitirmiştir ve Osmanlı için ön planda olmaya başlayan Viyana ve Paris olmuştur. Venedik'den gelen ya da Venedik'e giden temsilciler konusunda her iki tarafta eski özeni göstermeyi unutmuş ve ilişkiler bir daha eskisi gibi olmamıştır.[131] Bu değişim doğal olarak dönemin siyasi, ekonomik konjonktürü ile ilgiliydi. Güç dengeleri değişmişti. Osmanlı için diplomatik açıdan bir ülkenin önemli olması belgelerinde gösterdiği ölçüde getirdikleri metalar ve bu metaların kendi ihtiyaçlarını ne kadar karşıladığı ile ilgiliydi. Osmanlı Devleti'nde bulunan temsilci ve onun halkı devlete getirdikleri metalar ile diplomatik açıdan önem derecesi belli oluyordu. Bu açıdan Osmanlı Devleti'nin izlediği ekonomik politikada önemli bir etkendi. Dönemin değişen dünyası ile Venedik'in ticari ürünleri eski önemini kaybetmekle beraber siyasi konuda da Osmanlı ile çıkar çatışmaları artmıştı. Bunun kilit noktası Girit oldu.

17. yüzyıl ortalarına kadar ilişkiler sürdürülmüş olsa da bu döneme ilişkin raporlar ya da hala bulunamayan arşiv kaynaklarından dolayı dönemi tam anlamıyla ele almak mümkün değildir. Girit Savaşı'ndan sonra diplomatik ilişkiler balyos tarafından yürütüldü. Ancak bu ara dönemde Girit savaşı ile ilişkiler kopma noktasındadır ve bu dönemi incelemek raporların daha önceki dönemlerde olduğu gibi tutulamamasından dolayı zorlu bir süreçtir. Balyosların raporları olmadan diplomatik olsun ya da olmasın iki devlet arasındaki ilişkileri incelemek eksik kalacaktır.

[131] Pedani, Osmanlı Padişahı, ss. 19, 123, 167.

Venedik için ticaret her şeyin üstündeydi ve ticaretin korunması, gelişmesi için büyük bir çaba emek gerekliydi. Diplomasi ticaretin devamı için en önemli unsurdu. Diplomasinin iyi yürütülebilmesi demek iyi bir haberleşme ağına sahip olmak demekti. Ekonomik ve politik gücü azalmış olmasına rağmen, Venedik 16. yüzyılda bu açıdan bilginin merkeziydi. Yüzyıllar boyunca cumhuriyet iyi bir haberleşme ağını kurmuştu. Bu haberleşme ağı sayesinde iletişim içinde bulunduğu ülkeler ve onların gelecekteki hareket noktalarını, amaçlarını öğrenebiliyor ya da nasıl davranacağını kestirebiliyordu. Bu noktada en önemlisi ise Osmanlı İmparatorluğu idi. Ticaretinin bir sorun yaşamadan ilerleyebilmesi imparatorluğun vereceği kararlar ile doğru orantıya sahipti ve ticaretin olduğu yerde savaş olmazdı. Savaşarak bir takım isteklerini yerine getiremeyeceğini bilen Cumhuriyet için bunun en iyi ve sağlıklı yolu her zaman diplomasi oldu. Diplomasinin iyi yürütülebilmesi demek, bu diplomasiyi yürütecek olan kişi ya da kişilerin nitelikli bir eğitime sahip olması demektir. Çünkü Cumhuriyet diplomasiyi yürütecek kişi ya da kişiler sayesinde ticaretini ve siyasi varlığını iyi olanaklar çerçevesinde idame ettirme şansına sahiptir.

Venedik elçileri soylular sınıfından seçilirdi. Bu durumda üç alanın birleştiği bir zeminde yer alırlardı. Bu; hümanizma, siyasal eylem ve deneyci gözlemciliktir. Seçkin bir zümreden geldikleri için hümanist kültür içinde idiler. İmparatorluğun işleyiş mekanizmasını iyi bir şekilde incelerlerdi. Görevleri sistemin merkezinin nasıl işlediğini izlemekti. Elçilerin, gönderilen balyosların hepsi Venedik akademisinden geçmiş değillerdi. Eğitim konusunda iki yol vardır. İlki *"ticaret yapma görgüsüdür"* bunu Akdeniz limanlarından birinde öğrenir. İkincisi aileden bir diplomatla elçilikleri dolaşarak diplomasi mesleğini öğrenmektir. Elçiler bir anlamda siyaset personeli ve aydın seçkin kesim içinde yer alıyordu. Çünkü 17. yüzyılda bu ikisi arasında bir ayrım söz konusu değildi. Eğitim, kuramsal bilgi önemli olsa da Venedik için siyaset bağımsız bir alandır. Siyaset herhangi bir kurama, kuruma bağlı ve onun altında değildir. Soyut olan dışarıda tutulmuştur. 1680'de balyos olarak atanan Giambattista Dona için Paolo Preto tarafından şöyle söylenir: *"Dinamik ve kültürlü bir patrisyenler kuşağından gelir. Bunlar Venedik Cumhuriyet'nin entelektüel yaşamını yenilemiştir."* Dona Türkçe öğrenip, bitki örtüsü ve hayvan türleri konusunda, arkeoloji ve edebiyat üzerine İstanbul'da çeşitli bilgiler toplamıştır. *Türklerde Edebiyat* kitabını Venedik'e dönüşünde yayınlar. Osmanlı İmparatorluğu'nun dili, eğitim sistemi, kültür ve

edebiyatı konusunda önemli bilgiler sunar.[132] Balyoslar ya da olağanüstü durumlarda gönderilen elçiler hangi dönemde olursa olsun Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal, siyasal, ekonomik alanlardaki faaliyetlerine dair ayrıntılı diyebileceğimiz bilgilere sahip oldular. Bu bilgiler ile diplomasi ağında ticaret konusunda kendilerine imparatorlukta yer buldular ve varlıklarını sürdürdüler.

### 2.1.1. Balyos ve Görevleri

Balyos, bailos veya balyoz şeklinde yazılmakta olup sadece Venedik temsilcileri için değil zaman zaman diğer devletlerin temsilcileri için de konsolos karşılığı olarak kullanılmıştır.[133] Bir nevi koruyucu anlamına gelen kelime Baillivus, baiul, ballius, bajulus gibi değişikliklere uğramıştır.[134]

Osmanlı Devleti nezdinde balyosun görev tanımı İstanbul'un Fethinden sonra yapılan barış antlaşmasından sonra yapılmıştır. İlk balyos 8 Temmuz 1454'de seçilmiştir. Yeni dönemde görev alacak Bartolomeo Marcello'nun yükümlülükleri ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Balyos, iki yıl için görevlendirilmiştir. Balyostan, dostlarına yardım, düşmanlarına zarar vermek gibi kişisel davranışlar sergilememesi ve herkese karşı adil davranması istenmiştir. Hiç kimseden, hiçbir nedenle hediye almaması konusunda uyarılmıştır. Venediklilerin denizcilik sözleşmeleri, mutlaka yazılı ve kayıtlı olmalı ve balyos tarafından iyi saklanmalıdır. Balyosun görevlerinden biri de vasiyetname bırakmadan önce ölen Venediklilerin malları ile ilgilenmektir. Balyosun veya başkalarının adına ticaret yapması kesinlikle yasaklanmıştır. Kendi yönetim alanında işlerinde usulsüzlük yapan Venedikli tüccarlara müdahale etmesi ve mallarına el koyup Venedik'e göndermesi veya götürmesi istenmiştir. Balyos, İstanbul'a ulaşmış olan Venedikli tüccarları gemileri, amatörleri, denizcileri kendi istekleri dışında İstanbul'da alıkoyamaz. Yönetiminde olan Venedik malları ve varlıklarıyla ilgili her şeyi kayıtlara geçirip iyi saklamalı ve korumalıdır. 17 Nisan 1375 tarihli kararla belirlendiği gibi balyos, Venedik'e döndükten sonra üç ay içinde bir veya birden fazla rapor vermek zorundadır. Türklerle yapılan barış antlaşmasında

[132] Valensi, ss. 21, 23-25.
[133] Mahmut Şakiroğlu, "Venedik Cumhuriyeti'nin İstanbul'daki Temsilcileri: Balyoslar, Çalışmaları ve Etkinlikleri", **Tarih ve Toplum**, Cilt: 10, Sayı: 59, İstanbul, 1998, ss. 44-48.
[134] Mahmut Şakiroğlu, "Balyos", **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 5, İstanbul, 1992, ss. 43-44.

Venediklilere bir zamanlar Anconalılara ait olan ev ve kilise verilmiş ve onarım masrafları içinde para ayrılmıştır. Balyosa consiliariis olarak adlandırılan iki yardımcı verilmiştir. Bunun dışında, balyostan yardımcılarıyla birlikte kentte bulunanlardan on iki soylu Venedikli seçmesi istenmiş; yeteri kadar soylu bulunmazsa iyi olarak nitelenen Venediklilerden on iki kişilik meclisi tamamlaması gerektiği bildirilmiştir. Balyosun kazancı yıllık 1000 altın duka olacaktır. Bunun yarısı Venedik'te ödenecek diğer yarısı ise Konstantinopolis'te ithalat-ihracat üzerinden %1'lik vergiyle ödenecektir. Eğer bu vergiler maaşı karşılamazsa kalan miktar, Girit'ten ödenecektir. Padişah ile görüşmek için yapılacak hariç yolculuk ve konaklama masraflarını balyos kendi hesabından karşılayacaktır. Ayrıca balyos, tüccarlar ve Venediklilerle aynı inançta olanlar için dini törenleri yönetmek üzere yıllık kazancı 600 altın duka olan bir papaz gönderilecektir. Papaz aynı zamanda yazmanlık görevi üstlenecektir.[135] Balyosun ilk görev tanımlamasında görüleceği gibi bu açıklamalar sonraki ahidnamelerde yer alan balyos ve ticaret ile ilgili ilişkilerin diplomatik boyutunu oluşturmaya devam etmiştir. Hatta balyosun konaklaması, güvenliği, ölen kişilerin mirası konusunda yetkileri ahidnamelerin yanında hükümlerde de karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bu tanımlamalar Osmanlı Devleti'nin en baştan yazdığı tanımlamalar değildir. Temeli Bizans Devleti'ndeki balyosun görev tanımına dayanmaktadır. Tanımlamaların ahidnamelerde yer alan bazı kısımları o döneme ve şartlarına göre değişiklere uğramıştır. Balyosun görevinin 2 yıldan 3 yıla çıkarılması bunların arasında yer alır. Balyos'un görevde kalma süresi kesin belli değildir. Bizans İmparatorluğu'nda 3 yıldan fazla kalmayan balyos için başlarda bir sınırlama getirilmemiştir. 1503'de yürürlüğe giren bir antlaşma ile durum fark edilmiş ve görev süresi 3 yıl olarak belirlenmiştir.

Balyoslar on iki kişilik danışma meclisinin de yardımıyla Venedik'den gelen emirleri uygulama, İstanbul içindeki vatandaşlar arasında meydana gelen anlaşmazlıkları çözmede ilk merci idi. Balyosların faaliyetleri, davranışları, günlük hayatları, devlet adamları ile olan münasebetleri sıkı kayıtlar altında idi. belirlenen statüler, kanunlar günün şartlarına göre yenilenir ve değiştirilirdi. Balyos tabiri sadece İstanbul'daki temsilci ile sınırlı değildi. Venedik'in Eğriboz, Şam, Trabzon, Sur şehrindeki temsilcileri için de bu tabir kullanılırdı. Defterlerdeki kayıtlarda da verilen

[135] Ağır, ss. 93-94.

bazı hükümlerde görevli olan kişilere de balyos denildiği karşımıza çıkmaktadır. Fakat İstanbul'da görev yapan balyoslar Selanik, Hanya, Modon, Koron, Sur, Eğriboz şehirlerinde bulunan koloni başkanları ve temsilcileri üstünde bir yetkiye sahiptiler. Yıldırım Beyazıt döneminde yapılan barıştan sonra birçok barış metni balyoslar aracılığı ile hazırlandı. Osmanlı hazinesi verilmesi gereken vergiler, haraçlar, tazminat tutanakları da sürekli olarak balyos tarafından sağlanan gelirlerden ödenirdi. 16. ve 17. yüzyılda çeşitli tarihlerde verilen hükümlerde daha sonraki ahidnamelerin bel kemiğini oluşturacak konularda balyosun görevlerinin neler olduğu görülür. Hükümlere göre, Osmanlı topraklarında ölen bir Venedik vatandaşının mal varlığı balyosa teslim edilecekti. Venedikli bir tüccar bir yere gitmek istediğinde balyostan izin alacaktı. Bir kimesne balyos ile anlaşmazlığa düşerse konu divanda görüşülecekti. Balyos başkalarının borçlarında sorumlu tutulmayacaktı. Bu konular daha sonra yapılan ahidnamelerin neredeyse hepsinde değişmeyen ve sürekli her defasında yenilenen maddeler arasında görülmektedir. Başta hüküm niteliğini taşıyan konular dönemin ihtiyaçlarına göre kalıplaşmış ve sürekli yenilenen, değişmeyen konular halini almıştır.

Osmanlı Devleti ile Venedik Devleti arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması ve Akdeniz ticaretinin büyük bir hacme ulaşması üzerine balyosunda sorumlulukları artmıştır. Buna paralel olarak balyosların tesirleri de artmıştır. 18. yüzyıl başına kadar Kudüs ve civarında bulunan Katolik mezhebine bağlı Hıristiyanlar için kutsal olan yerlerin idaresini ve orada bulunan din adamlarının mahalli meselelerinin hallini üstlenmeleri, diğer konsoloslar ve görevliler üzerinde belirli bir üstünlük sağlamalarına yol açtı. Bütün bu yetkiler son ahidname olan 1718 tarihli ahidnamede bir arada yer aldı. Ayrıca yine kimi zaman hükümlerde de karşımıza çıkan ve ahidnamelerde de yer alan bazı konularda yine bu tarihte tekrar ele alındı. Balyosların mal ve hediyeler için gümrük vergisi talep edilmemesi, Venediklilerin arasındaki davalarda balyosun meseleyi çözüme kavuşturması, balyos ile ilgili olan sorunların divanda görüşülmesi, Osmanlıların eline düşüp Müslümanlığı kabul etmeyen esirlerin balyosa veya seçeceği vekiline verilmesi, *cottimo* veya *baylaclık* denilen konsoliyatın tüccarlardan alınabilmesi gibi maddeler yer almaktadır. [136]

Balyosların işleri kimi zaman siyasi olayların hızlı gelişmesi karşısında yoğunlaşır. Bu yüzden Venedik hükümeti fevkalade yetkilerle donatılmış ayrı bir

[136] Şakiroğlu, ss. 43-47.

temsilci gönderirdi. Bu fevkalade temsilci padişah değişimlerinde ya da bir zafer sonrası tebriklerde ve ahidnamelerin yenilenmesinde, sünnet gibi törenlerde yer alan bu kişiye Osmanlı belgelerinde ilci denilmekle birlikte Venedik belgelerinde ambasciatore denilmektedir. 1670'de ki antlaşmadan sonra yani Girit Savaşı bitiminden sonra büyük elçi tabiri kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca İstanbul'da süresi biten balyos ile görevi teslim almaya gelen yeni balyos ve fevkalade temsilcinin bir arada bulunduğu da görülebiliyordu. 18. yüzyılda bazı balyoslar bu iki görevi de üstlenip kendilerine ek bir maaş sağladılar.[137]

Balyoslar Osmanlı sultanları ile belirli bir ritüel çerçevesinde görüşebilirlerdi. Balyoslar deniz yoluyla geldikleri zaman Bozcada önlerinde karşılanırlar, oradan bir Türk gemisi ile Gelibolu'ya çıkar ve kara yoluyla İstanbul'a giderlerdi. Mehmet Paşa'ya gönderilen bir hükümde bu konu ile ilgili Venedik balyosunun Boğaz hisarlarından alıp İstanbul'a götürülmesi için iki kıta çektiri tayin edilmiştir.[138] Balyoslar daha sonra Galata'da ikametlerine ayrılan binaya geçtikten sonra Topkapı Sarayı'nı ziyaret ederlerdi. Bu merasim çok parlak olmakla birlikte anlaşmazlık ve savaş dönemlerinde parlak bir karşılama merasimi yerine kimi zaman diğer devletlerin temsilcileri yanında sönük kalan ve prestij konusunda pek bir zedeleyici konuma düşüren bir durum ile törene özen gösterilmez kimi zaman ise gelen temsilci için hiç tören düzenlenmez idi. Olağan dönemlerde merasim gerçekleştikten sonra balyos itimatnamesini sunar ve belirli hediyeler teslim ettikten sonra kendisine verilenleri alırdı. Balyoslar Osmanlı idaresinden isteklerini "arzuhal" sunarak belirtirlerdi.[139]

#### 2.1.1.1.Balyos Evi

Bizans İmparatorluğu döneminden beri maiyetleri çok kalabalık olan balyosların hizmetinde sekreter, tercüman, tabip, din adamı, ulak gibi daha başka görevlilerde bulunurdu. Hepsine birden "famiglia" denilirdi. Bunların bir arada bulunabilmesi için bir bina gerekiyordu. İstanbul'un Fethi'nden sonra Osmanlı Devleti ve Venedik Cumhuriyeti arasından 18 Nisan 1454'de antlaşma yapıldı ve yeni balyosun resmi ikametgâhı olarak Bizans döneminde elçiliği olan Anconalı tüccarlara

[137] BOA, nr. 16, Düvel-i Ecnebiye, s. 52/94, s. 70/174/175; Şakiroğlu, s. 44.
[138] BOA, nr. 16, Düvel-i Ecnebiye, s. 49/84, s. 52/93.
[139] Şakiroğlu, s. 45.

ait ev ve kilise Venediklilere verildi. Venedik kolonisinin Galata tarafında diğer Katolik-Latin kökenli topluluklarla birlikte bulunması istendi ve bu ilke uygulandı. Temsilcilerde kendilerine sürekli bu semtte yer aradılar. 1527'de Galata semtinin dışında olan Pera Bağları denilen yerde yaz dönemlerinde, 1544'den sonra ise sürekli bir şekilde kalmaya başladılar. 1537-1540 ve 1569-1573 yılları arasında daimi gerilim ve savaş hali devam ettiği için bir temsilcilik evi tedarik edilemedi. Osmanlı Devleti kimi zaman 1499-1502 savaşlarının başlamasından önce olduğu gibi bu konutları haczedebiliyordu. Bu dönemde vakfa bağışlanmak üzere Sinan Paşa'ya verildi. 1499'da İstanbul'a gönderilen elçi Andrea Zancani, yaklaşmakta olan savaşı görünce balyos hanede kalmadı ve Antonio Ferro ve Giovanni Dario adlı diplomatların kaldığı evde Pera olarak adlandırılan Galata'nın mahallesinde kaldı. Savaştan sonra balyoslar burada kalmaya devam etti. 16.yüzyılda bazı Venedik elçileri Haliç'in diğer kıyısında Valide Camii civarında kaldı.

Sürekli olarak kiralık evlerde kalan temsilciler 17. yüzyıldan sonra bir yer edinseler de 1645-1669 ile 1683-1699 tarihleri arasındaki savaşlar iki devletin diplomatik ilişkilerini aksattı. Bu dönemlerde ara sıra gidip gelen temsilciler balyosların görevlerini üstlendiler. Kiralık olarak Galata'nın Tomtom mahallesinde bulunan bina çeşitli hukuki zorlamalar ile Venedik temsilcilerine ayrıldı.

Girit Savaşı sırasında Venedik tarafında yaşanan sorunlar yanında evin sahibi evi satacağını söylemesi ile sorunlar daha da çoğaldı. Ev sahibi Venedik Cumhuriyeti'nin burayı almayacaksa başka bir kişiye evi satacağını söylediğinde ev konusunda sıkıntılar daha da arttı. Ev sahibi Salvago elçi Soranzo'dan borçları nedeniyle evi satmak durumunda olduğunu Venedik Cumhuriyeti senatosuna bildirmesini istemesi üzerine Soranzo, Salvago'nun isteğini mektubu ile doja iletti. Bu mektupta Salvago'nun saygın bir aileden geldiğini ve uzun zamandır evini balyos maiyetine kiraladığı ancak bir süredir maddi sıkıntılardan dolayı satmak istediğini belirtse de artık durumun iyice ciddi bir sürece girdiğini bildirmekle beraber evin Venedik tarafından alınmasının iyi olacağını çünkü Pera Bağları'nda kendilerine uygun bir evin şu anda olmadığını belirtmiştir. Senato ilk aşamada Soranzo'ya verdiği görevde, Salvago'yu gönül alıcı sözlerle teselli etmesini "geçmiş yıllara ait bazı kiraların ödenmesini, bu evin satışında mümkün mertebe vazgeçmesinin sağlanmasını" istedi. "Savaşın yarattığı bu konjonktürde balyosların Babıali'de temsil

edilmemesi ammeye yaramamıştı." Soranzo'dan kiraların bir kısmını ödeyerek satışın olmaması konusunda çok iyi çalışması bekleniyordu. Aradan zaman geçtikten sonra ve uzayan Girit Savaşı ile birlikte İstanbul'da artık Sekreter Ballorino bulunmaktaydı. 1660 yılında Galata'da bir yangın olması ile birlikte balyos evine bir zarar gelmemiş ancak ev yokluğundan dolayı fiyatlar atmıştır. Ballarino bu durumun tehlike arz ettiğini senatoya bildirdi ve şu satırları yazdı. "*Evin sahibi, evin satışına girişti. Galata'nın tahribinden sonra ev kıtlığı meydana geldiği için, istifade etmeden duramaz, oyalıyorum ve söz veriyorum, fakat yararsız; eğer böyle bir şey olursa, Tanrı bizi diğer düzensizliklerden korusun ülkemiz senatosunun mali bunalım içinde bulunduğu belli olacak*." 1666'da ailenin son varisi Gioia Salvago binanın bir bölümünü Mustafa Çelebi'ye verdi. Girit Savaşı'ndan sonra 1672'de İstanbul'a gelen balyos Giacomo Querini, bir kısmı Müslüman birisine ait olan bu binayı, ileride kadı önünde görüşülecek bir dava konusu olmaması için bütünüyle satın almaya karar verdi. "Bütün evin satın alınması için gerekli parayı bulacağım. Bütün işlemleri uygulayacağım ve bunu siz ekselansa haber vereceğim. Buranın satın alınması münasip ve şatafatlı olacak, böylece yıllar içinde bizim balyoslarımız, kendi anılarını yaptıkları işlerle bırakacaklardır. Bunu şimdiki Fransız elçisi de kabul ediyor. Maiyetin ihtiyaçları hep artıyor ve bahçeyi bile eğlence ve dinlenme için kullanıyoruz." Bu sahip olma işlemi ancak ertesi yüzyıl gerçekleşecektir. Bu noktada Girit Savaşı'nın Venedik üzerinde balyos evini satın alabilme, ihtiyaçları karşılama ve hatta diğer Venedikliler üzerinde nasıl sıkıntılar maddi zorluklar yarattığı da görülmektedir. Ayrıca satın alma işleminin gerçekleşememesi, kalma konusunda sıkıntı yaşamaları, senatonun dışarıdan maddi açıdan da güçsüz görünmesi korkusu, itibarının nasıl değerlendirileceği de endişe uyandırmıştır. Pera, Tarabya, Büyükdere bölgelerinde özellikle salgın hastalıkların olduğu dönemlerde ya da yazın çok sıcak olduğu zaman balyoslar tarafından yazlık olarak kullanılan evler mevcuttu. Hatta kimi zaman padişahların Edirne'de ikamet etmeleri onların da oraya gitmelerini gerektirirdi. 17.yüzyılda Arnavutköy de balyosların yazlık evi oldu. Bu yazlık evde 1671'de Kandiye Antlaşması'nda önemli rolü olan Balyos Molin öldü.[140]

[140] Şakiroğlu, s. 44; Pedani, Doğu'nun Kapısı, ss. 164-165; Venedik elçilik binası hakkında geniş bilgi için bk. Bertele, ss. 173-184

Venedik balyosu ikamet ettiği ev konusunda bir tamir yapılacağında ya da bir yer değişimi söz konusu olduğunda bunu Osmanlı Devleti'ne bildirirdi. Mora Savaşı'ndan sonra barışın akabinde Venedik elçisi uzun süreden beri bu evde kaldığını ve evin tamir olunması gerektiğini ve tamir sırasında kendi parası ile başka bir eve kiraya çıkacağını bildirmesi üzerine bir hükümde bu duruma izin verildiği görülmektedir.[141]

Yaşanan hukuki zorluklar yanında ev çevresinde yeni yerler almayı da ihmal etmeyen balyoslar böylece yavaş yavaş ev çevresini genişletmişti. Ev zaman içerisinde gördüğü çeşitli tamirler ile birlikte 1797'de Venedik Cumhuriyeti'nin sona ermesine kadar balyos-elçilik binası işlevini sürdürdü. Venedik, Habsburgların eline geçtiğinde elçi yardımcıları tarafından bina kullanıldı. Bina 1806'da Fransızların eline geçti, 1814'de tekrar eski sahiplerinin oldu. 1866'da ise Venedik, Birleşik İtalya Krallığı'na katılınca İstanbul'daki Venedik elçilik binası, Roma'daki Venedik Sarayı ile birlikte Habsburgların elinde kaldı. I.Dünya Savaşı'ndan sonra, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yıkılınca, İtalya bu binaların tekrar sahibi oldu. 1923 Lozan Barış Antlaşması ile 1924 ve 1927'de yapılan diğer antlaşmalar bu binanın İtalyanlar tarafından kullanım haklarını belirledi. Bugün, eski balyoshane İtalya'nın İstanbul'daki başkonsolosluğuna ev sahipliği yapmaktadır.[142]

#### 2.1.1.2. Balyosun Güvenliği

Balyosun güvenliği de verilen hükümlerde ön plana çıkan diğer bir konudur. 17. yüzyılda denizden gitmek oldukça tehlikeli hale geldiğinden, Hıristiyan dünyasından gelen varlıklı kişiler kara yolunu tercih etmekteydi. Balyos ya da elçilerde karadan gelmeyi tercih ederdi. Ancak bu yolda tehlikeliydi. Tedbirli olmak adına Osmanlı Devleti balyosların yanına yasakçı, yeniçeri, çavuş ve kapıcılardan oluşan bir birliği görevlendiriliyordu.[143] Lorenzo Soranço'nun büyükelçi olarak İstanbul'a tayin edilmesiyle çavuş ve yeniçerilerin on altıncı cemaatinden Hüseyin elçinin yanına yasakçı olarak tayin edilmiştir. Buna göre gelen elçi ve maiyetine yanında getirdikleri eşyalara geçtikleri yerlerde zarar verilmemesine dikkat edilmelidir. Venedik'ten

[141] BOA, nr. 16, Düvel-i Ecnebiye, s. 41/ 56.
[142] Pedani, Doğu'nun Kapısı, s. 166.
[143] BOA, nr. 16, Düvel-i Ecnebiye, s. 67/163.

Osmanlı Devleti'ne gelmek üzere çıkan beyzade için yolda bir engel olmaması ve eşkıyadan korunması hükümde belirtilir.[144] Venedik konsolosunun güvenliğini sağlamak için de yine yeniçerilerin otuz sekizinci cemaatinden ve yine yeniçerilerin farklı cemaatlerinden yasakçı tayin olunmuştur.

Balyosun hizmetinde bulunmak için tayin olunanlarında güvenliği Osmanlı Devleti'nin gözetimi altındaydı. Venedik balyosunun gönderdiği arzuhalde yanına memur olarak gelecek olan kişinin güvenliği için Osmanlı Devleti'nden ricada bulunuluyor. Buna göre verilen hükümden kişinin geçeceği yerler ve kalacağı konakların güvenliğini sağlanması, yanında bulunanlara ve eşyalarına zarar gelmemesi yer almaktadır. Yine aynı balyos tarafından gönderilen arzuhalde yer aldığı gibi bu defa tercümanın güvenliği için taleplerde bulunulmuştur. Tercümanın kendisini koruması için silah taşımasına da izin verilmektedir.[145] Venedik tercümanı Osmanlı Devleti'ne doğru çıktığında yolda kendisine yardımda bulunması ve konaklanacak yerlerde tercümanın güvenliği için kapıcı, çavuş ve yasakçı tayin edilmiştir. Tercümanın kimi yerlerde güvenliği için kılığını değiştirmesine Müslüman gibi giyinmesine izin verilmiştir.[146] Tercümanın güvenliği için yine yeniçerilerin on altıncı cemaatinden yasakçı ve çavuş tayin olunmuştur.[147]

Venedik Cumhuriyeti balyosların yardımı ile Osmanlı Devleti'nin merkezinden bilgi toplar ve divanda görüşülen konular hakkında zamanında haberdar olmak isterdi. Bu durum doğal olarak büyük bir gizlilik içinde gerçekleşirdi. Bu esnada idam edilen haberciler olmakla beraber bu bilgi akışına engel olunamadı. Osmanlı kanunları ile ters düşen tercümanlar Grillo ve Navone idam edildiler. Bu gibi olayların az görülmesi balyosların güvenliğini sağlamada Osmanlı Devleti'nin hassasiyetini göstermektedir.[148]

### 2.1.2. Konsoloslar

15. ve 16. yüzyıllarda Venedik Osmanlı Devletleri arasında ilişkiler yoğunlaşınca, diplomatik görevler Osmanlı topraklarında tüccar ya da konsolos olarak

[144] BOA, nr. 16, Düvel-i Ecnebiye, s. 32/16, Benzer hüküm için bk. s.72/ 186.
[145] BOA, nr. 16, Düvel-i Ecnebiye,s. 69/172, s. 72/187.
[146] BOA, nr. 16, Düvel-i Ecnebiye, ss. 30-31/7-8; Benzer hükümler için bk. s. 31/10.
[147] BOA, nr. 16, Düvel-i Ecnebiye, s. 35/30, s. 39/51.
[148] Şakiroğlu, s. 45.

yaşamış kişilere verildi. [149] Venedik Halep, Kahire ve İskenderiye'yi konsolosluk merkezi olarak belirlemişti. Balyoslar senatonun onayını alarak istediği yere konsolos tayin edebilirdi. Halep ve Kahire'deki konsoloslara balyos da denilmekteydi. Çünkü diplomatik açıdan buradaki konsoloslar balyos kadar büyük öneme sahipti. Konsolosluk merkezleri arasında olanlardan biri de İzmir idi.[150] İzmir'in 17. yüzyıl başındaki ticari gelişimi şehirdeki konsolosların önemini arttırdı. Ne zaman açıldığı belli olmamakla birlikte şehrin büyümesine paralel 16. yüzyılın sonu ve 17. yüzyılın başında İzmir'de Venedik konsolosluğunun açıldığı düşünülebilir. [151]Düvel-i Ecnebiye defterlerinde İzmir'e konsolos tayinleri hakkında hükümler mevcuttur. Tayin yapıldıktan sonra konsolosun güvenliği ve bir zarara uğramaması için hükümler verilmiştir.[152]

Balyosların ve konsolosların hemen hemen her konuda izin alması özellikle incelediğimiz defter ve dönemde de karşımıza çıkmaktadır. Balyos ve konsolosların yiyecek ve içeceklerinde özellikle şarap tüketiminde gösterilen izin hassasiyetleri ön plandadır. Şarap izni için verilen hükümlerde genelde Boğaz'da ve iskelelerdeki görevlilere yönelik işlemler mevcuttur. Buna göre balyos ve konsolos için gelen yiyecek içecek-şarap konusunda gümrükte bir sorun çıkarılmamalı ve antlaşmaya aykırı gümrük vergisi istenmemelidir. Balyos ve konsolosların yanında tercümanlarında şarap alma hakları vardı ve bunun içinde herhangi bir engel oluşturulmamalıydı. Hatta Venedik balyoslarının konakladığı evde kimi dönemlerde tamir yapıldığında gelen ürünlerin değiştirilen adrese gönderilmesi de istenmiştir. Bu ürünlerin teslimatı konusunda sonraki senelere ait birçok hüküm de karşımıza çıkmaktadır. Bu hükümlerin ortak amacı gelen ürünlerin, şarapların teslim edilmesinde bir sorun yaşanmaması, bunlardan bir gümrük talebinde bulunulmaması ve gelen ürünlerin sınırlarının bulunmasıdır. Ayrıca ticaret yapan gemilerden konsoliyyat ve gümrük alındıktan sonra ahidnameye aykırı olarak bir vergi talep edilmemesi

[149] Pedani, Doğu'nun Kapısı, s. 172
[150] BOA, Düvel-i Ecnebiye, nr. 16, s. 38/44.
[151] Köse, ss. 44-45.
[152] BOA, Düvel-i Ecnebiye, nr. 16, s. 51/90, s. 30/6, s. 84/195; Venedik'in ticaretin yoğun olduğu merkezlerde tüccarların işlerini kolaylaştırabilmek ve sorunlarını daha kısa zamanda çözebilmek adına konsolosluklar kurmuştur. Merkezlerin kurulması için balyoslar senatodan izin alarak devreye girebilir ve konsolosluk kurabilir ancak diğer her konuda izin alındığı gibi bir konsolosun açılabilmesi için izin alınan ilk yer İstanbul'dur. Venedik'in bandrollü gemilerinin yoğun olarak gidip geldiği yerlerden biri olan Kıbrıs'ta konsolosluk açılabilmesi için alınan izin. Bk. BOA, nr. 16, Düvel-i Ecnebiye, s. 86/202.

konusunda da hassas davranılmıştır.[153] Şarap alıp verme, evlerine götürme hakkı sadece Venedik diplomatlarına olan bir ayrıcalık değildir. İngiltere ve Felemenk elçilerinin de böyle bir hakkı vardır. Venedik elçilerinin şarap almak ve evlerine nakletmeleriyle ilişkili olarak birçok hüküm elimizde mevcuttur. Bu hakkın diğer ülke konsoloslarına da verilmiş olması akla yatkın görülmektedir. [154]

Ahidnamelerde müstemenlerin, konsolosların ve yanlarında çalışanların "şıra sıkıp içmelerine" müsaade olunduğu halde bunun bir kazanç haline getirilmesi ve özellikle Müslümanlara bunların satışı yapılması doğru bulunmamış ve fermanla da içki yapıp satmaları yasaklanmıştır. Fakat konsolosluklardaki tercüman gibi hizmetliler için her konsolos 3000 müdd[155] içki verilmesine ve bunlardan gümrük alınamamasına izin verilmiştir.[156] Ancak İzmir'deki konsoloslar bununla yetinmeyip üzüm satın alarak kendi içkilerini imal etmeye başlamaları şikâyetlere neden olmuş ve bunun kötüye kullanılmaması için fermanlar ile düzenlemelere gidilmiştir.[157]

Balyoslar ve konsoloslar, maaşları olan diplomatik görevlilerdi. Bunun yanında en önemli gelirleri Kotimo-Konsaliyat[158] diğer adıyla baylaç ya da konsolos hakkı vergisi idi. Konsolos'un izni olmadan kendi milletine ait hiçbir gemi limandan ayrılamazdı. Normal şartlarda her gemi uğradığı limanlarda selamlık veya selamiyet akçesi adıyla yetkililere 300 akçe vermektedir. Daha sonra 17. yüzyılda bu miktar birkaç kat artmıştır. Müstemen bunun yanında %2,5'luk konsolos hakkı adıyla elçi ve konsoloslarını destekleyen vergi de vermek durumundaydı.[159] Ancak kimi zaman verginin alınmasında sıkıntı yaşayan Venedik yetkilileri Osmanlı Devleti

[153] BOA, nr. 16, Düvel-i Ecnebiye, s. 40\54. Fransa ve Hollanda konsoloslarının ahidnameye aykırı vergi istemesi üzerine bunu önlemek için verilen hükümdür.
[154] BOA, nr. 16, Düvel-i Ecnebiye, s. 35/31, s. 35 /32, 58, s. 41/57, s. 52/92, s. 56/109, s. 84/194, s. 92/241.
[155] Farklı dönemlerde farklı hacimleri tanımlayan bu ölçü için bkz: Walter Hinz, **İslâm'da Ölçü Sistemleri,** Çev: Acar Sevim, Marmara Üniversitesi Yayını, İstanbul, 1990, s. 56-58.
[156] BOA, nr. 16, Düvel-i Ecnebiye, s. 32/15.
[157] Mübahat Kütükoğlu, "Ahidname", **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 1, İstanbul, 1988, s. 539; Suraiya Faroqhi, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Venedikliler" **Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak**, Çevirenler: Gül Çağalı Güven, Özgür Türesay, 3.baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 53.
[158]BOA, nr. 16, Düvel-i Ecnebiye, s. 29; **Muahedat Mecmuası**, Cilt: 2, s. 176; Konsoloslara ilişkin bu vergi Venedikliler tarafından verilmediği için bu konuda diplomatik görevliler kimi zaman Osmanlı Devleti'nin yardımını istemişlerdir. Bu konu 1699'daki savaş bitiminden sonra Venedik ile imzalanan barış antlaşmasının 33.maddesinde yer almaktadır.
[159] Halil İnalcık, "İmtiyazat" ,Cilt: 3, **Encylopaedia of Islam**, İstanbul, 1971, s. 1182.

görevlilerinden yardım istemişlerdir. Bu yardım Venedik ile yapılan kimi ahidnamelerin maddelerine ya da hükümlerine konu olmuştur.

### 2.1.3. Diğer Hizmetliler

#### 2.1.3.1. Katipler

Elçilik binasında görevli olarak yer alan kâtipler Venedikli soylu kişiler değil halktan kişilerdi. Venedik kanunlarını iyi bilmenin yanında diplomatik ilişkilerde usta idiler. Elçilik görevlerini yerine getirseler de asla elçilik unvanını alamazlardı. Osmanlı Devleti'ne gönderilen kâtiplere bakıldığında hep kriz dönemlerinde ön plan çıkmış oldukları görülür. Mesela, Giovanni Capello 1683-1684 tarihlerinde İstanbul'da bulunmuştur. Bu kriz dönemlerinde dojun adına yetkili bir Venedik soylusunun İstanbul'a gönderilmesi istenmediği için katipler gönderilmiştir. Kâtipler halktan gelmelerinin yanında görevleri belirli kriterleri gerektirmektedir. Bunlardan biri özel bir sınıfa mensup olması gerekliliğidir ve Venedik vatandaşı olması komisyon tarafından onaylanmalıdır.

Bazı Venedikli kâtipler yetenekleri ile diğerlerinden sıyrılmıştır. Giovanni Battista Ballarin'in profesyonel hayatı oldukça maceralı geçmiştir. Önce Girit Savaşı sırasında Balyos Giovanni Soranzo ile hapis yatmış, sonra Venedik elçiliği yapmış ve iki kez daha Edirne'de hapis yatmıştır. 1660'da başarılarından dolayı baş katipliğe getirilmiştir. Ancak bu görevine başlamadan, 1666'da Girit'e giderken ölmüştür. Yerine oğlu Domenico babasının başarıları sayesinde seçilmiştir. Girit'deki görüşmeler için seçilen Giovanni Battista Padavin ve Girolamo Giavarina adlı katiplerin Venedik kaynaklarında sadrazam tarafından zehirlenerek öldürüldüğü söylenir.[160] Bu ihtimalin ne kadar doğru olduğu tartışmalıdır.[161] Çünkü o sırada savaşı yöneten sadrazam Fazıl Ahmet Paşa her gelen balyos ya da kâtibin Osmanlı Devleti'nin kabul etmeyeceği şartlar ile gelmesinden ve gelen kişilerin ölümlerinden dolayı bir antlaşmaya varılamadığından şikâyetçidir. Girit seferi sırasında aynı şartlar

[160] Pedani, Doğu'nun Kapısı, ss. 167-169.

[161] Zinkeisen, Cilt: 4, ss. 693; 1667'de bu iki müzakereci kimsenin tam olarak neden olduğunu bilmediği bir şekilde ortadan kayboldu. Sadrazamın Venedik'e doğal bir ölüm sonucunda öldüklerine dair güvence verdi. Ancak burada devletlerarası hukukunun cinayetle ihlal edildiğine dair kuşku ortadan kalmadı. Bundan sonra müzakere görüşmeleri elçi Cavaliere Luigi Molino tarafından sürdürüldü.

altında sunulan teklifler sadrazamı bu kritik dönemde aksiliklerle ölümlerin yaşanması oldukça öfkelendirmiştir. Hatta bu konu hakkında doja sert bir mektup da gönderildiği bilinir. Kâtiplerin zehirlenmesi bu öfkenin sonucu olabilir mi tartışılır ancak bu durum farklı kaynakların dediklerine göre değişir, netleştirilemez.

#### 2.1.3.2. Ulaklar

Ulaklar resmi haberleşmeyi sağlayan görevlilerdir. Ulakların işi de oldukça zordur. Tehlikelerle dolu olan deniz ve kara yolunda seyahat etmek ve önemli bir kuryeyi taşımak bir anlamda onun ölümü anlamına gelir. Özellikle savaş dönemlerinde balyosun gönderdiği bir mektubu taşıyan ulağın ortaya çıkması tehlikenin en büyüğüdür. Nitekim Venedik Şehir Müzesi'nde Girit Savaşı sırasında idam edilen iki ulağın minyatürleri bulunur.[162]

Barış dönemlerin ulakların güvenliği için Venedik elçisi ve balyosu Osmanlı Devleti'nden arzuhallerde bulunmuştur. Venedik büyükelçisi Lorenzo tarafından gönderilen arzuhalde Venedik'e gönderilen Portaliçe olarak tabir edilen ulakların bir sorun, engel yaşamadan yollarına devam etmesi konusu yer alır. Buna göre verilen hükümde kimse ulakların konakladığı yerlerde kendilerine ve eşyalarına zarar vermemelidir. Elçilik görevlilerinden olan Antonya Pavloçi'nin Venedik'e kadar olan yerlerde güvenliğinin sağlanması başka bir hükümde yer alır. Diğer bir hükme göre Portaliçe olarak tabir olunan ulaklara bir zorluk çıkmasın diye daha yeni emirler verilmişken bir sorun yaşanmıştır. Ohri yakınlarında bir yer olan Çora veya Çura adlı yerde cizyedar olan kişi birkaç gün ulağı alıkoymuş ve 4 yalduz altın alması karşılığında bırakır. Bunun üzerine Venedik bu gibi olayların engellenmesi için Osmanlı Devleti'ne arzuhal gönderir.[163] Sadece Venedik'e giden değil farklı yerlere giden ulaklara zarar gelmesin diye arzuhaller ve verilen hükümler bulunmaktadır. Bir hükümde Mora'ya giden ulaklara zarar gelmemesi, kendisine ve eşyalarına dokunulmaması istenir. Başka bir hükümde ise Osmanlı Devleti'ne gidip gelen ulaklardan haraç alınmamasına dairdir. Bunun Venedik ile yapılan antlaşmaya ters

[162] Bertele, s. 234.
[163] BOA, Düvel-i Ecnebiye, nr. 16, ss. 31-32/13, 17,19, s. 39/ 49, Benzer hüküm için bk. s. 50/ 87.

olduğu vurgulanarak antlaşmaya ters bir şey yapılmaması ulaklara, eşyalarına zarar gelmemesi istenir.[164]

### 2.1.3.3. Tercümanlar

Devletlerarası ilişkilerde her iki tarafın ya da tarafların antlaşmasını sağlayan tercümanların işleri oldukça zordur. Kendi halkından bir tercümana sahip olmayan devletler için yabacı birinin tercümanlık yapması kritiktir. Diplomaside önemli yere sahip olan tercümanlar iyi bir antlaşma sağlamada etkili olabilmenin yanında iyi giden bir sürecide isteyerek ya da istemeyerek bozabilir. Devletin antlaşmadaki kaderi tercümanın ellerindedir. Çünkü tercümanın yaptığı çeviriden net bir şekilde emin olmak mümkün değildir. Devletlerarası antlaşmalarda elçiler tercümanların kendilerini iyi ifade edememesinden ya da yanlış anlaşılmaya sebebiyet verebilecek olmasından hep çekinmiştir. Bunun yanında ihanetlerde söz konudur. Tercüman ilişkilerde her iki tarafında kulağı, gözü ve ağzıdır. Bir anlamda niyetlerin belli edilmesinde taraflar için önemli bir yerde bulunmaktadırlar. Venedik devleti bu konu oldukça dikkatli davranmaya çalışmış hatta Osmanlıcayı ve bu konudaki usulleri kendi tebaasından tercüman olarak yetişmek isteyen kişilere öğretmek amacıyla okul dahi açmıştır. Tercümanlık görevini Osmanlı tebaasından olup Venedikli olan kişilerde yapabilmekteydi. Ancak bir çıkar ilişkisi olması ve Osmanlı taraftarlığının önüne geçilebilmesi için aslında bir anlamda daha sadık tercümanlar yetiştirebilmek adına Venedik okul açmaya karar vermiştir. Venedik tercüman yetiştirebilmek adına 1551'deİstanbul'da okul açtı. Kendi içinde daha güvenilir tercümanlar yetiştirebilmek adına Venedik'den gelen soylu ailelerin çocuklarına eğitim verilmekteydi. Sonrasında çocuklar ailelerinden uzak kalmasın diye okul Venedik'e taşındı. Bir süre Venedik'te eğitim gören kişiler İstanbul'a burada bir okula yine devam ediyordu. Ancak bu proje Girit Savaşı nedeniyle askıya alındı. 1692'de projeler tekrar gündeme geldiyse de istikrarlı bir süreç olmadı.[165]

Osmanlı Devleti'ne balyosun maiyetinde hizmet verecek olan tercümanlar için Osmanlı Devleti'nden izin istemenin yanında güvenliği içinde arzuhalde

[164] BOA, Düvel-i Ecnebiye, nr. 16, s. 68/ 170.
[165] Pedani, Doğu'nun Kapısı, ss. 173, 176.

bulunulmaktadır. İzmir'de bulunan konsolosun yanına tercüman atanması için elçi merkeze arzuhalini sunmuştur. Buna göre tercümanın atanmasına izin verilmiş ve düzenlemelerin tamamlanması buyrulur.[166] Bunun yanında tercümanlara da konsoloslarda olduğu gibi ülke içinde serbest bir şekilde seyahat yapma hakkı tanınmıştır.[167] Ancak bu güvenliği sağlamanın durumu Osmanlı Devleti'nde bulunduğu sırada kritik bir durum ya da savaş başlangıcı gibi dönemlerde değişken yapıya sahiptir. Tercümanların hayatı oldukça zor bir hal alabilir. 1649'da Girit Savaşı'nda tercüman Giovanni Antonio Grillo boğularak öldürülmüştür. Venedik ile neredeyse barış antlaşmasına varılacağı sırada sözleri yanlış anlaşılmış, Osmanlı Devleti'nin savaş hazırlıklarını baltaladığı düşünülmüş, bu durum onun ölümüne neden olmuştur.

Son olarak, Osmanlı Devleti ve Venedik Cumhuriyet'nin diplomatik ilişkilerinde daha çok ön planda olan yukarıdaki görevliler yanında diğer temsilciler grubu da bulunmaktadır. Venedik elçilik sarayında balyosa günlük ihtiyaçlarında yardımcı olan hizmetliler yanında Osmanlı Devleti tarafından da birtakım görevliler ilişkilerin yolunda gitmesi için bu grupta yer alır. Yeniçeri, yasakçı, kapıcı, çavuş, çeşnigir, dizdar ve emin gibi görevliler güvenliği sağlama ya da ticari ilişkileri düzenlemek ve elçilik görevlilerinin hayatını kolaylaştırmak için görevlendirilmişlerdir.

[166] BOA, Düvel-i Ecnebiye, nr. 16, s. 85/ 200, s. 61/ 137.
[167] BOA, Düvel-i Ecnebiye, nr. 16/4, s. 43/63.

# ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
# MORA SAVAŞINA KADAR OSMANLI VENEDİK DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ

## 3.1. GİRİT SAVAŞINDAN MORA SAVAŞINA OSMANLI VENEDİK DİPLOMATİK İLİŞKİLERİ

Girit Savaşı'ndan sonra ilk resmi Balyos olan Giacomo Querini 1671 yılında İstanbul'a ulaştı.[168] Çok uzun süren mücadele, Venedik Cumhuriyeti'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki çıkarlarına büyük zarar vermişti. Querini İstanbul'a geldiği zaman şu durumlarla karşılaştı: "Balyos adı adeta unutulmuştu. Balyosluk evi de terk edilmişliğin yıkıntısını yaşıyordu. Şarktaki hukuki yetkiler yok olmuştu. Kudüs'teki Kutsal Yerlerin korunması elden kaçırıldı. Dinsel tören ve ayinler sırasında, Venedik Cumhuriyeti artık dua ile anılmıyordu. Dragomanlar dağılmıştı. Tüccarlar yoksullaşmış, ticaret elden gitmişti."[169]

Querini'nin ilk işi, savaşın uzamasından meydana gelen yaraları mümkün mertebe tedavi etmekti. Querini'nin elçiliği sorunsuz geçti. Balyos ile Babıâli arasındaki bu iyi ilişkiler yine de uzun sürmedi. 1676 yılı sonunda Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın vefatından sonra yerine geçen Köprülü Kara Mustafa Paşa'nın sadrazamlığı sırasında İstanbul'da bulunan Venedik temsilcileri ile diğer elçiler zor bir dönem yaşadı. Çabuk sinirlenen yapısı ile sadrazam bir anda parlar ve yine sakinleşirdi. Bu özelliğinden dolayı elçiler sorunlar yaşadı. Onun döneminde üç tane Venedik balyosu görev yaptı. Giovanni Morosini, Pietro Civran ve Giovanni Battista

[168] Serap Mumcu, **Venedik Balyosu'nun Defterleri 1589-1684**, Edizioni Ca'Foscari, Venedik, 2014, s. 308.

[169] Hammer, Cilt: 6, ss. 333,347. Bkz; Yeni balyos Querini-Cuirano, kaçak eşya bahanesiyle huzura kabul lütfünü para ile satın almak durumunda kaldı. Yeni balyos ve halefi Morosini nefrete boğulmuş bir halde ve daha ileri gidildiği takdirde İstanbul'u topa tutmak niyetiyle limandaki savaş gemilerine çekildiler. Eski balyos Querini'nin yerini alan ve diplomatik görevden Osmanlı edebiyatı üzerine yayınlanan anıt bir eser bırakan Giavanni Battista Donado-Dona Osmanlı Devleti'nin taleplerini susturmak maksadıyla Sultan için 170.000, veziriazam için 25.000 kadar bir miktar sundu. Bunun üzerine olanlar hakkında hesap vermek için Venedik'e çağrıldı. Çünkü elçilerin yabancı devlet ileri gelenlerini rüşvetle elde etmelerine izin veren Venedik Cumhuriyeti, bu resmi ödemeleri yapmalarına müsaade etmemektedir. Hammer'de verilen bu bilgilere göre balyosların isimlerinde bir karışıklık mevcuttur. Sadece Hammer'de Querini'nin sorun yaşadığından bahsedilmektedir. Bu noktada isimler karışmış olabilir. Balyos listelerine tarihlerine göre bakıldığında Querini'den sonra yerine Dona değil Morosini gelmiştir.

Dona.[170] Hepsi şiddet ve zorbalıkla karşılaştılar. 1680 yılında Morosini görevinin bitmesi ile Venedik'e dönmeye hazırlandığı bir sırada, kendisi ve halefi Pietro Civran bir dizi sorun ile uğraştı. Yeni balyos ile beraber gelen tüccarların yanlarında vergi dışı ürün getirdiği konusundaki bir tartışma gümrük memurları ile yaşandı. Olay büyüdü dragoman Tommaso Tarsia kısa bir süre tutuklandı. Yeni balyos Civran'ın geleneksel parlak giriş töreni hazırlıkları engellendi, Morosini'nin dönüş seyahatine çıkması ertelendi. Bu sorunlar olayda adı geçen tüccarların belirli bir miktarda para ödemeleri ile çözüldü ve Balyos Civran'a geleneksel töreni yapılabildi. Ancak sorunlar bununla bitmedi. Balyos Civran'ı İstanbul'a getiren iki gemi içerisinde kurtarmak için Hıristiyan tutsakların olduğu duyuldu. Bu bir suçtu. Olay için soruşturma başlatıldı.[171] Sadrazam, Venedik Cumhuriyeti'ne ve balyoslara tehditler yağdırmasının yanında Balyos Civran'ın görüşme isteğini reddetti ve ikinci kez Morosini'nin ülkesine dönmesi girişimi engellendi. Ağır bir tazminat ile iki balyos da durumdan kurtulmayı başardı ve Morosini ülkesine dönmek üzere yola çıktı. Fakat balyosların bu davranışları Venedik tarafından pek hoş karşılanmadı ve mallarını haciz etti. Morosini her türlü görevinden uzaklaştırıldı ve unvanları geri alındı. Civran'da geri çağırılıp hakkında soruşturma açıldı. Bu olay üzerine Venedik savaş gemilerinin Osmanlı ülkesi limanlarına girmesi yasaklandı ve bu yasak Venedik Cumhuriyeti'nin tarih sahnesinden çekilmesine kadar devam etti. 1681 yılında Balyos Civran yerine Giovanni Battista Dona geldi.[172] Dona en başta sakin bir elçilik dönemi yaşasa da daha sonra Venedik tebaasının yaşadığı bazı sorunlarla uğraştı. Bu durumdan kurtulabilmek için yine büyük tazminatlar ödenmesi gerektiğini düşünen balyosa Venedik senatosu karşı geldi ve Dona'yı da görevden aldı. Morosini, Civran ve Dona adlı balyoslara karşı alınan bu tavırlar üzerine, Venedik Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaşa tutuşmuş olan Mukaddes İttifak'a katıldı. Çünkü barış ile bu kararsız hava oluşmuştu ve bunun için karşılıklı bir fedakârlık söz konusu değildi. Venedik bu

[170] Tayyip Gökbilgin, "Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu ve Bizimle İlgili Diğer Belgeler", **Türk Tarih Belgeleri Dergisi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt: 5-8, Sayı: 9-12, Ankara, 1972, s. 3.
[171] Mehmet Yaşar Ertaş, "Mora'da Osmanlı-Venedik Mücadelesi 1684-1715" **Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası**, (Ed. Haydar Çoruh, M.Yaşar Ertaş, M. Ziya Köse), Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 106-107.
[172] Mumcu, s. 348.

yüzyılda Dona'yı çağırdıktan sonra Sekreter Giovanni Capello'yu göndermekle yetindi.[173]

Osmanlı Devleti'nin nezdinde bulunan balyoslar bazı tatsız, talihsiz olaylarla karşılanmış olsalar da ülkelerinin bürokrasi çarkı içinde önemli mevkilere çıktılar. Yarattıkları siyasal, kültürel, diplomatik başarılar çeşitli eserlerde ele alındı[174] ve günümüzde tarihi, sosyal, kültürel değerlerin anlaşılması için katkıda bulundu.[175]

Girit fethi ile Osmanlı Devleti'nin adalardaki hükümdarlığı sınırlarını bulmuş ve sağlamlaştırılmıştı.[176] Savaştan sonra diplomatik ilişkiler sadece Balyos tarafından yürütüldü. Genel çerçevede bakıldığında Girit Savaşı yılları, Osmanlı dış politikasında ve diplomatik uygulamalarda önemli değişimlerin gerçekleştiği dönemdir. Bu döneme kadar Avrupa'daki devletler içinde Osmanlı'nın yakın bulunduğu Venedik Cumhuriyeti, artık öncelikli konumunu kaybetmiştir. Venedik'in, Osmanlı Devleti'nin dış politikasında üstlendiği görevi, artık Paris ve Viyana alacaktır. Dolayısıyla Venedik Osmanlı diplomatik ilişkileri de unutulmaya başlanmıştır. Ayrıca savaş sonrasında Osmanlı elçilerinin de Venedik'e gitmesi büyük ölçüde azaldı ancak tamamen durmadı. Elçiler gönderilmese de haberciler ile iletişim devam etti. Hatta öyle ki Girit savaşı ile yoğun diplomatik misyon dönemi kapandığından elçi karşılama geleneğinin unutuluşu 1704'de III. Ahmet'in tahta çıkışını haber vermek için Venedik'e giden elçi Mustafa Ağa'nın karşılanma olayı bir hayli ilginçtir. Öyle ki Mustafa Ağa'nın Venedik halkı ve soyluları tarafından görkemli bir şekilde karşılanması ve gelişi büyük bir olay olarak değerlendirilmiştir. Bu özel ve şatafatlı törenin karşısında Mustafa Ağa, ev sahiplerini ince bir alayla seyretmiştir.[177]

İstanbul'un Fethi'nden Girit Savaşı'na kadar olan iki yüz yıllık süreç boyunca, iki devlet arasında dört savaş ve birçok çatışma meydana gelmiş olmasına karşın iki devletin ilişkilerinin barış içinde geliştiği görülmektedir. Barış ya da savaşa hazır biçimde yaşanmış yüz altmış yıllık süreye karşılık sadece 27 yıl savaşılmıştır ve bunun 24 yılı Girit için verilen mücadeledir. Bu dönemi de savaşın çıktığı andan barış anlaşmasının imzalanmasına kadar geçen süreyi değil, gerçek anlamda düşman olunan

[173] Bertele, ss. 235, 239-246.
[174] Bertele, s. 15.
[175] İbrahim Yıldırım, **Osmanlı Devleti'nde Elçi Kabulleri**, Kitap Yayınları, İstanbul, 2014, ss. 43-44.
[176] Jorga, Cilt: 4, s. 152.
[177] Pedani, Osmanlı Padişahı, s. 160.

süreyi göz önünde bulundurularak daha aza indirmek mümkündür. 16. yüzyıl sonu ve 17. yüzyılın başında Venedik-Osmanlı Devleti arasında siyasi amaçlı misyonlar azalsa da ticari ilişkiler her ne kadar Girit Savaşı nedeniyle zarar görse de devam etmiştir.[178]

### 3.1.1. Esirler Sorunu

1645'de başlayan Venedik ile Osmanlı İmparatorluğu'nun çatışmaları bir yandan Cumhuriyete köle avlama fırsatı verdi. Savaştan sonra soylu ya da soylu olmayan esirler konusunda antlaşmalara maddeler eklendi. Mübadele ile ve mübadele dışında kalan esirler konusundaki maddelere uyulmaya çalışıldı ve bu uyum sürecinde anlaşmazlıklarda doğdu. Elçilerin maddeler arasında yerine getirilmesini güçlükle sağladığı konulardan biri olan esir mübadelesi kimi zaman özellikle ele alınan bir konu oldu. Viyana'daki durumdan sonra Osmanlı Devleti'ne düşmanlıklar alevlendi. 1684'den itibaren Venedik de bu konuda kendisini Avrupa devletlerinin yanında gösterdi. Akdeniz'de kazandığı savaşlar ve Mora Savaşı'ndan sonra Venedikliler ve müttefikleri kasabalar, kaleler, kentler fethettiler. Dolayısıyla pek çok da köle elde ettiler. 1685'de 1336'dan fazla köle ele geçirildi.[179] 1699'da Hüseyin Paşa'ya gönderilen bir hükümde Venedik generali ile esirler konusunda görüşülüp bir mübadele yapılması istenir. Buna göre esirler bir deftere listelenerek ve münasip görülen şartlara göre mübadele yapılacaktır.[180]

Esirler konusu hem savaş dönemlerinde ve sonrasında hem de barış dönemlerinde ciddi bir problemdi. Mora Savaşı'ndan sonra korsanlık faaliyetlerinin devamı ile birlikte yine esir alınması sorununa kesin çözüm getirilemedi ve şikâyetler her iki taraf içinde eksik olmadı. 1702 yılında Hanya Sancağı'na gönderilen hüküm yine korsan faaliyetlerinden kaynaklı esirlerin olması şikâyetinin çözüme ulaştırılması ile ilgilidir. Korsanlar denizde ve karada Venediklilere ait olan bölgelerde insanları esir alıp Rumeli ve Anadolu'nun bazı bölgelerinde satmaktadırlar veya kendi hizmetlerinde kullanmaktadırlar. Bunun gibi bir durum ile Osmanlı yetkileri karşılaşırsa, esir kişi ya da kişiler bu kişilerin ellerinden alınacaktır. Alınan kişiler

[178] Pedani, Osmanlı Padişahı, ss. 19, 48, 146.
[179] Salvatore Bono, **Yeniçağ İtalyası'nda Müslüman Köleler**, çev. Betül Parlak, İletişim Yayınları, 2003, İstanbul, ss. 93, 97.
[180] BOA, Düvel-i Ecnebiye, nr. 16, s. 33/20.

Venedik yetkililerine, balyoslara teslim edilmelidir. Eğer esir Müslüman olmuş ise azat edilmeli kişi Müslüman değilse sahiplerine geri verilmelidir. Bu işi yapan korsanlar belirlenmeli ve merkeze bu kişiler bildirilmelidir. Korsanlar bir yere tasallut olduklarında esir ettikleri kişilerin Venedik reayası olduğu anlaşılır ise İslam'a gelmeyenler antlaşma gereği bahasız salıverileceklerdir. Ayrıca gemileri ellerinden alınacaktır. Ahidnameye aykırı davranan bu korsanlar yakalandıkları yerde alıkonulup isim ve resimleriyle yazılıp merkeze bildirilecektir. Daha sonra durumları incelenip haklarında karar verilecektir. Bu genel uygulama ve cezalandırma yöntemi yanında spesifik durumlarda aynı hükümde neler yapılması gerektiği de anlatılmıştır. Yaşanan olaya göre, Venedikli Civan Marsiki adlı müstemin, Arnavud Süleyman Reis'in gemisi ile anlaşmış ve yüklerini yüklemiş fakat Trabluslu bir korsan kalyotesi üzerlerine hücum etmiş ve mallarına el koymuş bu kişiyi de esir etmiştir. Korsan gasp ettiği malları satmak için Sakız Adası'na götürmüştür. Sakız Kadısı'na ve eski Kapudan-ı derya Abdülfettah Paşa'ya bu müstemin tüccarın serbest bırakılması için daha önceden emr-i şerif gönderildiyse de bu kişinin Hanya'da olduğu bildirilmiş. Bu durumun incelenerek bu kişinin serbest bırakılması emrinin bir sureti Eğriboz Muhafızı Vezir Ali Paşa'ya ve kadıya, bir sureti Kapudan-ı Derya Mehmed Paşa'ya gönderilmiştir. [181] Başka bir hüküm de Yedi Kale dizdarına gönderilmiştir. Bu hükümde ayrıca dört Venediklinin kale içinde serbest gezme isteklerine izin verilmiştir.[182]

## 3.2. MORA SAVAŞINA KADAR OSMANLI-VENEDİK AHİDNAMELERİ

### 3.2.1. 1701 Tarihli Osmanlı-Venedik Antlaşması

Osmanlı Devleti, Avusturya, Lehistan ve Venedik arasındaki antlaşma 26 Ocak 1699'da imzalandı. 16 yıl süren savaş bitmiş oldu. Venedik Cumhuriyeti daha sonra büyükelçilik sıfatı ile Lorenço Sorança'yu mektup ile ahidname imzalamak üzere İstanbul'a gönderdi. Antlaşma önce 16 madde olarak ele alındı. Daha sonra elçi Lorenzo ile yapılan ahidname ile önceden mevcut olan ahidname imtiyazları da eklenerek antlaşma 33 maddeye çıkmış oldu. Savaşı bitiren antlaşma 1699'da

[181] BOA, Düvel-i Ecnebiye, nr. 16, ss. 48-49/78.
[182] BOA, Düvel-i Ecnebiye, nr. 16, ss. 31/9.

imzalanmış olsa da Venedik ile bir türlü orta yolun bulunamaması sonucu ahidname Evail-i Zilkade 1112'de (M. 1701 Nisan ortası) imzalanabildi.

Ahidname, Karlofça antlaşmasındaki maddeleri de kapsamakla birlikte daha önceki antlaşmaların bazı konularını da içine almaktadır. Maddelerin konu kapsamını genel olarak esirler, korsanlar ve haramiler, balyosun yetkileri ve görevleri, tüccarların güvenliği, veraset ve şahitlik konularının yanı sıra önceki antlaşmalarda yer alan bazı maddelerin konuları ile aynıdır. Buna ek olarak dönemin barış şartlarına göre bazı maddeler eklenmiştir. 16 maddelik kısım barış şartlarına aittir. Birinci madde: "Mora, bütün şehirleri, kaleleri, palankaları, toprakları, köyleri, dağları, nehirleri, gölleri, ormanları, limanları ve Venedik'e şu anda ait yerlerin sınırları dâhilinde bulunan her şey denizin ve eski duvarın izlerinin görüldüğü Germe Hisarı'nın çizdiği sınırlar dâhilinde, bundan böyle de hiç rahatsız edilmeden Venedik hakimiyeti altında kalacaktır ve böylece ne Mora'dan anakaraya ne de anakaradan Mora'ya doğru Mora sınırını aşacak şekilde bir genişletme yapılmayacaktır." İkinci madde: "Yunanistan anakarasının tamamı, son savaşın başında bulunduğu statüko dahilinde Osmanlı Devleti'nin hakimiyetinde olacaktır. Venedik İnebahtı Kalesi'ni boşaltacaktır. İnebahtı Kalesi'nin yakınlarındaki Rumeli Palangası ve Preveze Kalesi yıkılacaktır." Üçüncü madde: "Ayamara Adası, kalesi ve karşısındaki köprübaşı ile birlikte Venedik hâkimiyetine kalacaktır." Dördüncü madde: "İnebahtı'nın boşaltılmasına Rumeli palangası ve Preveze'nin yıkımına Dalmaçya'daki sınırların belirlenmesinden hemen sonra başlanacak ve o zamana kadar anakaraya yönelik bütün düşmanlıklar kesilecektir." Beşinci madde: "Mora ve anakara arasındaki körfez, her iki tarafça ortak olarak kullanılacaktır ve her iki tarafa, körfezi korsanlardan ve huzuru bozanlardan temiz tutmayı taahhüt edeceklerdir." Altıncı madde: "Takımadalar ve denizlerdeki diğer adalar, tıpkı savaştan önce olduğu gibi, Osmanlı Devleti hâkimiyetinde kalacaklardır. Venedik, savaş sırasında buralardan tahsil ettiği vergilerden feragat edecekti." Yedinci madde: "Osmanlı Devleti bundan böyle Zanta Adası için Venedik'ten haraç almayacaktır. Egine Adası, Venedik'e ait olacaktır." Sekizinci madde: "Dalmaçya'da Knin, Sin, Çeklut ve Gabela kaleleri de Venedik'e ait olacaktı. Bu kaleler arasında Kinin'den Varlika'ya kadar ve buradan Sin, Duvaro, Zadvariye, Vergorac ve Çeklut üzerinden Gabela'ya bir sınır hattı çizilecektir ve böylece buradan denize kadar uzanan bölgenin tamamı Venediklilere, çizginin diğer tarafındaki

topraklar ise Osmanlı Devleti'ne kalacaktır. Venedik yukarıda geçen kalelerin her birinin çevresinde bir saat çapında topraklar alacaktı. Sınır ihlalleri her iki tarafça ağır şekilde cezalandırılacaktı. Sınır anlaşmazlıkları Avusturya, İngiltere ve Hollanda'nın elçileri aracılığı ile dostane bir uzlaşma ile çözülecektir. Barış bundan dolayı hiçbir şekilde bozulmayacaktır." Dokuzuncu madde: "Dubrovnik'in toprakları asla Osmanlı Devleti topraklarından araya giren bölgelerle ayrılmayacaktır." Onuncu madde: "Kotor yakınlarındaki Nuh ve Resne kaleleri de toprakları ile birlikte Venedik hâkimiyetinde kalacaktır." On birinci madde: "Dalmaçya ve Kotor'da her iki tarafın dürüstlükleri tecrübe edilmiş kişileri tayin edecekleri sınır düzenlemesi meselesi, iki ay içinde ya da mümkünse daha da erken bitirilecektir." On ikinci madde: "Sınırlarda huzuru bozanlar cezalandırılacak ve burada kalmalarına izin verilmeyecektir." On üçüncü madde: "Her iki taraf mevcut sınır kalelerini iyi savunma durumunda muhafaza edeceklerdi. Ancak bu tür yeni istihkâmlara izin verilmeyecektir." On dördüncü madde: "Din meseleleri, kölelerin takası, Venedik tebaasının ticaretinde imtiyazlar ve özgürlükler açısından önceki ticari ayrıcalıklar aynen geçerli olacaktır." On beşinci madde: "Barış antlaşmasının hükümleri Dalmaçya, Bosna ve Arnavutluk için imzalandıktan sonra 30 gün sonra, Girit Adası ve Mora için 40 gün sonra yürürlüğe girecektir. Savaş sırasında işlenen bütün cürümler için genel af olacaktır." On altıncı madde sınırlar ile ilgili düzenlemelere yer verilmişti. Daha sonra sınırlar ile ilgili bu düzenlemelerin daha ayrıntılı hali antlaşmanın yirmi sekizinci maddesinde tekrar ele alınmıştır. [183] On altıncı maddeden sonra yer alan maddelerin konuları önceki antlaşmalara da atıflarda bulunularak ve hatta kimi maddeler aynı ile kabul edildi. Sultan II. Mustafa yukarıdaki maddeler yanında IV. Mehmet döneminde imzalanan Girit Adası ile ilgili olan ve Kandiye Kalesi'nin Osmanlı Devleti'ne İspirlonka ve Suda palangalarının Venedik'e ait olduğunu belirten on sekizinci madde gibi benzer konuları içeren şartların yanında selef olarak kabul edilen ahidnamelerin maddelerini de kabul etti. Ondan sonraki dönemde Mora antlaşması tekrar 1706'da yine selef ahidname olarak III. Ahmet zamanında tekrar yenilendi.[184] Venedik ve Osmanlı Devleti için Karlofça Antlaşması'nda sınırlar önemli bir unsurdu. Sınırların

[183] BOA, Düvel-i Ecnebiye, nr. 16, ss. 19-30/ 5; Karşılaştırma için bk. **Muahedat Mecmuası**, Cilt: 2, ss. 158-178; Zinkeisen, Cilt: 5, ss. 149-150; Karlofça Antlaşması 16 madde olarak verilmiş. İlk 15 maddesi ayrıntıları ile yazılmıştır.
[184] **Muahedat Mecmuası**, Cilt: 2, ss. 178-179.

tespiti için Osmanlı Devleti tarafından Dergâh-ı Ali kapıcıbaşısı olarak İbrahim Sami Efendi ve Venedik tarafından bu iş için General Konto Marsli tayin edilmiştir. Sınırlar Sirem, Bosna ve Temeşvar bölgeleri çerçevesinde belirlenerek hududname defterine kaydedilmiştir.[185]

Hammer'de ise antlaşmanın Venedik-Osmanlı Devleti arasında gerçekleşmesi için yapılan müzakerelere ve maddelerine genel anlamda şu şekilde yer verilmiştir. Venedik ile olan antlaşma görüşmelerinde Osmanlılar Leponto kalesinin yıkılmasını, Mora ve Preveze'nin tahliyesini istediler. Ancak Venedik elçisi hepsini reddetti. Venedik ve Osmanlı Devleti özellikle Mora çevresindeki sınırlar konusunda anlaşmaya varamadı. Diğer devletler ile antlaşmaya varılmasına karşın en sona Venedik kaldı. Venedik elçisi Mora'yı Rumeli'ye birleştiren kıstağın tamamını muhafaza etmek konusunda ısrar ediyordu. Osmanlı Devleti'nin bu bölgenin tamamını bırakmak istememesi antlaşmayı engelliyordu. Bu anlaşmazlık sürecinde Kutsal İttifak'ta yer alan devletler antlaşmaların artık kesin olarak imzalanmasını istediğinden Venedik'in isteklerinden feragat etmesi konusunda etkin oldu ve Venedik istekleri bir anlamda ittifak devletlerince göz ardı edildi. Bunun üzerinde, Avusturya elçisi Kont Schlick, "iki dağın sahipliği üzerinde nasıl olur da anlaşamayız hem de koca koca memleketler üzerinden mutabık kalmayı başardıktan sonra!" diye bağırdı. Venedik elçisi Ruzzini bu durumu kabul ederse senatoya karşı kendisinin sorumlu olacağını dile getirse de Venedik'in istediği yerden vazgeçmek zorunda kaldı. Bu kabul ediliş zaman kaybetmeden antlaşmaya eklendi. Sorunlar bununla bitmedi. Osmanlı Devleti bölgedeki Lepanto Kalesi'nin tahliyesini istedi. Sorunlar yaşansa da Venedik elçisi Ruzzini buranın tahkimatının yenilenmeyeceğine dair söz alması ile antlaşmaya varıldı. Bir başka sorun Mora tarafındaki Boğazhisarı konusunda yaşandı. Osmanlı Devleti bu hisarların yıkılmasını istedi. Ancak Venedik bunu kabul etmedi ve görüşmeler kesildi. Ancak artık durumun çok fazla uzaması diğer ittifak devletlerin tepkisini gittikçe daha fazla arttırdı ve bu duruma kötü hava şartları da eklendi. Bu yüzden Venedik-Osmanlı-Avusturya arasında olacak olan antlaşmasının yapılması için 15 günlük bir zaman tanındı. Bu süre içinde bir barış gerçekleşmezse Venedik'e ayrı bir barış antlaşması tanındı. Bu süre zarfında Avusturya elçileri kendi

[185] Sınırlar konusunda ayrıntılı bilgi için bk. BOA, Düvel-i Ecnebiye, nr. 17, ss. 4-117; Karşılaştırma için bk. **Muahedat Mecmuası**, Cilt: 2, ss. 217-277.

antlaşmalarının derdine düştüler ve konuşulan konuların antlaşma maddelerine kesin olarak dökülmesini sağlamak için çalıştılar. Venedik ile müzakerelerde Dalmaçya'nın yeni sınırı konusunda görüşmeler başladı. Osmanlı Devleti özellikle Venedik'in Zenta Adası'na sahip olmak için ödediği vergiden vazgeçmek istemiyordu. Venedik elçisi Ruzzini bu konuda ısrarlı davrandı ve Osmanlılar bu talepten vazgeçti. Yapılan karşılama törenin de dikkat çeken nokta Venedik elçisinin diğer devletlerin elçileri gibi karşılanmaması olmasına, Venedik elçisi için ihtişamlı bir tören düzenlenmemiş olmasına karşın, diğer müttefiklerine karşın dejavantajlı ama kendi için de Osmanlı Devleti'ne karşı avantajlı ve hatta ilk kez ciddi anlamda toprak kazandığı antlaşma yolunda ilerledi. Venedik'in Mora ve Ayamavra ile Dalmaçya'da Klis, Sin, Çeklut ve Gabela ve Arnavutluk'ta Kastel ve Resne'yi kazanarak, Zanta için vergi ödemekten kurtulduğu antlaşma imzalanmış oldu.[186]

Görüldüğü üzere Karlofça'da en büyük ödünü veren Venedik olmuştur. Kutsal İttifak'ta yer alan diğer devletler Venedik'in Osmanlı Devleti ile bir türlü antlaşmaya varamamasından dolayı barış bozulacak endişesi ile Venedik'in isteklerindeki ısrar ve çıkarları pek dikkate alınmamıştır. Bir an önce antlaşmanın imzalanması için Venedik aleyhine olan maddelerin kabul edilmesinde etkin rol oynamışlardır. Venedik, büyük devletlerarasında sıkışıp kaldığı ve başka çaresi olmadığı için ona sunulanlara razı olmak durumunda kalmıştır. Barış yerine karşı bir savaş için ekonomik yönden bir imkânı zaten yoktu. Yine de olumsuzluklar yanında Venedik'e kalan yerler kıymetli yerlerdir. Dalmaçya'da kurduğu hâkimiyet göz ardı edilemez. Hammer'de Venedik'in antlaşma sürecinde en sona kalan ve en çok sıkıntı yaşayan devlet olarak Venedik'i bu şekilde ele alırken, Zınkeisen ise Venedik'in antlaşma konusunda çok fazla sıkıntı çektiğine değinmemekle birlikte antlaşma sürecinde Venedik'in diğer devletlere göre barışa daha yakın olduğu ele alınmıştır. Bunun yanında her iki kaynak Venedik ve Osmanlı Devleti'nin özellikle Dalmaçya kıyıları hâkimiyeti konusunda ciddi sıkıntılar yaşandığını ve bu durumun antlaşma süresini uzattığı konusunda ortak noktadadır. Karlofça Antlaşması öncelikle geçici yetkililer aracılığı ile imzalanmıştı.

Osmanlı ilk kez bu noktada Avrupa hukuku ile karşı karşıya kalmış ve bu çerçevede müzakere masasına oturmuştur. Özellik Venedik karşısında bir takım

[186] Hammer, Cilt: 6, ss. 586-592; Jorga, Cilt: 4, s. 231.

bölgelerin vergisinden vazgeçmesi Osmanlı Devleti için göz ardı edilecek bir durum olamaz. Bunun yanında Karlofça Antlaşması'nın maddelerinin gerekleri ne kadar yerine getirilmiştir tartışılır. Çünkü Karlofça Antlaşması'ndan sonra yapılan barışa uyulması adına birçok hüküm yer almaktadır. Elçi Soranzo geçici antlaşmada yer alan on dördüncü maddede sıkıntı oluşturmuştu. Bu maddede verilen ticari ayrıcalıklar ele alınmıştı ve eskisi gibi yine uygulamanın devam ettirilmesi Venedik tarafından isteniyordu. Bu hususta antlaşmaya varılana kadar bir yıl geçmişti. Bu esnada Dalmaçya ve Arnavutluk sınırlarında çıkan anlaşmazlıklarda sınır düzenlemelerini kötü yönde etkiledi. Bu durum konuyu iki yıl daha uzatsa da sonunda Karlofça Antlaşması'nın taslağına göre anlaşmaya varıldı. Antlaşma yapılırken antlaşmanın kaç yıl süreceği konusu ele alınmadı. Sadece taraflar antlaşmayı bozmadığı sürece bu durum devam edecekti. Bunun yanında 16 madde olan antlaşmanın Venedik elçisinin gündeme getirdiği ticari ayrıcalıklar ve selef ahidnamelerin ana maddeleri ile 33 maddeye çıkarılarak Venedik ile de kesin bir antlaşmaya 15 Nisan 1701 tarihinde varıldı.[187]

Osmanlı Devleti 17.yüzyılda kendisine karşı Kutsal İttifakta birleşen devletlerle imzalanan Karlofça Antlaşması kadar daha önce dezavantajlı bir antlaşma imzalamadı. Yine de Osmanlı Devleti 25 yıl süren Venedik Savaşı ve Macaristan Savaşını Vasvar Antlaşması ve Girit'in ele geçirilmesi ile kazançlı durumdadır. Daha sonra Kutsal İttifak'ın çabalarına dört bir yandan 16 yıl boyunca direnmesi ve sonuçta yıpranmasına rağmen Hıristiyan dünyası için hala endişe yaratacak güçtedir. Karlofça, Osmanlı Devleti'ni Avrupa karşısında yeni bir duruma getirmiştir. Hıristiyan dünyası için diğer antlaşmalara göre Osmanlı Devleti karşısında daha karlı duran bu antlaşma Osmanlı Devleti'nin güç dengelerini Avrupa'ya göstermiş oldu. Osmanlı Devleti için ise Pasarofça kadar zorlayacak olmasa da pek iç açıcı bir antlaşma olmamıştır. Yine de her taraf için yıpratıcı olan ve 16 yıl süren savaşa son veren antlaşmadır. İngiltere ve Hollanda aracı durumunda antlaşmaya müdahil olmuştur.[188]

Venedik savaş sonrası ticari faaliyetlerine tekrar başlamıştır. Venedikli tüccarların farklı yerlerden İstanbul'a getirdikleri emtianın gümrük işlemlerinde geçmiş dönemlerde de görüldüğü üzere kimi zaman gümrük işlemleri ile ilgili bazı

[187] Zinkeisen, Cilt: 5, ss. 158-159.
[188] Hammer, Cilt: 6, s. 579.

problemlerle karşılaşılsa da bu durum düzeltilmeye çalışılıyordu. Savaşın hemen ardından gelen hükümlerde ticaretin Venedik için ne kadar çok ön planda olduğunu görüyoruz. Venedik için yine önemli olan ticaretin devamını sağlamaktı.[189] Mora Savaşı'ndan sonra Venedik'in izlediği diplomasi siyasi yönde ağırlığını devam ettirmekten ziyade ticaret ağırlıklı ilişkilerin devamını sağlamak ile daha çok ilgilenmiştir. 1699'dan sonra görülen hükümlerde diplomasinin yerini ticari faaliyetler işgal etmiştir. Özellikle Girit Savaşı sırasında diplomasi ile sorunlarını çözmeye daha yakın olan Venedik Mora Savaşı öncesi Kutsal İttifak'ın oluşum sürecinde diplomasiden ziyade karşı bir harekete geçmekte tereddüt etse de izlediği politika bu yönde olmuştur. Bu durum Mora Savaşı'ndan sonra da kendisini gösterecektir.[190]

### 3.2.2. 1701 Antlaşması'ndan Sonra Osmanlı-Venedik İlişkileri

Karlofça Antlaşması 16 yıl sürmüş olan savaşı sona erdirmişti. Osmanlı Devleti bu savaştan sonra hem maddi hem manevi büyük bir kayıp ile çıktı. En önemlisi Mora kaybedilmişti. Bu durum sadece toprak kaybetmek anlamına gelmiyordu. Aynı zamanda Osmanlılar için psikolojik bir baskı idi. Osmanlı Devleti'nin bir anlamda yayılması politikasının durduğunu ve Avrupa Devletleri üzerindeki gücünün sorgulandığını gösterdiği bir döneme neden olmuştur. Bundan sonra Osmanlı Devleti siyasi anlamda daha baskın olduğu Fransa, Felemenk ve İngiltere gibi devletler ile olan ilişkilerinde bir adım gerilemiş ve artık bu ülkelerden hangisi ile ortak çıkarda buluşursa onun ile antlaşma sağlama yoluyla siyasetini idame ettirmeye başlamıştır.

18.yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti kuzey ile sorunlarını bir an önce bitirmek istiyordu. Batı tarafından gelebilecek savaş konusunda hazırlıklı olmalıydı. Hazırlıklı olma konusunda dikkatliydi ve hızla bu konuda faaliyetlerine devam ediyordu. Ancak bu hazırlıkların kime karşı olduğu ise merak konusuydu. Osmanlı Devleti içinde Karlofça'yı içine sindiremeyenlerden kimisi Lehistan'ı kimisi Habsburg'u hedef göstermekteydi. Bunun üzerine tüm hazırlıkların Malta'ya doğru olduğu konuşulmaya başlandı. Sonunda ise hazırlıkların Venedik'e kaybedilmesi büyük bir ağırlığa sahip olan Mora'ya karşı olduğu anlaşıldı. Divan-ı Hümayun da

[189] BOA, Düvel-i Ecnebiye, nr. 16, ss. 30-31/12, ss. 40-41/55.
[190] BOA, Düvel-i Ecnebiye, nr. 16, s. 47/ 76.

barış yanlısı olanlar böyle bir hareket konusunda 1645 Girit Savaşı'nda ileri sürülen tereddütlerini dile getirdi. Venedik ile barışı bozmak yerinde bir karar değildi. Venedik üzerine yapılacak olan bir seferde diğer Hıristiyan devletleri bir araya gelecekti ve bu Osmanlı Devleti açısından iyi olmazdı. Bu sırada tahtta olan sultan III. Ahmet ve Mora'yı geri isteyenler için silah zoru ile adayı geri almaktan başka çare yoktu. Ayrıca savaş isteyenler için Mora'da bulunan Rumlar Venedik hâkimiyetinden pek memnun değildi ve Avrupa'nın diğer devletlerin içinde bulunduğu durumda Venedik'e yardım edilmesi de pek muhtemel görünmüyordu.[191]

## 3.3. 1715 MORA SAVAŞI VE OSMANLI-VENEDİK İLİŞKİLERİ AÇISINDAN ÖNEMİ

Avusturya ve Osmanlı Devleti arasında olan Vasvar Antlaşması aslında bu devletlerarasında pek bir çözüme neden olmadı. Sınır bölgelerinde yaşanan çatışmaların önüne geçilemiyordu. Özellikle Protestanlara uygulanan baskılar ve bu duruma Macar soyluların katılması ile büyüyen karmaşa kutsal ittifak yolunu açmada etkili rol oynadı. En itibarlı Macar soyluları dini baskı konusu altında Osmanlı Devleti'nde yardım istedi. Ancak bu yardım durumu Girit Savaşı'ndan dolayı ertelendi. Ayrıca Vasvar'da böyle bir savaş durumundayken Sadrazam Fazıl Ahmet Paşa tarafından ihlal edilmek istenmedi. Avusturya'nın soyluların faaliyetlerini duyması üzerine harekete geçildi ve elebaşları öldürüldü. Ne var ki bu çatışma ölümler ile son bulmadı. Özellikle Tökeli'nin bu konudaki çabaları Osmanlı Devleti ile soyluları yakınlaştırdı. Sadrazam Kara Mustafa Paşa savaş hazırlıklarına çoktan başladı. Adım adım Viyana'da olacak çatışmaya gidildi.[192]

Osmanlı Devleti için 1683'de Viyana Kuşatması başarısızlık ile sonuçlandı. Savaş sonrasında Hıristiyan dünyası durmamaya ve devam etmeye kararlıydı. Ne İstanbul ne Varşova ne de Viyana'da barış düşünülmedi. Bu durumun tersine Osmanlı Devleti'ne karşı Hıristiyan dünyasında ittifaklar gittikçe genişledi. 1676'dan itibaren bu ittifaklar için uğraşan Papa XI. Innocent dikkatini Venedik'e verdi. Kara savaşı yanında denizde de başarılı olmak gerekti. Venedik de Osmanlı Devleti ile bu süreç

[191] Zinkeisen, Cilt: 5, ss. 323-325.
[192] Zinkeisen, Cilt: 5, ss. 60-63.

içinde dostane ilişkiler içinde değildi. Girit Savaşı'ndan sonra yapılan barış ile birlikte çözüm bulmayan konular devam etti. Özellikle esirlerin antlaşmaya uygun bir şekilde değişimi konusunda sorun yaşandı. Bunları takiben Avusturya Papa'nın himayesi altında kurulacak olan ittifaka Venedik'i davet etti. Bu teklifin lehinde ve aleyhinde senatoda önemli tartışmalar oldu. Ancak sonunda Venedik Kutsal İttifak'a katıldı. Buna göre Venedik savaşa donanması ile katılacak ve özellikle Dalmaçya kıyılarında etkin olacaktı. İttifaka katılanlar düşman tarafından tehdit edildiğinde karşılıklı olarak birbirlerine yardım edecekti ve asla antlaşma taraflarından biri tek başına antlaşma yapmayacaktı. Bu madde tüm ittifaka katılanlar için söylenmiş olsa da Venedik için daha anlamlı ve uyulması gereken madde gibi durmaktadır. İttifak ile Venedik Doğu Akdeniz'de eskiden sahip olduğu yerleri geri kazanma yolunda ilerleme fırsatını buldu. Bu şekilde kaybettiği sömürgelerini geri alabilecek ve Doğu Akdeniz'deki gücüne tekrar kavuşmasının yanında Avrupa dünyasında kaybettiği siyasi itibarını tekrar elde etmiş olacaktı. 15 Temmuz 1684'de Osmanlı Devleti'ne İstanbul'da balyos olan Capello aracılığı ile savaş ilan edildi. Capello, tutuklanmadan Sakız Adası'na kaçmayı başardı, tercümanlar ise kaçamadı. Girit Savaşı'nda başarılı olamasa da o dönemin koşullarına uygun olarak barış imzalayan Francesco Morosini, bu Kutsal İttifak'da denizlerin genel komutanı olarak seçildi. [193]

Osmanlı Devleti'ne dört ayrı noktadan denizden karadan olmak üzere Macaristan, Polonya, Dalmaçya ve Polonya'dan hücum edildi. Bu süreçte Rusya ile olan sorunlar askıya alındı. Dalmaçya'da savaş Karadağlılarında yardımı ile başladı. Bölgenin yerli halkı Venedik'i destekledi. Osmanlı Devleti'de buna karşılık bölgedeki denizci halkı kendi tarafına çekmeye çalıştı ve onları silahlandırdı.[194]

Osmanlı Devleti açısından Dalmaçya, Mora, Yunanistan tehlike altına girdi. Venedik Girit ile bitirdiği tüm kaynaklarına rağmen bu ittifakta çalışmaları ve mücadelesi ile Hıristiyan dünyasını da şaşırttı. Çünkü dünyada Girit Savaşı'ndan sonra artık Venedik'in çöküşe gittiği görüşü vardı. Venedik'in 1688'de Eğriboz'daki duraklamasından sonra başarı elde edemedi. Mali açıdan yaşanan zorluklar vardı ve imkânlar kısıtlıydı. Vatikan'da bu konuda yardımlarını azalttı ve mesafeli davranmaya başladı. Ancak 1695'de Sakız Adası'nın Venedik'in eline geçmesinden sonra

[193] Zinkeisen, Cilt: 5, ss. 78-80.
[194] Hammer, Cilt: 6, ss. 415-417.

yardımları biraz daha arttı. Eğriboz'a bir kez daha saldırılmak istense de Venedik birliklerini Mora'yı korumak için kullandı. Bu esnada Kandiye, Avlonya ve Selanik'e seferler yapılması gerektiği konuşulsa da bunun ne kadar zor olacağı gündemde yerini alınca bunda vazgeçiliyordu. Bundan böyle Mora'nın fethinin tamamlanması için Benefşe abluka altına alındı. Ancak abluka Venedikliler aleyhine sonuçlandı. Benefşe 1690'da silah zorundan ziyade açlık ile Venedikliler tarafından Osmanlıların elinden alındı. Bu çatışmalar Venedik Devleti için takımadalarında kalıcı bir durumu getirmedi. [195]

Venedik tarafından başlayan Mora üzerindeki hâkimiyet mücadelesi kendi çıkarları doğrultusunda devam ederken bir yandan da bu süreçte akıllar hep Girit'te idi. Bu esnada Girit içinde hazırlık yapılması konuşulsa da Mora hâkimiyetinin genişlemesi konusunda ilerlemeler devam etti. Sonraki süreçte Girit Adası'na sefer düzenlense de başarısız olundu. Savaş yılları sırasında Osmanlı donanması Venedik karşısında oldukça zorlanmıştı. 1691'de Osmanlı donanmasının yakın zamanda gelmeyeceği göz önünde bulundurularak, Mora'nın savunmasının Girit'i ve Ege adalarını almaya çalışmaktan daha gerçekçi bir hedef olduğu söylense de, 1692'de Granbosa Osmanlılara teslim olunca, müttefik donanması Hanya'yı kuşattı. Granbosa adası 1694-1695'de kısa süre Venediklilerin eline geçtikten sonra, tekrar Osmanlılar tarafından geri alındı. 1697'de Bozcada ve 1698'de Midilli'ye yapılan saldırıları da başarısız oldu. Bu yıllarda Osmanlı ve Venedik sınırındaki Dalmaçya kaleleri birçok kez kuşatılıp, el değiştirdi. Avusturya birlikleri, Osmanlı Devleti'ne bağlı Bosna'yı zaman zaman iki cephede savunmaya zorladı.[196] Kaptan Morosini tekrar geri alınması için Hanya'dan vazgeçmedi. Ancak Hanya saldırısı esnasında Osmanlı Devleti kuvvetlerinin Mora'ya akın etmesi kuşatmanın kalmasına sebep oldu.[197]

Venedik Devleti Eğriboz için mücadeleyi bırakmadı. 1693 seferinden sonra 1694 yılı Venedik için iyi başlamadı. Osmanlı Devleti bir ferman ile Venedik tüccarlarının Osmanlı İmparatorluğu'nun limanlarına ve ticaret merkezlerine girişlerini yasakladı. Girit Savaşı sırasında da olduğu gibi Venedik ticaret gemilerinin Fransız, İngiliz ve Hollanda bandıraları altında limanlara girmelerine izin verilmesine rağmen hiçbir Venedik ticaret gemisi, başka bir ülkenin bardası altında bile limanlara

[195] Zinkeisen, Cilt: 5, ss. 90, 92.
[196] Finkel, ss. 285,286.
[197] Zinkeisen, Cilt: 5, ss. 112-116.

ve ticaret merkezlerine giremeyecek ve ticaret yapamayacaktı. Yalnızca Fransız elçisi Castagueres'in sayesinde kendilerini ayarlamaları için iki aylık bir süre tanındı.[198]

1699'da imzalanan Karlofça antlaşması ile Venedik Dalmaçya'daki üstlerini korudu ve Mora'da hâkimiyetini sağladı. Ancak barış antlaşma ile elinde olan üç ada/kaleden biri olan Granbosa'yı kaybetti. Mora'nın fethi ile Moralı olarak anılan Morosini Venedik Devleti için önemli başarılar elde etti.

### 3.3.1. 1715 Mora Savaşı

Veziriazam Damat Ali Paşa Venedik'e savaş ilan edildikten sonra Müteferrika İbrahim Efendi ile Avusturya İmparatoru'na padişah tarafından name ve Avusturya Başvekiline kendisi tarafından mektup yollandı. Bu mektuplarda Venedik'in antlaşmaya aykırı davrandığı imparatorun bu savaşa tarafsız kalması gerektiği yazılı idi. Mektupta, "Allah şahittir ki seferimiz Venedik üzerine olup Avusturya üzerine hiçbir maksadımız yoktur" denilmekteydi.[199]Avusturya bu isteğe hemen cevap vermedi. Osmanlı elçisi 4 ay Viyana'da kaldı. Mora'ya seferin gerçekleşmesi ile birlikte cevap geldi. Venedik ile yapılacak olan barışa aralarındaki ittifak dolayısıyla Avusturya'nın da dâhil olacağı yazılı idi. Çünkü Mora'dan sonra sıranın kendisine geleceğini ve Karlofça ile kazandığı yerlerin tehlikeye gireceğini düşünmekteydi. Avusturya, Venedik'in Osmanlı Devleti ile anlaşmasını beklemeden Venedik ile kendisi anlaştı. 13 Nisan 1716'da ittifak yapıldı.[200] Bu, 20 Mart 1684'de yapılan Kutsal İttifak'ın yenilenmesi olarak da kabul edilebilir.

Avusturya ve Venedik arasında yapılan ittifaktan sonra, Avusturya'dan Osmanlı Devleti'ne gelen ikinci mektupta, Venedik tarafına verilen zararın karşılanması ve Karlofça Antlaşması'nın yenilenmesi ve Osmanlı Devleti'nin Mora seferine giderken gönderilen Avusturya elçisinin geri gönderilmesi istenmekteydi. Savaşın kendi tarafına sirayet etme durumu da ele alınmıştı. Mektup 4 madde üzerine yazılmıştı ve Osmanlı Devleti'nin bunlara cevap vermemesinden şikâyet edilmekteydi. Birinci madde: Mora Seferi'den önce Osmanlı ve Venedik arasındaki

[198] Zinkeisen, Cilt :5, ss. 120-121.
[199] **Tarih-i Raşid**, Cilt: 4, s. 199; Uzunçarşılı, Cilt: 4, ss. 109-111.
[200] Uzunçarşılı, Cilt: 4, s. 111; Jorga, Cilt: 4, s. 282 ve **Tarih-i Raşid**, Cilt: 4, s. 203; İttifak tarihini 13 Nisan 1716 olarak verirken, Uzunçarşılı 15 Nisan 1715 olarak vermektedir.

barışa Avusturya elçisinin de katılması. İkinci madde: İbrahim Ağa ile gönderilen mektubun cevabının gelmemesi. Üçüncü madde: Avusturya ve Venedik arasındaki ittifaktan dolayı Osmanlı Devleti'nin Osmanlı Devleti'nin Venediklilere savaş açması ile antlaşmanın yenilenmesi. Dördüncü madde: Osmanlı Devleti'ne gönderilen mektuplara cevap verilmemesi nedeniyle elçilerinin geri gönderilmesi yer almaktadır.[201] Gerginlik üzerine Avusturya elçisini davet eden veziriazam özellikle şunları belirtir; Osmanlı ve Avusturya'nın arasındaki antlaşmanın Venedik'in zararını telafi etmek adına bir kaydın olmadığı ve bu olmayan kaydın neden şart olarak ortaya konulduğu, ayrıca Venedik ile Karlofça'da ayrı bir antlaşma yapıldığı söylenir. Bu durum karşısında İstanbul'da bulunan diğer Avrupa devletlerinin elçileri araya girip Avusturya ile bir savaşın olmaması için harekete geçseler de bir sonuca varılamadı.[202]

Damat Ali Paşa ve etrafındakiler savaş taraftarı idi. Avusturya'nın teklifine karşı bazı devlet erkânı İstandil, Tinos ve Çuha adalarını Venedik'e iadesiyle bir antlaşma yapılmasını isteseler de veziriazam bunu kabul etmedi. Fetva verildiği halde bir kısım devlet erkânı savaş taraftarı iken bir kısmı Veziriazam Damat Ali Paşa'dan korktukları için bir itirazda bulunmamışlardı. Ancak buna karşılık yapılan meclis toplantısında Damat Ali Paşa'nın ısrarı ile görüşlerin hangi yönde olduğunun söylenilmesi istendi. Eski Anadolu Kazaskeri Mirzazade Şeyh Mehmet Efendi'den ciddi bir tepki aldı. Şeyh Mehmet Efendi Avusturya'ya karşı bir savaşın başlatılmasını yerinde bulmamıştır. Bu görüşü üzerine kendisi sürüldüyse de sadrazamın vefatından sonra affedildi. Bu sürülme ile savaşa karşı olanlar pasifize edildi ve savaş kararının verilmesinin önüne geçilemedi.[203]

Venedik üzerine olan sefer sırasında Avusturya'ya karşıda bir cephe açmak pek mantıklı değildi. İki cephede savaşmak tehlikeli idi. Ayrıca Avusturya üzerine yapılacak sefer için zahire yeterli değildi. Güzergâh, savaş için yollar, köprüler konusunda da uygun değildi. Veziriazamın savaş konusundaki ısrarı ve savaş aleyhine karşı olanlara baskısı nedeniyle sefere çıkmak için bir engel kalmadı. Veziriazam Avusturya üzerine gitti. Kara Mustafa Paşa da Korfu üzerine yola çıktı.[204]

[201] **Tarih-i Raşid**, Cilt: 4, s. 201.
[202] Uzunçarşılı, Cilt: 4, s. 111.
[203] **Tarih-i Raşid**, Cilt: 4, s. 195.
[204] Uzunçarşılı, Cilt: 4, ss. 113-114.

Avusturya ile geçmişe dayanan sorunlar ile Erdel barış içinde değildi. Erdel beyi olan Rakoçi Françesko Avusturya hükümeti ile olan sorunları konusunda Osmanlı Devleti'nden yardım istemişti. Karlofça Antlaşması sadık kalak bir süre Rakoçi'nin çağrısını dikkate almayan Osmanlı Devleti Avusturya ile olan ilişkileri kötüye gidince Rakoçi İstanbul'a davet edilmiş ve bir mektup ile Macar Krallığı'nın ona verileceği de söylenmiştir.[205] Savaş başladığında padişah ordu ile Edirne'ye geldi. Edirne'ye gelmiş olan Avusturya elçisi, bizzat Damat Ali Paşa tarafından başvekile yazılan ağır bir cevap içeren mektup ile birlikte ülkesine gönderildi. Mektupta, Avusturya tarafından gönderilen ve dört madde başlığı altında toplanan mektubun cevabı yazılı idi.[206]

Damat Ali Paşa Avusturya üzerine olan seferine, Osmanlı Devleti için pek iyi olmayan sonuçlar ile devam ederken Korfu muhasarasında Kara Mustafa Paşa'nın kuvveti az olduğundan durumun Osmanlılar tarafından bölgenin zaptı ile bitmesi pek muhtemel değildi. Ayrıca Osmanlı Devleti, Venedik'in donanması için takviye kuvvetler getirmesini engelleyemiyordu. Veziriazamın Korfu'nun mutlak bir şekilde zapt edilmesi isteği ve bu gerçekleşmezse seferi yapanları katledeceği tehditleri ile iyi bir sonuca varılamadı. Mevcut kuvvetle Korfu'nun alınamayacağı anlaşıldığından, durum veziriazama bildirilmiş ve takviye kuvvet istenmiştir ve bunun için gerekli maddi destekte sağlanmıştır. Bu sırada Avusturya'da Varadin bozgunu olunca, Korfu'daki askerlerin bu haber ile morallerinin bozulmaması için padişah tarafından Korfu seraskerine: "Bu emri aldıktan sonra üç gün zarfında kaleyi elde etmek mümkün olursa ne ala; olmadığı takdirde bütün mühimmatı alarak adayı terk ediniz" diye hattı hümayun göndermiştir. Padişahın bu gizli emri Serasker Mustafa, Kaptan-ı Derya Canımhoca ve Topal Osman Paşa aralarındaki geçimsizlik dolayısıyla asker tarafından duyuldu. Asker her şeyi bırakarak Arnavutluk sahiline geçti. Muhasaraya ait erzak, mühimmat cephede terk edildi. Korfu'dan askerin kaçtığını duyan Venedikliler Preveze'yi kuşattılar ancak başarılı olamadılar. Daha sonra bu bölge, takviye asker ile Preveze'yi kuşatmadan buranın muhafızı Ali Paşa'nın kaleyi terk etmesi ile Venedik kuvvetlerin eline geçti. Venedikliler aynı zamanda Dalmaçya, Karadağ ve Hersek yakınlarında faaliyetlerde bulundu. Adriyatik'de Karadağlılar ile işbirliği yapıp buradaki kaleleri işgal etmek istese de Osmanlı Venedik'i geri püskürtür. Osmanlı ve

[205] **Tarih-i Raşid**, Cilt: 4, ss. 218-219; Jorga, Cilt: 4, s. 292.
[206] **Tarih-i Raşid**, Cilt: 4, s. 227.

Venedik savaşı sırasında her iki tarafında donanması faaliyette bulundu. İki donanma Limni ve Bozcada önlerinde 1717 yılında üç kez deniz savaşında bulunmuş ve Venediklilerin mağlubiyeti ile sonuçlandı.[207]

### 3.3.2. 1715 Mora Savaşı'nda İstanbul'daki Venedik Temsilcileri

Osmanlıların 1715-1717 arasında Mora'da Venedik ile savaşlarının, Rusya Çarı Petro'nun Balkanlardaki dindaşlarına yardım çağrılarının Karadağ'da Osmanlı yönetimine karşı kışkırttığı ayaklanmalardan çıktığı ortadadır.[208] Osmanlı Devleti'ne karşı Rusya himayesinde Karadağlıların çıkardığı sorun Venedik Devleti ile buluştu. Osmanlıların Habsburg ve Rusya ile olan savaşlarından kaçıp Venedik himayesine sığınan Karadağlıların Osmanlılara verilmemesi durumu savaş için bahane oldu.[209] 8 Aralık 1714'de Osmanlı Devleti açık bir şekilde Venedik Devleti'ne savaş ilan etti. Sadrazam, Balyos Andrea Memo'yu kapıcıbaşı aracılığı ile Babıâli'ye getirtti. Balyosu diplomasi kurallarına aykırı olarak saatlerce kaleminde beklettikten sonra, sert bir dille ve dolaysız olarak, Venedik'in Karadağlıları silah, cephane ve para ile destekleyip himaye ettiklerini açıkladı. Venedik ayrıca Mora'yı hukuka aykırı olarak ele geçirmişti. Bu yüzden Mora'yı ve 28 yıllık gelirleri talep edildi. Balyos buna karşın yatıştırıcı itirazlarda bulundu. Sadrazam balyosun üç gün içinde İstanbul'dan ayrılmasını ve bütün Venedik tebaasının 21 gün içinde Osmanlı Devleti topraklarını terk etmelerini emretti. Sadrazam balyosu 200 yeniçeri eşliğinde geri gönderdi. İstanbul'dan ayrılmak için hazırlıklara başlayan balyos tam bu esnada, Venedik'in kendi topraklarındaki Osmanlı tebaasına nasıl davranacakları söz konusu olduğu için beklenmesi gerektiği ileri sürülerek balyos tutuklandı. Balyos önce Tophane'de özel bir hapishanede sonra Çanakkale'deki hisarlardan birinde sıkı bir gözetim altında tutulması emri çıkarıldı. Maiyetindekilerin tamamı Yedikule'ye götürüldüler ve iki Venedik kadırgasına yüklenmiş malları geri indirttiler. Ertesi yıl Venedik topraklarındaki Osmanlı tebaası sorunsuz bir şekilde dönünce balyos ve Yedikule'de tutulan 42 Venedikli serbest bırakılarak bir Fransız gemisi ile ülkelerine geri döndüler.

[207] Uzunçarşılı, Cilt: 4, ss. 120-124.
[208] Finkel, ss. 299-300.
[209] Jorga, Cilt: 4, ss. 272-273

Balyos tutuklandıktan sonra şikâyetlerin sayıldığı 14 maddelik bir manifesto ile Venedik'e savaş ilan edildi.[210]

Uzunçarşılı ise savaş kararı verildiğinde Avrupa kaynaklarının aksine tüccarlar ve balyos konusunda Osmanlı Devleti'nin daha hassas davrandığını vurgulamıştır. Savaş kararı verilince Osmanlı Devleti tüccarların zarar görmeden dönmesi için Bosna, İşkodra, İlbasan, İnebahtı ve Eğriboz'da bulunan Venedik konsoloslarının tutuklanmaları emredilmiştir. Ayrıca Venedik tebaasının Osmanlı topraklarından çıkarılırken bir şeylerine dokunulmayıp sınır dışı edilmeleri bildirilmiştir. Venedik'deki Osmanlı tebaasının ülkelerine dönüşlerine kadar İstanbul'daki Venedik Elçisi Tophane'de eski Topçubaşı Mustafa Ağa'nın evinde nezaret altına alınarak, kalyonlarına el konulmuştur.[211]

### 3.3.3. 1715 Mora Savaşı'nda Venedik Tebaası

Savaş esnasında, Venedik adını taşıyan her şeye karşı sert bir tavır başladı. Bir tercüman sokakta yakalandı ve tutuklanıp idam edildi. Venedik Cumhuriyeti'ne ait bir berat bulunduğu için Benefşeli bir Rum hekim aynı akıbete uğradı. Ceneviz elçisi bütün alacaklıların itirazlarına rağmen bütün soydaşları ile İstanbul'u 24 saat içinde terk etmek durumunda kaldı. Çünkü Ceneviz'in Venedik'i üç gemi cephane ile desteklediği ortaya çıkmıştı. Esirlerin alımları ise ölüm cezası altında yasaktı. 1000 üzerinde esir çaresizlikten dolayı Müslüman oldu. Anabolu fethi sırasında esir düşen dokuz Venedikli soylu, Yedikule zindanlarına atılarak, daha sonra tersanelerde çalışmaya zorlandılar ve bu durumdan ancak bir miktar para karşılığında kurtulabildiler. Venedik'e vurulan en büyük darbe ise ticaret konusunda oldu. Osmanlı Devleti Venedik mallarını yasakladı. Bu konuda çıkarılan ferman ticari ve siyasi alanda en ilginç belge olarak kabul edilir. Böyle bir durum Venedik'den ziyade İngiltere, Hollanda ve Fransa'ya zarar verdi ve Osmanlı Devleti de pekâlâ bunu farkındaydı. Venedik malları ile yapılan ticaretin büyük bir kısmı bu devletlerin tüccarlarının elindeydi. Elçiler bu yüzden itirazda bulundu. En azından 6-8 ay bir

[210] Zinkeisen, Cilt: 5, ss. 328-330.
[211] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt: 4, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3.baskı, Ankara, 1982, (Cilt: 4) s. 102.

zaman verilip ellerinde bulunan malları satmak istiyorlardı. Sonunda bu istek kabul oldu.[212]

## 3.4. 1715 MORA SAVAŞI'NDA VENEDİK CUMHURİYETİ'NİN AVRUPA DEVLETLERİ İLE İLİŞKİLERİ

Avrupa devletleri içten içe Venedik'in yıkılmasını kendi çıkarlarına uygun bulmaktaydı. Bu konuda özellikle Fransa ön plandadır. Bu yüzden Venedik Papa XI. Clemens'den manevi destek sözünü alabildi. Bu esnada İstanbul'da Girit Savaşı'nda olduğu gibi Venedik Devleti'ni oyalamaya çalıştılar. Bu hazırlıkların Malta ve Karadağlılara olduğu yönünde açıklamalar yapılıyordu.[213] Venedik Devleti'nin Mora'daki istihkâmı her açıdan kötü görünüyordu. Kalelerin sağlam olmaması, yeterli askeri birlik, cephane ve maddi desteğin olmaması Venedik'i Osmanlı Devleti karşısında Mora konusunda şanssız bir durumda bırakmaktaydı. Bu duruma ek olarak Mora'da bulunan halkın yönetimden hoşnutsuzluğu söz konusu idi.[214] Venedik Mora'da ekonomik ve dini politikalarda yanlış yol izlemesinden dolayı Rumların tepkisine yol açtı. Bunun yanında Venedik'in çökmesini kendi çıkarları açısından isteyen, Doğu Akdeniz'de gücüne güç verecek olan Venedik hâkimiyetinin son bulmasını isteyen Fransa ve Hollanda'nın tutumları da Osmanlı'nın Mora'yı fethi konusunda işini kolaylaştıracaktı. Çünkü Kutsal İttifak'daki gibi bir birliğin oluşması çıkarlar nedeniyle pek mümkün görünmüyordu ve Osmanlı Devleti bu durumun farkındaydı. Öyle ki Venedikli subaylar sadrazama yardım teklifinde bulunmuşlardı ve Fransız paralı askerlerin olası ihaneti beklentisiyle Fransız temsilcisi de Brue Osmanlılara seferde eşlik etmişti.

Müttefik güçlerin temsilcileri Girit Savaşı esnasında da kendi uluslarından insanları Osmanlı Devleti tarafına geçmeye teşvik etmişlerdi.[215] Girit Savaşı esnasında Fransızlar, Rumlar Venedik aleyhine bir takım faaliyetlerde bulunmuş ve ticaret konusunda Venedik'i saf dışı bırakmaya çalışan Fransızlar yanında Rumlar özellikle dinsel faaliyetler konusunda Venedik'in yanlış politikalarından kurtulabilmek adına

[212] Zinkeisen, Cilt: 5, ss. 354-355.
[213] Zinkeisen, Cilt: 5, ss. 326-327.
[214] Zinkeisen, Cilt: 5, ss. 331-332.
[215] Jorga, Cilt: 4, ss. 273, 277.

Osmanlı Devleti yanında yer almıştır. Bir anlamda bu meselede Girit ve Mora'da arada yıllar geçmesine karşın Venedik izlediği diplomasiyi, politikayı değiştirmediği eksiklerini görüp iyileştirmeye gitmediği için farklı coğrafya ve savaşlarda aynı tepkileri almış ve bu durum Venedik Cumhuriyeti'nin siyasal ve ekonomik alanda zarar görmesine neden olmuştur. İzlediği politikalarda belirli revizelerde bulunup, açıklarını tamamlamış olması bir ihtimal onu her iki savaşta aynı durum ile karşı karşıya kalmamasını sağlardı. Venedik Mora'yı korumak adına paralı birliklere de başvurdu. Birlikler arasında Fransızlarda vardı. Ancak Fransa bu birlikler ile iletişime geçerek bir şekilde Venedik'e Mora konusunda destek olmamaları için elinden geleni yapıyordu. Fransız birlikler yanında Alman birliklerde vardı ve 1716'da Dalmaçya'ya giderken isyan çıkarmışlardı.[216]

### 3.4.1. Venedik- Habsburg İttifakı

Osmanlı Devleti Venedik ile savaş ilan ettiği sırada Avusturya Tuna üzerine askeri açıdan önlem almaya başladı. Diğer kralların arasında konuştuğu gibi Avusturya'nın Osmanlı ile antlaşmayı bozacağına dair söylentiler vardı. Bunun üzerine Osmanlı Devleti hazırlıkların Venedik üzerine olduğunu ve antlaşmayı bozmaya niyetlerinin olmadığını bildirdi. Osmanlı Devleti antlaşmaya sadık olduğunu böyle akıl karıştırıcı söylentilerin boş olduğunu bildirmek üzere Nemçe Kapukethüdası çağrılıp dostluklarını beyan etti. Buna göre Avusturya İmparatoru'nun içinin rahat olması ve yapılan dedikodulara kulak verilmemesi tekrar edildi. Bunun yanında Avusturya elçisi, Veziriazam Davut Paşa sefere çıkarken imparatorun barış için kendisini tayin ettiğini Paşa'ya bildirmiştir. Ancak Paşa, elçiye hemen sorunu çözmek için yetkiniz varsa bunun konuşulacağını eğer yoksa ve iş uzarsa askerlerin beklemeyeceğini, kendisinin ruhsatı geldiğinde tekrar bu işi konuşacaklarını söyleyip Mora Seferi'ne[217] çıkmıştır. Böylece Avusturya'nın oyalama politikasını engellemiştir.[218]

[216] Zinkeisen, Cilt: 5, ss. 340-342.
[217] Mora seferi sırasında Osmanlı ve Venedik Devleti tarafından nerelerin ele geçirildiğine dair ayrıntılı bilgi için bk. Uzunçarşılı, Cilt: 4, s. 102-109.
[218] **Tarih-i Raşid**, Cilt: 4, ss. 197-199.

Osmanlı Devleti'nin savaş yanlısı olma tavrı Karlofça'ya uymadığı gerekçesiyle Habsburglar tarafından eleştirildi ve bu savaşa karşı çıkıldı. Ancak çok geçmeden bu konuda ısrarcı olmadığı anlaşıldı ve Venedik yalnız kaldı.[219] Venedik'in yalnız kaldığı konusunda Zinkeisen Habsburglar açısından bazı gerekçeler göstermektedir. Avusturya'nın arabulucu olmasını Venedik için özellikle savaş başlangıcında verimsiz bulmuştur. Hatta Venedik'in Avusturya'nın iyi bir arabulucu, destekçi olmasına güvenerek hazırlıkları daha gevşek, yetersizce ve yalnızca görünüşte bir faaliyette bulunduğuna değinmekle birlikte bu açıdan Venedik için Avusturya'yı istenilen yönde kazançlı bir sonuca ulaşmak için pek faydalı olamadığını ifade eder. Ancak bunun karşısında Raşid ise Avusturya'nın kendi çıkarlarını koruyabilmek adına her ne kadar başı kuzey ile dertte de olsa Venedik'den sonra sırasının Osmanlılar tarafından kendisine gelmesinden korktuğu için bu savaş haline dâhil olmuştur ve Venedik için savaş sonrasında olmasa da öncesinde mektuplaşmalar ile bir dizi faaliyet içinde bulunmuştur. Hatta bu destekten cesaret alan Venedik savaş lehine sonuçlanmamış olduğu halde Avusturya'ya güvenerek Mora'yı istemiştir. Zınkeisen ise İspanya, İtalya ve Hollanda ile hala sorunları devam etmesi sebebiyle Avusturya'nın Osmanlı Devleti ile savaşa girmek, Venediklilere dolaylı olarak bile olsa yardımda bulunmak istemiyordu. [220]

Venedik artık çaresiz durumdan kurtulma yolunu Habsburg ve Lehistan'a bağlamıştı. Ancak Lehistan'dan bir beklentisi olmaması gerektiğini gönderdiği bir elçi ile anlamış oldu. Habsburg'u kuzeydeki gelişmeler oldukça meşgul ediyordu. Mora'nın kaybı Hıristiyan dünyası için bir tehdit oluştursa bile kimse Venedik'e yardım edecek durumda olduğunu söylemiyordu. Habsburg sonunda 13 Nisan 1716'da Venedik ile bir ittifak antlaşması imzaladı. Bu ittifak Venedik'in geleceği için büyük umutlarla karşılandı. Hatta kaybedilen yerler geri de alınabilirdi ve bu durum bir kararlılık getirdi. Bu açıdan Habsburg'un, Venedik'in bütün savaşın yükünü kendilerine kalacağı düşüncesine kapılmaması ve ittifaka sadık kalınacağına garanti vermek amacıyla bir elçi dahi görevlendirdi. Habsburg'un desteği ile Korfu'ya yola çıkıldı. Ada tüm saldırılara karşın iyi muhafaza edildi.[221]

[219] Zinkeisen, Cilt: 5, s. 326.
[220] Zinkeisen, Cilt: 5, s. 327.
[221] Zinkeisen, Cilt: 5, ss. 354-356, 363, 365, 370.

## 3.5.MORA SAVAŞI ÇERÇEVESİNDE OSMANLI DİPLOMASİSİ

### 3.5.1. Osmanlı Devleti'nin Avusturya ile Barış Görüşmeleri

Osmanlı sadrazamı Ali Paşa'nın vefat etmesi ve ordunun Belgrad'dan mağlup bir şekilde dönmesi ile Avusturya ile Pasarofça Antlaşması'na kadar olan ikinci safha başladı. Belgrad'ın düşmesi ile Rumeli'de ciddi anlamda panik başladı. Osmanlı Devleti ve Avusturya savaşa başlamadan önce İngiliz ve Felemenk elçileri barış için araya girmişlerse de başarılı olamamışlardı. Ancak şimdi ise İngiltere elçisi Viyana'dan İstanbul'a gelirken iki taraf arasında barış tekliflerinde bulundu.[222]Osmanlı Devleti bu savaşa başladığında diğer Avrupa'nın devletlerinin elçilerini bu işten uzak tutmak isterken şimdi onların arabuluculuğu ile antlaşma imzalama yoluna gidiyordu. Venedik'e karşı açtığı savaş Avusturya'nın işin içine girmesi ile oldukça değişti. Venedik ile yapılan savaş sadece Venedik ile arasında kalmasaydı, Avusturya'nın müdahalesi ile Belgrad'da alınan yenilgi ile işler siyasi ve diplomatik anlamda oldukça değişti. Karlofça'da pek karlı olmayan Osmanlı Pasarofça ile önceden olduğu gibi antlaşmayı bağışlayan taraf konumundan çıktı ve savaştığı devlet ya da devletler yanında savaşın içinde bulunmayan diğer Avrupa devletlerinin de müdahalelerini pek de kendi lehine olmayan şekilde hissetmeye başladı. Bir anlamda artık Osmanlı antlaşma bahşeden taraf değil oturup rakipleri ile pazarlıkta bulunan ve hatta karşısındaki rakiplerinin şartlarını kabul etmek durumunda kalan devlet haline gelmişti. Her ne kadar gücünü bu dönemde korusa da artık yenilemez olduğu düşüncesi değerlendirilmeye başlanmış oldu. Öyle ki bu çıkmaz durumun farkında olan Osmanlı devleti elçilerin arabuluculuğu konusunda etkin rol oynamalarına izin vermesinin yanında öncelikle bir antlaşma değil de bir müzakere yapılmasını, ateşkes sağlanmasını ve bunun birkaç yıl kadar geçerli olmasını istedi. Avusturya tarafından reddedilen bu istek ile dönemin koşullarına göre Pasarofça antlaşmasına doğru gidildi.

İngiltere elçisinin de araya girmesi ile yapılan barış görüşmelerinde Avusturya Belgrad'ın zaptından önce barış yapılamayacağı cevabını verdi. Anlaşmazlık ile savaş devam etti. Ancak önemli şehir Belgrad'ın düşmesi ile tekrar barış görüşmelerine

[222] Uzunçarşılı, Cilt: 4, ss. 125-127.

dönüldü.[223] Barış kararı alınınca İngiltere ve Felemek elçilerinin arabuluculuğu ile Edirne'den Niş'deki Osmanlı ordugâhına gidildi. Osmanlı Devleti görüşmelerde Belgrad'ın terkine dair bir konudan bahsetmezken, Avusturya Devleti Belgrad'ın terkiyle ve Venedik'in de bu antlaşmada yer alması ile ancak bir antlaşmaya varılacağını söyledi. Taraflar Pasarofça'da toplandığında Osmanlı murahhaslarına Belgrad ve Timişvar'dan vazgeçmemesi gerektiğini bildirdi. Ancak şartlar zorlaşırsa sadece Timişvar'dan vazgeçilebileceği de eklendi. Bu yönde antlaşma sağlanamazsa barış değil mütakere yapılacaktı.[224]Osmanlı Devleti ayrıca Belgrad konusunda bir antlaşmazlığın olması ile barış değil 3 ya da 5 yıllık bir mütakere yapılmasını istedi.[225] Osmanlı ile Avusturya arasında Belgrad yanında bir çekişmeli diğer konu Rakoçi'nin teslim edilmezse antlaşmanın olamayacağını ifade eden Avusturya'nın isteği oldu. Osmanlı Devleti bu konuda bir taviz veremeyeceğini dile getirdi ve Rakoçi misafirleri olduğu için teslim etmek yerine Rakoçi ve ailesini sınır bölgesinde bir aksi faaliyet bulunulmaması adına sınırdan daha uzak bir yerde yaşamaları şartı ile bu mesele çözüldü.[226] Avusturya'nın istediği yerler çok geniş olmasına rağmen Damat İbrahim Paşa orduya güvenemediği ve barış olmazsa Rumeli elden gidecek diye endişelendiği için III. Ahmet'i barış için ikna etmeye çalışmıştır. Sadrazam ile sultan arasındaki yazışmalar ve toplantılardan, çetin müzakerelerden sonra 21 Temmuz 1718'de 24 yıl süresi olan Pasarofça Antlaşması imzalandı.[227] Antlaşmanın taraflarca onaylanması ile Osmanlı ve Avusturya yetkilileri Pasarofça'dan ayrıldı. Sınırların tespiti ertesi yıla bırakıldı. 1719'da adet olduğu üzere iki hükümdar karşılıklı olarak kalabalık maiyet ile elçiler gönderdi. Osmanlı Devleti'ni temsilen Viyana'ya büyükelçi olarak İbrahim Paşa'yı hediyeler ile gitti.[228]

[223] **Tarih-i Raşid**, Cilt: 5, ss. 20-26.
[224] Uzunçarşılı, Cilt: 4, s. 140.
[225] Jorga, Cilt: 4, s. 294; Savaşın tekrar başlaması konusunda Jorga, Fransızların faaliyetlerini de sorumlu tutmaktadır. Fransa temsilcisi Timişvar'ı dahi tekrar geri alabileceklerinden bahsetmektedir.
[226] Uzunçarşılı, Cilt: 4, s. 144.
[227] Avusturya ile yapılan antlaşma için bk. **Tarih-i Raşid**, Cilt: 5, ss. 60-72; **Muahedat Mecmuası**, Cilt: 3, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2008, ss. 102-112. Avusturya ile ayrıca yapılan ticaret antlaşması için bk. **Tarih-i Raşid**, Cilt: 5, ss. 72-82. Uzunçarşılı Avusturya ile 21 madde üzerine antlaşmaya varıldığını yazmaktadır. Ancak **Tarih-i Raşid** ve **Muahedat Mecmuası**'nda hem antlaşma hem ayrıca yapılan ticaret antlaşması 20 madde olarak geçmektedir.
[228] **Tarih-i Raşid**, Cilt: 5, ss. 131-132.

### 3.5.2. Osmanlı Devleti'nin Venedik ile Barış Görüşmeleri

Savaş sürecinde çok yıpranmasına karşın en dayanaklı olan Venedik Devleti idi. Girit ve Mora gibi yerlerin geri alınması şu mevcut koşullarda imkânsızdı. Ama en azından Korfu, Kefalonya, Ayamavra ve Zenta gibi adaları ile Butrinto, Parga, Preveze ve Vonitsa gibi kaleleri muhafaza etmesini sağlamak istiyordu. Çünkü Doğu Akdeniz'de en azından bu bölgelerde hâkimiyet sağlamalıydı.[229] Osmanlılar tarafından 19 Temmuz 1715'de Anabolu'nun ele geçirilmesi ile yarımadanın neredeyse tamamı kaybedilmişti. Anabolu'dan sonra Benefşe'de aynı akıbete uğradı. 1716'da Korfu'da Venedik bir zafer kazanmış olsa da bunun devamını getiremedi.[230]

Venedik Mora'yı artık tamamen kaybetmişti. Kalan diğer yerler gönüllü olarak Osmanlılara teslim oldu. Mora ile birlikte Venedik'in elinde Girit Savaşı'ndan sonra kalan Suda ve İsperlonga bulunmaktaydı. Mora'nın kaybedilmesini takip eden Suda ve daha sonra İsperlonga oldu.[231] Barış için araya İngiltere ve Hollanda elçileri girse de bir faydası olmadı. Osmanlı Devleti Venedik ile barışın ancak Osmanlıların kısa bir süre önce yaptıkları fetihlere, Dalmaçya'da Karlofça Antlaşması ile Venedik'e bırakılan birkaç önemli yerin eklenmesi halinde yapılabileceğini söylüyordu ve bunun dışında barış sağlanamazdı.

Sonunda yapılan barış ile kimin nereleri alacağı konusu çekişmeli geçti. Habsburg temsilcilerin araya girmesi ile Venedik'e verilecek olan tazminat ile ilgili tartışma sona erdirildi. Barış Venedik aleyhine olsa da Venedik'in feda edilmesi bu konuda göze alınmıştı. Venedik tazminat taleplerini Osmanlı Devleti'nin savaşı haksız yere başlatmasına dayandırıyordu. Ayrıca Suda, İsperlonga, İstendil ve Çuha'nın geri verilmesinin yanında Mora, Preveze ve Vonista ile birlikte Arnavutluk'ta İşkodra, Ülgün ve Bar'da isteniyordu ve bu durum Osmanlı Devleti için mümkün değildi. Osmanlı Devleti Çuha ve Cerigotto adalarından başka bir yeri vermeye yanaşmıyordu.[232] Ayrıca görüşmeler devam ederken Venedik Adriyatik'deki Ülgün'ü ele geçirmek istese de başarılı olamadı.[233]

---

[229] Zinkeisen, Cilt: 5, s. 392.
[230] Valensi, s. 36; Antonio Vivaldi, Juditha Triumphans'ı 1716'da Korfu'da Venedik'in zaferi üzerine bestelenir. Bu oratoryo ilk önce "kutsal bir dram", dinsel bir yapıttır.
[231] Zinkeisen, Cilt: 5, ss. 340-341, 347-350.
[232] Zinkeisen, Cilt: 5, ss. 349-353,
[233] Uzunçarşılı, Cilt: 4, s. 146.

Avusturya ile barış görüşmeleri devam ederken Osmanlı ve Venedik yetkilileri dört toplantı yaptı. 16 Haziran 1718'de gerçekleştirilen toplantıda Venedik elçisi Avusturya'ya güvenerek Mora'yı ve savaşta kaybettiği yerleri istedi. Ayrıca savaş tazminatı da talep etti. Mora verilmezse Ülgün ve Bar topraklarını istiyordu. 21, 28 Haziran ve 12 Temmuz'daki görüşmelere göre Bosna ile Raguza arasında Venedik'in serbest bir yol bırakması, bu güzergah üzerindeki palankaların Osmanlı Devleti'ne bırakılması ile Çuka Adası Venedik'e verildi. Venedikliler Korfu Adası karşısındaki Butrinto sahil şehrini, güneyde Akdeniz kıyısındaki İfrindos, Preveze ve Voniçe şehir ve kalelerini aldılar.[234] Bu süreçte Venedikli yetkililer Mora ve diğer adaların geri verilmesini ve iki yıldan beri devam eden savaşın tazminatının ödenmesini istedi. Osmanlı Devleti bu istekler karşısında; "Galiba sizlerin sulh akdine niyetiniz olmadığı böyle yüksek atmanızdan anlaşılıyor; bunlar beyhude vakit kaybettirmekten başka bir netice vermez" diye yanıtlamıştır.[235] Görüşmeler sonunda, Venedik ile de 21 Temmuz'da Avusturya ile aynı gün yirmi altı maddelik antlaşma imzalandı.[236] İmzalanan antlaşmanın ilk beş maddesi savaşın gereklerine göre sınırlar ile ilgili olurken, diğer maddeler genelde Karlofça Antlaşması'nın şartlarını içeren ve Karlofça Antlaşması'ndan önce de Venedik-Osmanlı arasında imzalanan ahidnamelerde süregelen eski maddelerin aynıları mevcuttur. Maddelerin içeriği genel anlamda esirlerin teslimi, ticaret, mahkeme işleri, balyos ve konsolosun görevleri yetki sınırları, dini işler, sınır bölgelerindeki hassas konuların ele alınması gibi konuları kapsamaktadır. Antlaşmanın ilk beş maddesi dışına farklı olan bir madde gümrük vergisi ile ilgili olan yirmi beşinci maddedir. Venedik'ten alınan vergi oranı Fransa'dan alındığı gibi %5'den %3'e düşürülmüştür. Bu antlaşmada en önemlisi Mora Osmanlı Devleti'nde kalıyordu.[237]

Venedik, aralarındaki kutsal ittifakın Osmanlılara resmen bildirilmesinden ve protokolde kayda geçirilmesinden başka bir onura nail olamadı Venedik'in çıkarları büyük ölçüde ihmal edildi.[238]

Osmanlı Devleti Venedik'in karşısına çıktığı bu savaş sonunda Mora'yı geri almış ama Belgrad'ı kaybetmişti. Bu kaybedişin baskısı diplomasiye de yansıdı.

[234] Abdülkadir Özcan, "Pasarofça Antlaşması", **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 34, İstanbul, 2007, s. 180.
[235] Uzunçarşılı, Cilt: 4, s. 145.
[236] **Muahedat Mecmuası**, Cilt: 2, ss. 180-196; **Tarih-i Raşid**, Cilt: 5, ss. 82-100.
[237] **Muahedat Mecmuası**, Cilt: 2, s. 194.
[238] Jorga, Cilt: 4, s. 296.

Antlaşma Osmanlı diplomasisini etkiledi ve arabulucu kullanması bu yönde en çarpıcı olanıydı. Bu durum ile birlikte Avrupa devletleri karşısında Osmanlı Devleti'nin gücü, yenilmezliği sorgulandı. Osmanlı Devleti, Avrupa'da ve özellikle Orta Avrupa'da Belgrad'ın kaybedilmesi ile otoritesi konusunda ciddi bir sınama yaşadı. Bu süreçle beraber Karlofça Antlaşması ile kaybedilen toprakları geri alma çabaları yerini genel olarak savunma safhasına Pasarofça Antlaşması ile geçildi. Ayrıca Venedik karşısında Mora konusunda daha ısrarcı bir tavır sergileyen Osmanlı Devleti Belgrad konusunda askeri açıdan da başarılı olamamasının vermiş olduğu dezavantaj ile burayı hem diplomasi hem askeri koruyamadı. Rumeli ve Orta Avrupa için oldukça önemli olan Belgrad daha sonra geri alınsa da Mora'ya oranla daha ağır bir kayıp oldu. Mora'nın geri kazanılması Belgrad'ın kaybedilmesi stratejik güvenlik açısından Osmanlı Devleti'ni daha zor bir konuma girmesine neden oldu. Venedik karşısında yola çıktığı bu savaşta Osmanlı Devleti'nin Avusturya ile olan bu durumu, Belgrad'ın kaybedilmesi ve bu konuda baskın bir politika izleme yetkisinin olmaması daha sonra olacak gelişecek olan olaylar konusunda bir anahtar nokta idi. Avrupa artık Osmanlı Devleti'nin politikasında arabulucu olma konumu ile de söz sahibi olmaya başladı. Osmanlı Devleti Venedik'e karşı açtığı bu savaşta Avrupa Devletleri'nin Karlofça Antlaşması'na neden olan savaşta olduğu gibi birkaç farklı cephede savaş açabileceği düşüncesini daima bir yerde var olduğunu bilse de Belgrad'ın kaybı ile savaşın sonuçlanacağını tahmin etmemiştir.

#### 3.5.2.1. 1718 Pasarofça Antlaşması Maddeleri ve Venedik-Osmanlı Devleti

Venedik ile yapılan antlaşmanın ilk beş maddesi sınırlar ve gelecekteki mülkiyet hakları ile ilgilidir. Venedik Cumhuriyeti Mora, İstandil, Suda ve İsperlonga'nın kaybını sessizce sineye çekmek durumunda kaldı. Venedik'in elinde kalan yerler, Hersek sınırında İmoski, Arnavutluk ve Dalmaçya'da İstovaz, Sternizza, Unista, Rolok, Erkano ve birkaç palanka idi. Bunun yanında Butrinto, Preveze ve Vonista ve Çuha ile Cerigotto kaldı. Karşılığında ise Dubrovnik yolunda Zarine, Ottovo ve Zubzi palankaları ve Popovo'yu vermek zorunda kaldı.[239] Avusturya ile

[239] **Muahedat Mecmuası**, Cilt: 2, ss. 180-196; **Tarih-i Raşid**, Cilt: 5, ss. 82-100.

yapılan ticaret antlaşmasının diğer şartlarından bazıları değiştirilerek Venedik ile yapılan ticaret antlaşmasına dahil edildi.Bu maddeler Venedik tüccarlarını Osmanlı görevlilerinin suiistimallerinden koruyordu. İmtiyazlar yeni değildi ama Karlofça Antlaşması'nda kaleme dökülmemişti. Ayrıca Venedik Osmanlılara Raguza'ya serbest geçiş hakkı tanımak durumunda kaldı.[240] Kendisine bırakılan yerlerde Venedik'e ayrıca sınırları tam olarak belirlemek üzere bir saat çapında bir toprak veriliyordu. Bunun dışında özellikle Karlofça Antlaşması'nda kapitülasyonlar hakkında bahsedilenler dışında bir şey yoktu. Gümrük vergisi Venedik için %5'den %3'e indirildi. Bu düşüş bir yenilikti. Ayrıca sınırlarda güvenlik, ticaret için özgürlükler ve imtiyazlar ve Venedik tebaasının din meselesi, Berberi ve Ülgünlü korsanlara karşı alınacak tedbirler ve son olarak İstanbul'daki Venedik balyosunun konumu ve öncelik hakları ile ilgili hükümlerde gösterilen endişeler vardı.

Venedik, Osmanlı Devleti nezdinde ki nüfuzunun ne kadar tehlikede göründüğünün farkındaydı ve şimdi ne gibi bir ayrıcalık alırsa onun için kardı. Sınırların durumu ertesi yıla kalsa da bütün antlaşmalar bir sorun çıkmadan onaylandı. Ancak bunun yanında Venedik açısından, barışı imzalayan kişi olarak Carlo Ruzzini'nin İstanbul'a bizzat olağanüstü elçi olarak geldiğinde işlerin düzeltilmesi pek kolay olmadı. Sınırların belirlenmesinde ve esirlerin takası ile ilgili zorluklar yaşandı. İngiltere ve Hollanda'nın arabuluculuğu ile sorunlar çözüldü. Ruzzini daha sonra Berberilerin Venedik ticaretine verdiği zarar ile ilgilendi. Osmanlı Devleti, Venedik'in Doğu Akdeniz'deki gemilerinin güvenliğine dair sözler verdi. Bunların da çözüme kavuşması ile elçi gelecekteki görevleri Balyos Giovanni Emo'ya bıraktı ve kendisine layık bir biçimde ülkesine uğurlandı. Ancak şartlar Venedik için oldukça değişmişti şimdi balyosun durumu da değişecekti. Venedik bütün zengin ve güzel topraklarını kaybetti. Pasarofça Antlaşması ona ölümcül bir darbe vurdu. Ticaretinin Doğu Akdeniz'de kaybettiği topraklara paralel olarak iyice yavaşlaması sahip olduğu adaları dahi kendi elinde tutabilmesi için yapması gereken harcamalara yetmez oldu. Gelir ve giderleri arasındaki açık Venedik'i zarara sürükledi. Bu açık zamanla Venedik'in ticaretini, toprak verimini ve endüstrisini tüketti. Venedik elindeki toprakların muhafazası için güçlü bir durumda değildi ve Osmanlı Devleti ile bir savaş durumunda bu topraklar için savaşa girecek gücü yoktu. Venedik zorda olsa ayakta kalmak

[240] Jorga, Cilt: 4, s. 298.

istiyorsa barışı bozmamak zorundaydı. Osmanlı Devleti de bu antlaşmada Venedik kadar zor durumdaydı ancak bu durum Venedik'i Osmanlı Devleti'nden de daha zor bir durumda bırakmıştı. Bu antlaşmadan tek karlı olan Avusturya oldu. Venedik'in lehine olan ise Pasarofça'dan sonra Osmanlı Devleti dikkatini İran ve Kuzey Avrupa'ya vermiş olması idi. Doğu Akdeniz'de bu açıdan birazda olsa rahat hareket etti.[241]

Osmanlı Devleti için Mora'nın geri alınması ve Girit fethinin tamamlanması ve adalar üzerindeki hâkimiyetinin güçlenmesinden dolayı İstanbul'daki savaş yanlılarının Adriyatik'te yeniden hâkimiyeti sağlamlaştırma düşünceleri alevlendi. Hatta Viyana'ya yeni bir sefer yanında Roma için de bir hazırlığın olması gerektiğini dahi düşünüldü.[242]

## 3.6. OSMANLI-VENEDİK AHİDNAMELERİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ

### 3.6.1. Osmanlı-Venedik Ahidnamelerinin Standart Hükümleri

Ahidname, Osmanlı Devleti tarafından yabancı devletlere verilen ticari imtiyazlar veya barış antlaşması ile maddeleri belirlenmiş ve başında padişahın tuğrasının yer aldığı belgedir. Ahidnameler, İslam hukukunun prensipleri göz önünde tutularak, şeyhülislam fetvası alınarak hazırlanan belgeler olup, savaş bitiminde eman bahşedildiğini gösteren metinlerdir. Diplomatik bakımdan ahidname padişaha ait ferman ve beratlarda olduğu gibi Allah'ın adı, Peygamber ve dört halifenin adlarının zikredilip Allah'ın yardımı, Peygamber'in şefkatinin istendiği davet rüknüyle başlar, bunun altında da padişahın tuğrası yer alır.[243] Ahidnameler onu veren padişahın döneminde geçerli olurdu. Daha sonra gelen padişah selef ahidnameyi onaylarsa antlaşma yenilenmiş olurdu. Tek taraflı bir imtiyaz olarak bağışlanan ahidnamelerden zımnen karşılıklı menfaatler beklenir, bu durum karşılıklı gerçekleşmezse padişah ahidnameyi ilga edebilirdi.[244]

[241] Zinkeisen, Cilt: 5, ss. 397, 400-407.
[242] Jorga, Cilt: 4, s. 281.
[243] Geniş bilgi için bz. Kütükoğlu, ss. 536-540.
[244] İnalcık, s. 1179.

Ahidnameler ticari uzlaşmalar konusunda daha ağırlıklı bir yapıya sahip olmasının yanında bugünden bakıldığında aslında o dönemin diplomatik, siyasi ilişkilerini de gösteren belgelerdir. Bu yüzdendir ki Venedik için Osmanlı Devleti gibi geniş sınırlara sahip olan bir devlet tarafından verilen ticari antlaşmaların getirilerinin ayrı bir önemi vardır. Çünkü ticari ayrıcalığa sahip olmak beraberinde siyasi ayrıcalığı da getirmektedir. Bu konuda da ticari antlaşma yapılan devletin Osmanlı Devletine hangi metaları sağladığı önemli olmaktaydı. Hıristiyan devletlerin ticari imtiyazlar konusunda yarışın farkında olan Osmanlı Devleti de olası bir Hıristiyan birliğini önlemek adına bu durumu politik açıdan kullanmaktadır.

Çalışmanın incelendiği döneme ait ahidname defterinde, yaşanan problemlerin bir şekilde pratikte çözümüne yönelik kayıtlar daha fazladır. Defter ticari hayatın düzenlenmesi dair oldukça geniş bir alana sahiptir. Ticaret ile ilgili çalışmalar için iyi bir kaynak ancak diplomasi ile ilgili olan çalışmalar adına daha sınırlı bir kaynaktır. Ele alınan belgelerde daha çok balyosunda bizzat içinde bulunduğu durumları kapsayacak şekilde seçilmiştir. Ticaret ile diplomasi konusu Osmanlı Devleti ve Venedik ilişkilerinde oldukça iç içe geçtiği için ticareti kapsayan ancak siyasi durumu içine alan ya da bunu etkileyecek olan belgelere dikkat çekilmiştir.

Osmanlı Devleti ile Venedik arasında olan ahidnamelerin kemiğini oluşturan çerçeve neredeyse hep aynı idi. Gerçekleşen savaşlardan sonra tarafların sonuca vardığı ahidnamelerde sınırlar konusu ve kimi zaman vergi, gümrük konusu dışında değişen pek bir madde yoktur. Ahidnamenin süresi bitince elçiler aracılığı ile sürenin uzatılması varsa iyileştirilmesi gereken maddelerin değiştirilerek yine ahidnamenin devam etmesi sağlanır. Bu durum sadece Venedik için değil diğer Hıristiyan devletleri içinde geçerli olan bir durumdur ve farklı devletler de olsa verilen ahidnamelerde benzerlikler görülmektedir. Ahidnamelerde selef ahidname olarak belirtilen ve yenilenen bazı ortak maddeler bulunmaktadır. Bu maddelere Venedik ile yapılan hemen hemen her ahidnamede siyasi, ekonomik, sosyal ve en önemlisi ticaret için kemikleşmiş maddeler diyebiliriz. Bu hususlar genel olarak tüccarların hakları, gümrük konusu, Venedik balyosları ve tercümanları, esirler, Akdeniz'de ticaret yapan gemiler, ticaret hayatının düzenlenmesi, ticarete bir zarar geldiğinde tazmin edilmesi gereken durumlar ile ilgili olup, seleflere dayanan maddeler olmakla birlikte dönemin

gerektirdiği şartları ve siyasi duruma göre diğer değişen maddeleri de içeren ahidnameler mevcuttur.

### 3.6.2. Osmanlı-Venedik Ahidnamelerinin İçerikleri

Kandiye Barışı'ndan sonra imzalanan 1670 tarihli ahidname ile Mora Savaşı'ndan sonra imzalanan 1701 tarihli ahidname ve ardından yinelenen 1706 tarihli ahidnamelerde yer alan ortak konular şu şekilde özetlenebilir.

Gümrük vergisi; Venedikli tüccarlar vergilerini ödedikten sonra metalarını taşıması konusunda kimse engel olmamalı ve belirtilen vergi dışında başka bir vergi alınmamalıdır. Venedik gemileri adet olduğu üzere İstanbul'da aranıp gittikten sonra bir daha Boğazhisarları önüne vardığında aranmaktadır. Bu durum kanun-u kadime uymaktadır. Ancak boğaz hisarlarından sonra Gelibolu'da tekrar aranması kanuna aykırıdır ve tüccarlar için zaman kaybıdır. Bu durumunun engellenmesi istenilmiştir. İstanbul, Beyrut ve Trablus iskelelerinde alınacak vergiler için net bir şey söylenmemiştir. Sadece eskiden beri kanunnamelerde alınması söylenen miktar kadar alınması ve fazla vergi talep edilmemesi belirtilmiştir. Trablus'da ve İskenderiye'de olan Venedik balyosu ve konsolosları bu duruma dikkat etmelidirler.

Venedik balyosları; Venedikli tüccarlar Bursa veya başka bir yere gidecekleri zaman balyostan icazet alacaklardır. Tüccar buna uymazsa subaşı balyosa bu konuda yardımcı olacaktır. Osmanlı Devleti'nden bir kimesnenin balyos ile sorunu olduğunda bu durum İstanbul'da görüşülmelidir. Eğer padişah seferdeyse dava kadı huzurunda görülür.

Esirler konusunda; Kandiye Savaşı'ndan sonra yapılan antlaşma ile birlikte verilen ahidnamede yer alan ve daha sonraki ahidnamelerde benzerleri görülen konu esirlerin nasıl mübadele edileceği sorunudur. Bu antlaşmaya göre Venedik elinde esir olanlar ve beyzadeleri serbest kalacaktır. Venedik elinde bütün esirler Klis'e götürülecek Osmanlı Devleti tarafından alınan bütün esirler de Halomiç (?) İskelesi'ne getirilerek otuzar kırkar mübadele edilecekler ve fazla esir kalırsa onlar da mübadelesiz serbest bırakılacaktır. Bu ahidnamede yer alan benzer bir madde 1701 Mora Savaşı'ndan sonra Venedik ile yapılan ahidnamenin yirmi birinci maddesinde yer almaktadır. Esirler yine otuzar kırkar mübadele edilecek ve kalanlar şartsız serbest

bırakılacaktır. Fakat burada değişen tek nokta mübadelenin yapılacağı nokta olmuştur. Buna göre Venedik elindeki esirleri Gördüs'e, Osmanlı Devleti ise Eğriboz İskelesi'ne getirecektir. Ayrıca esirlerin serbest kalıp kalmaması Müslüman olup olmamaları ile ilgiliydi. Venedik'den gelen bir esir Müslüman olmuşsa esirin sahibi ya da vekili gelirse, sahibine ya da gelen vekile esirin serbest kalması için karşılığında bin akçe verilecek, eğer esir Müslüman değilse sahibine geri verilecektir.

Harami korsan gemilerinin Venedik'e ait olan yerlerde saldırılar düzenleyip esirleri Anadolu, Rumeli ve Mağrib gibi yerlerde satmalarına engel olunacaktır. Bulunan esirler Venedik balyoslarına veya kaimmakamlarına teslim edilecek, haramilere gereken cezaları da verilecektir. Ayrıca bu esirler Müslüman ise serbest bırakılacak eğer değilse ahidanameye göre Venedik balyosuna veya gerekli yetkililere teslim edilecektir.

Akdeniz'de bulunan ve ticaret yapan gemiler; Osmanlı Devleti gemileri ve Venedik Devleti gemileri denizde karşılaşırsa birbirlerine dostça davranacak ve bunun göstergesi olarak yelkenlerini indireceklerdir. Ayrıca tarafların gemileri birbirlerine zarar vermemelidir. Eğer hangi taraf zarar verirse o taraf zarar ve ziyanı tazmin edecektir ve bu şartlar karşılıklıdır.

Maddelerin bir kısmı karşılıklı yapılması gereken düzenlemeleri içerse de kimi zaman istenilen olmuyordu. Özellikle gemiler konusunda bazı sorunlar yaşanıyordu. Denizlerde batan gemiler ve kıyıya sürüklenen Venedik gemilerinin akıbetiyle ilgili olan kısım problemdi. Buna çözüm olarak, Venedik'e ait gemiler Osmanlı Devleti sularında doğal nedenler ile zarar görürse kurtulan kişiler serbest bırakılır ve kazadan kurtulan eşyalar sahiplerine verilir, buna Osmanlı Devleti görevlileri karışamaz ve engel olamazdı. Osmanlı Devleti Venedik sularında böyle bir kaza yaptığında yine bu şartlar geçerlidir.[245] Bir diğer sorun gemilerin rüzgâr gibi doğal nedenler yoluyla limanlara sürüklenmesi ve dizdardan izin almadan limanlara giriş yapmak durumunda kalması olmuştur. Buna da çözüm olarak bu acil bir durumdan dizdara söz edilmesi gereklidir. Gemiler dizdardan izin almadan limandan ayrılmamalıdır. Buna karşı gelenler cezalandırılmalıdır. Venedik gemilerinin Akdeniz'de korsanlar tarafından saldırıya uğraması durumunda karşılık vermesine Osmanlı Devleti görevlileri

[245] Kimi zaman batan gemilerin iadesi bazı görevliler tarafından gerçekleştirilemiyor ya da metaların tekrar gemiye yüklenmesi sırasında tekrar vergi talebinde bulunulması sorun çıkarabilmekteydi. Köse, s. 167.

tarafından karışılmaz. Ancak bu çatışma sırasında Venedik galip gelirse esirler öldürülmemeli ve İstanbul'a gönderilmelidir. Venedik, Osmanlı Devleti ile düşman olan ve devletin gemilerine saldıranlar, Venedik tarafından korunmamalı ve onlara yardım edilmemelidir. Eğer kim bu yardımda bulunursa Venedik beyleri bu durum konusunda gerekli cezaları vermelidir. Venedik düşman korsan gemilerine rastladığında mümkünse onları tutup haklarından gelmelidir. Bu düşman gemiler limanlara alınmamalı, korunmamalıdır. Bu durum Osmanlı Devleti için de geçerlidir. Mağrip ve diğer yerlere ait tüccarlar da Osmanlı ve Venedik Devleti'nde serbestçe ticaret yapabileceklerdi.

Ticaret hayatının düzenlenmesi ve tüccarların hakları; Venedik'den gelen tüccar Osmanlı Devleti'nde haksızlığa uğrayıp, parasını bu yüzden kaybederse dolandırılırsa bu dolandıran kişi bulunmalı ve hakkı tüccara geri verilmelidir. Venedik'den birisi alışveriş yaptıktan sonra borç bırakıp giderse bu yüzden Venedik görevlileri sorumlu tutulmamalıdır. Bu borç ancak kefillerden sorumlu tutulur. Denize açılan gemiler için de kefiller istenmektedir. Gemiler açıldıklarında vardıkları yerde zarar ve ziyan vermesin diye gemi reisleri kefil vermektedir. Bir zarar olursa bu zarardan kefil sorumludur ve kefil vermeden yola çıkılırsa bu durum cezalandırılmalıdır. Ticaret yapmak için gelip giden Venedikli tüccarlardan evli ya da bekâr olsun haraç talep edilmemesi, Venedik tüccarlarının Osmanlı tebaası ile bir anlaşmazlıkta kadının davayı görmesi, ancak muhakkak yanlarında tercümanlarının bulunması, Venediklilerin kendi aralarındaki sorunlarda davayı balyosun ele alması belirtilir. Bunun yanında Venediklilerin şahadetlerinin kabul edilmemesi konusunda yaşanan sorunlara cevap olarak Venedikli biri şahitlik konusunda güvenilir biri ise şahitlik yapmasında başka bir kriterin engel olmadığı vurgulanır. Ayrıca Venedikli bir tüccar balyostan icazetname almadan yola çıkmamalıdır. Herhangi bir yere gidecek olan tüccar bu icazetnameyi almadan gitmek isterse subaşı bu zorluk konusunda balyosa yardım eder. Osmanlı Devleti'nde Venedikli tüccarın başına bir iş gelip soyulursa, kaybolursa tüccar aranmalı ve bulunup zararı karşılanmalıdır. Eğer tüccar bulunamazsa zararı vekiline ödenir. Tüccar Osmanlı Devleti'nde ticaret yaparken ölürse mirası balyos aracılığı ile varislerine verilir. [246]

[246] BOA, nr. 16, Düvel-i Ecnebiye, s. 13-17/ 4; s. 19-30/5. **Muahedat Mecmuası**, Cilt: 2, ss. 146-155, 158-178, 178-179.

Ahidnamelerde yer olan ortak konular yanında her ahidnamenin kendine özgü, dönemine hitap eden maddeler dışında bazı özel durumlarda verilen hükümler mevcuttur, bu hükümler yine ahidnamelere atıflarda bulunularak verimli ve yapılan ahidnameye göre bir karar alınması istenmiştir. Kimi zaman hükümlerde oldukça spesifik bir durum karşısında yine ne yapılması gerektiği ahidnamelere dayandırılarak söylenmesi yanında hükmün içerisinde bu dayandırma yanında izlenmesi gereken yolun ne yönde olması gerektiği de anlatılmıştır.[247]

Osmanlı padişahı olsun, ahidname verilen taraf olsun hükümlerin mutlak surette uygulanması konusunda nihai sonucu elde edememiştir. Osmanlı Devleti görevlileri kimi zaman şartları tam olarak yerine getirememesi, müstemen tüccarın gümrük vergisi vermemek ve karını arttırmak için kaçakçılık yapması, tercümanlık statüsü bulunan kişinin vergi vermemesi ve imtiyazlı durumda olması nedeniyle tercümanlık belgesinin legal olmayan şekilde, tercüman olamaya aslında pek selahiyeti olmayan kişilere verilmesi, konsolosların ve elçilerinde bu durumu destekleyip kolaylaştırması gibi nedenler ile ahidnamelerin hükümleri ihlal edilmiştir. Bununla birlikte Osmanlı idaresi ahidnamelerin uygulanması için büyük bir dikkat ve itina göstermiştir.

Ahidnamelerin verilmesi sadece padişahlara münhasır değildir. Şehzadeler, valilikleri sırasında kendi içindeki bazı gruplara ahidname verebilmektedir. 19. yüzyıla kadar barış antlaşmaları, ticari imtiyazlar ahidname adı altında olsa da zamanla tek taraflı imtiyaz özelliğini kaybederek karşılıklı muahede hüviyetini kazanmıştır. Ahidname kelimesinin yerini belgelerde muahede kelimesi almıştır. Bu durum Osmanlı Devleti'nin Avrupa Devletleri ile eşit durumda olduğunu gösterir.[248] Özellikle 1683 yılından sonra Osmanlı Devleti için kapitülasyonlar altında verilen imtiyazlar yeni bir döneme girdi. Tanınan imtiyazlar politik yardımın bir göstergesi olarak verildi.[249]

[247] BOA, nr. 16, Düvel-i Ecnebiye, s. 48-49/ 78.
[248] Kütükoğlu, ss. 539-540; Babıâli'de bulunan büyükelçiler, valiler ve elçiler gümrük memurlarına hiçbir açıklama yapmadan sadece kendilerine ait olduklarını söyleyerek istedikleri eşyaları gönderme veya teslim alma imtiyazına sahipler, şunu söylemek gerekir ki Türklerin bu dürüstlük ve cömertlikleri Avrupa'nın hiçbir yerinde eşi benzeri yoktur; Chardin, ss. 41-42.
[249] İnalcık, s. 1185.

### 3.6.2.1. Osmanlı-Venedik Ahidnamelerinde Gümrük Vergisi ve Müstemene Tanınan İmtiyaz Sorunları

Ahidnameler her iki devlettin de sadık kalması ile devam edebilirdi. Bu durumda kimi zaman her iki devletin dışında gerçekleşen kimi faaliyetler ahidnameleri tehlikeye düşürebilmektedir. Bu konuda özellikle korsanlık faaliyetleri, gemilerin geçişlerinde gümrük, vergi sorunları oldukça baş ağrıtan konular olmuştur. Gümrük vergisi önceleri "adet ve kanun" üzere alınacağına dair antlaşmalarda miktarı konusunda bu ibare yer alırken, daha sonra alınacak olan verginin oranı belirli bir orana bağlanmıştır. II. Mehmet dönemi ile birlikte %2 olan vergi oranı başta %4'e daha sonra %5'e çıkarılmıştır. 16. yüzyılın sonlarına kadar bu oran muhafaza edilmiştir. Ancak bu oran her devlet için aynı olmamakla beraber bölgeden bölgeye de değişmektedir.[250]

Gümrüklerde yaşanan problemleri engellemek için gönderilen birçok arzuhal bulunmaktadır.[251] Draç kadısına gönderilen bir hükümde Venedik elçisi Alvize Murceniko Kavalin'nin arzuhaline göre gümrük vergileri verildiği halde Venedik tüccarının gümrük eminleri tarafından bölgeye kabul edilmemesi ve fazla vergi istenmesi üzerine, bu kişilere zarar verilmemesi ve gereğinin yapılması istenmektedir.[252] Diğer bir hükümde Boğaz hisarları kadılarına gönderilmiştir. Balyos İsfanyo Köstanyani tarafından gönderilen arzuhalde, bir Venedik gemisine gümrük vergisini verdiğine dair borç tezkiresinin acil verilmesi istenmektedir. Yine Divan-ı Hümayun'da olması gereken şartların sağlanmasını emretmektedir.[253] Yine boğazdan geçen gemilerin bazı eminler tarafından arama yapılması durumu zaman kaybına neden olduğundan bu konu üzerinde de problemler ortaya çıkmaktadır. Bu konu Kandiye alındıktan sonra yapılan antlaşmada ele alınmasının yanında sonraki ahidnameler ve hükümlerde de karşımıza çıkmaktadır. 1700 tarihli bir hükümde elçinin gönderdiği arzuhale göre bir korsan taifesinin kalyonu Boğazdaki Venedik tüccar gemilerine ilişmektedir ve bunun önlenmesi istenir. İstanbul ve Galata

[250] İnalcık, s. 1182; Kütükoğlu, s. 538.
[251] BOA, nr. 16, Düvel-i Ecnebiye, ss. 43-44/ 62-64.
[252] BOA, nr. 16, Düvel-i Ecnebiye, s. 85/ 198.
[253] BOA, nr. 16, Düvel-i Ecnebiye, s. 71/ 185.

kadılarına gönderilen başka bir hükümde, Venedik tebaasından İstanbul'a gelenlerden cizye istenmemesi yer almaktadır. Bu yerleşmemiş tüccarlar için geçerlidir. İstanbul'a yerleşmiş tüccarlardan cizye alınır. Mesela, Françesko isimli kişi gümrük vergisini vermiş ve eda tezkiresini isteyip kendisinin tutulmamasını istemiştir. Farklı sorunlar yaşanmasının ardından gönderilen hükümde kişinin tezkire verilip bırakılması istenir.[254]

Müstemenlerin kendi aralarındaki davalara Venedik yetkililerinin bakması yanında Müslüman ile bir dava Osmanlı mahkemesinde görüşülürdü. 15. ve 16. yüzyıllarda müstemenler kendi aralarındaki davalar için Osmanlı mahkemesine başvuruyorlardı. Daha sonraki yıllarda mahkeme ücretlerinin daha düşük olması nedeniyle Müslümanlar konsolos mahkemelerini tercih ettiler. Bu davalarda Müslüman olmayan kişilerinde şahitlikleri kabul edilmekle birlikte, müstemenin ikametgâhı, ancak bir suçluyu, köleyi saklama ve barındırma durumunda aranabilirdi. Ayrıca 1536'da verilen kapitülasyon taslağına göre bir müstemen Osmanlı toprağında on yıl oturduktan sonra zımni statüsünü alıyordu. Oysaki Hanefi hukukuna göre bu süre bir yıldır. Osmanlı Devleti müstemen tüccarın bir yıldan fazla gidip gelmesiyle ilgili bir kural belirlememiştir. Bu durum ticaretteki başka bir esnekliği de göstermektedir. Ancak zaman zaman bu gibi durumlar karşında çerçevesinde bazı karışıklıklar da yaşanmıştır.[255]

Müstemen tüccardan gümrük vergisi dışında herhangi bir vergi ya da hediye gibi başka taleplerde bulunulması yasaktır. Ancak buna rağmen kimi zaman bazı isteklerde bulunulmuştur. Kıbrıs Valisi Fazlı Paşa'nın iskeleye yanaşan Venedik gemilerinden "hediye" adıyla zorla para alması şikâyet edilmiş ve bunun üzerine bunun engellenmesi için gerekenlerin yapılması konusunda hüküm gönderilmiştir.[256]

[254] BOA, nr. 16, Düvel-i Ecnebiye, ss. 32-33 /18, 21, 22, 23.
[255] İnalcık, ss. 1180-1181.
[256] Kütükoğlu, s. 539.

## SONUÇ

1645 ve 1715 yıllarını kapsayan süreçte Venedik Cumhuriyeti ve Osmanlı İmparatorluğu'nun diplomatik yönden ilişkilerini üç ahidname çerçevesine oturtabiliriz. Antlaşmalar ilkinden başlayarak padişah değişimleri gibi belirli bir ritüeli izleyen dönemlerde yenilenmişlerdir. Antlaşmalardan ilki 1669'da Kandiye Osmanlılar tarafından alındıktan sonra imzalanan ahidnamedir. İkincisi 1701 ahidnamesi ve üçüncüsü 1715'de imzalanan ahidnamedir. Her üç ahidnamenin selef ahidnamelere hitap eden kısımları mevcut olmakla birlikte dönemine has maddeleri de içermektedirler. Selef ahidnamelerde yer alan maddelerin birçoğu her yeni ahidname ile yenilenmiş olsa da son ahidname ile kemiği oluşturan bazı maddelerde savaşın getirmiş olduğu diplomasi ile bu kemikleşmiş ahidnamelerin bazı maddelerinde değişim yapılmak durumunda da kalınmıştır. 1669'da her ne kadar savaş sürecinde diğer Avrupa devletleri duruma müdahil olsalar da savaş sonunda yapılan ahidnamede bir yaptırımları olmamıştır. Bu Venedik Cumhuriyeti ve Osmanlı İmparatorluğunu ilgilendiren bir durum olarak kalmıştır. Verilen ahidname önceki ahidnameler ve diğer devletlere verilen ahidnamelerde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nin bahşetmesi durumunda verilmiş olan bir ahidnamedir. Bir boyun eğme sonucu olarak ahidname Osmanlı Devleti tarafından bahşedilmiştir. Venedik Cumhuriyeti'nin diplomatik yaptırımları, temsilcilerinin tavırları da bahşetmeyi kabul etme yönünde olmuştur.

1702'deki verilen ahidnamenin bir önceki ahidnamede olduğu gibi tam anlamıyla bir zafer sonucu bahşedilmiş bir ahidname havasında olmadığı görülmektedir. Venedik ise bir önceki ahidnamede olduğu gibi daha sessiz bir yol ile bu ahidnameyi kabul etme süreci izlemiştir. Bununla beraber, ahidname birebir Venedik ile yapılmış olsa da başka Avrupa devletlerinin de yapılan antlaşmada yer alması bir önceki ahidnameden farklıdır. 1715'de yapılan antlaşma altında Venedik ile imzalanan ahidname yine sadece Venedik ile yapılmış olsa da savaş süreci ve sonunda başka Avrupa devletleri de bu aşama da yerlerini almış ve Osmanlı Devleti'nin gücü sorgulanmaya başlanmıştır. Bununla beraber verilen ahidname artık Osmanlı Devleti'nin bahşettiği bir ahidname değil ciddi pazarlıklar ile vermek durumunda kaldığı ve hatta ahidnamelerde yer alan kemikleşmiş sürekli yinelenen bazı maddelerin de değiştirilerek imzalanan bir ahidname niteliğine sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Venedik Cumhuriyeti arasında olan diplomatik ilişkiler giderek

başka Avrupa devletlerinin de yakından ilgilendiği ve müdahil olduğu bir aşamaya taşınmıştır.

1645 yılından 1715 yılına kadar Osmanlı-Venedik ilişkilerinde en önemli unsur Girit olmuştur. 1645-1669 tarihleri arası savaş dönemi olarak ayrı bir özellik arz etse de savaşın son bulmasından itibaren diplomatik ilişkiler normale dönmüştür. Ne var ki 1669 tarihinde yapılan anlaşma ile Venediklilere bırakılan Girit'teki üç ada kale (Suda, Granbusa, İsperlanka) Venediklilerin, Girit'i tekrar alma hayallerini de devam ettirdi.1715 Mora savaşı sonrasında yapılan anlaşma ile bu üç ada kale Osmanlı topraklarına katılınca Venedik'in Girit hayalleri de bitmiştir. 18. yüzyıl Venedik için başka bir dünya olmuştur. Bunun da ilk görüntüsü Osmanlılarla yaptığı 1715 anlaşması oldu.

## KAYNAKÇA

### I-Başbakanlık Osmanlı Arşivi: (BOA)

BOA. Düvel-i Ecnebiye Defteri, nr: 16, 17.

### II-Osmanlı Tarihleri ve Kaynakları:

Evliya Çelebi. **Seyahatname**, (Hazırlayanlar: Kahraman, Seyit Ali. Dağlı, Yücel. Dankoff, Robert) Cilt: 8, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.

Fındıklılı Silahdar Mehmet Ağa. **Silahdar Tarihi,** Cilt: 1, Devlet Matbaası, İstanbul, 1923.

Hammer, Joseph Von. **Büyük Osmanlı Tarihi**, çev. Metin Ata, Cilt: 5-6, Çevik Matbaası, İstanbul, 1994.

**Hikayet-i Azimet-i Sefer-i Kandiye** (Hazırlayan: Adıyeke, Nuri), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, İzmir, 1988.

Jorga, Nicolae. **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Cilt: 4, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2009.

Katip Çelebi. **Tuhfetü'l-Kibar Fi Esfari'l Bihar**, (Ed. Orhan Şaik Gökyay), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973.

Mehmed Raşid Efendi.**Tarih-i Raşid**, Cilt: 4, 5, İstanbul, 1282.

**Muahedat Mecmuası**, Cilt: 2-3, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2008.

Mustafa Naima Efendi. **Tarih-i Naima**, Cilt: 3, (Ed: Mehmet İpşirli), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.

Ustazade Yunus Bey'in Girit Fethi Tarihi, **Osmanlı Venedik Girit Savaşı 1645-1669**, (Ed. Ali Ekrem Erkal), Cilt: 2, Printer Ofset ve Matbaacılık, İzmir, 2008.

Zinkeisen, John Wilhelm. **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Cilt: 4-5, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011.

**III-Araştırma ve İnceleme Eserler:**

Adıyeke, A. Nükhet – Adıyeke, Nuri, "Türk Denizcilik Tarihi Açısından Girit Savaşı ve Önemi", **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, sayı 9, (Şubat 2007), ss.1-9.

Adıyeke, Nuri. "Girit Savaşları ve Birleşik Hıristiyan Orduları", **Türkler Projesi**, Cilt: 9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, ss. 738-743.

Adıyeke, Nuri. "Girit Seferine Konulan Nokta: Kandiye'nin Fethi ve Psikolojik Sonuçları", **XIII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler**, Cilt: 3/1, Ankara, 2002, ss. 153-163.

Ağır, Aygül. **İstanbul'un Eski Venedik Yerleşimi ve Dönüşümü**, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2009.

Altınay, Ahmet Refik. **Köprülüler**, (Ed. İbrahim Delioğlu), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001.

Bertele, Tommaso. **Venedik ve Kostantiniyye**, çev. Mahmut H. Şakiroğlu, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2012.

Bierman, Irene A. "The Ottomanization of Crete", **The Ottoman City and Its Parts Urban Structure and Social Order**, Aristide D.Caratzas Publisher, New York, 1991, ss. 53-74.

Bono, Salvatore. **Yeniçağ İtalyası'nda Müslüman Köleler**, çev. Betül Parlak, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Bostan, İdris. **Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği**, 4.Baskı, Kitap Yayınları, İstanbul, 2011.

Braudel, Fernand. **II. Felipe Dönemi'nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, Cilt: 2, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Yayınları, 2.baskı, Ankara, 1992.

Brown, Horatio F. **Venice**, Rivington Percival-co, Second Publish, London, 1895.

Carretto, Giacomo E. **Akdeniz'de Türkler,** çev. Durdu Kundakçı-Gülbende Kuray, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2.Baskı, Ankara, 2000.

Chardin, Jean. **Chardin Seyahatnamesi**, (Ed. Stefanos Yerasimos), Çeviren: Ayşe Meral, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2014

Çabuk, Vahid. **Köprülüler**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1988.

Danişmend, İsmail Hami. **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, Cilt: 3, Türkiye Yayınları, İstanbul, 1972.

Detorakis, Theocharis E. **History of Crete**, translated by John C. Davis,Pub. Mystis, Iraklion, 1994.

Dursteler, Eric R. **İstanbul'daki Venedikliler**, çev. Taciser Ulaşbelge, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.

Eickhoff, Ekkerhard. "Denizcilik Tarihinde Kandiye Muharebesi" **Atatürk Konferansları**, Cilt: 2, Ankara, 1970, ss. 147-161.

Ertaş, Mehmet Yaşar. "Mora'da Osmanlı-Venedik Mücadelesi 1684-1715" **Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası**, (Ed.Haydar Çoruh, M.Yaşar Ertaş, M.Ziya Köse), Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 103-149.

Faroqhi, Suraiya. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Venedikliler" **Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak,** Çevirenler: Gül Çağalı Güven, Özgür Türesay, 3.baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.

Faroqhi, Suraiya. **Osmanlı İmparatorluğu ve Etrafındaki Dünya**, çev. Ayşe Berktay, Kitap Yayınları, İstanbul, 2007.

Finkel, Caroline. **Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı**, çev. Zülal Kılıç, Timaş Yayınları, 4.Baskı, İstanbul, 2010.

Gökbilgin, Tayyip. "Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu ve Bizimle İlgili Diğer Belgeler", **Türk Tarih Belgeleri Dergisi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt: 5-8, Sayı: 9-12, Ankara, 1972, ss.1-151.

Greene, Molly. "Commerce and The Ottoman Conquest of Kandiye", **New Perpectives on Turkey**, Cilt: 10, 1994, ss. 95-118.

Greene, Molly. **A Shared Worl, Christians and Muslims in the Early Modern Mediterranean**, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 2000.

Gülsoy, Ersin. "Girit Seferi ve Sonrasındaki Politik Gelişmeler", **Türk Denizcilik, Tarihi**, Cilt: 1, (Ed.İdris Bostan-Salih Özbaran), Deniz Basımevi, İstanbul, 2009, ss.255-267.

Gülsoy, Ersin. **Girit'in Fethi ve Osmanlı İdaresinin Kurulması 1645-1670**, Tarih ve Tabiat Vakfı, İstanbul, 2004.

Gürol, Ümit. **İtalyan Edebiyatında Türkler (Başlangıcından 1982'ye),** İmge Kitabevi, Ankara, 1987.

Hanb, Stefan. "Balyoslar ve Büyükelçiler", **İstanbul'daki Venedik Sarayı ve Eski Yaşayanları**, çev. Serap Mumcu, Caner Nohut, Nevin Speelman-Özkan, **(**Ed. Maria Pia Pedani), Edizioni Ca'Foscari, Venedik, 2013, ss.35-52.

Hinz, Walter. **İslâm'da Ölçü Sistemleri,** Çev: Acar Sevim, Marmara Üniversitesi Yayını, İstanbul, 1990.

İnalcık, Halil. "İmtiyazat", Cilt: 3, **Encylopaedia of Islam**, İstanbul, 1971, ss. 1179-1189.

Kaplanis, Tassos A. "Ioakeim Kyprios' Struggle- A Narrative Poem on the "Createan War" of 1645-1669", **Cyprus Research Centre Texts and Studies in the History of Cyprus LXVII**, Nicosia, 2012.

Koçu, Reşat Ekrem. **Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar 1300-1920 ve Lozan Muahedesi 24 Temmuz 1923**, Türkiyat Matbaası, İstanbul, 1934.

Koloğlu, Orhan. **Türk Korsanları**, Tarihçi Kitapevi, İstanbul, 2012.

Köse, Metin Ziya. **1600-1630 Osmanlı Devleti ve Venedik**, Giza Yayınları, İstanbul, 2010.

Kurtoğlu, Fevzi. **Türk Deniz Muharebeleri-Girit Harbi**, Cilt: 2, Deniz Matbaası, İstanbul, 1939.

Kütükoğlu, Mübahat. "Ahidname", **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 1, İstanbul, 1988, ss. 536-540.

Mansel, Philip. **Levant**, çev. Nigar Nigar Alemdar, Everest Yayınları, İstanbul, 2011.

Morris, Jan. **The Venetian Empire**, PenguinYayınları, İngiltere, 1980.

Mumcu, Serap. **Venedik Balyosu'nun Defterleri 1589-1684**, Edizioni Ca'Foscari, Venedik, 2014.

Özcan, Abdülkadir. "Pasarofça Antlaşması", **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 34, İstanbul, 2007, ss. 177-181.

Pedani, Maria Pia. **Osmanlı Padişahı Adına**, çev. Elis Yıldırım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

Pedani, Maria. **Doğu'nun Kapısı Venedik**, çev. Gökçen Karaca Şahin, Küre Yayınları, İstanbul, 2015.

Rothman, E.Natalie. **İmparatorluk Simsarları Venedik-İstanbul Arasında Mekik Dokuyanlar**, Çeviren: Ebru Kılıç, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016.

Setton, Kenneth K. **Venice Austria and The Turks in the Seventeenth Century**, The American Phılosophical Society, Philadelphia, 1991.

Skinner, Hilary. **Turkish Rule in Crete**, Eastern Question Association, London, 1877.

Şakiroğlu, Mahmut. "Balyos", **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 5, İstanbul, 1992, ss. 43-47.

Şakiroğlu, Mahmut. "Venedik Cumhuriyeti'nin İstanbul'daki Temsilcileri: Balyoslar, Çalışmaları ve Etkinlikleri", **Tarih ve Toplum**, Cilt: 10, Sayı: 59, İstanbul, 1998, ss. 44-48.

Tabak, Faruk. **Solan Akdeniz 1550-1870**, çev. Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.

Tongas, Gérard. **Les Relations de La France Avec L'Empire Ottoman Durant la premièr moitié de XVII. siècle et L'Ambassade a Constantinople de Philippe de Harlay, Comte de Césy**, Toulouse, 1942, (Çeviren: Mustafa Daş; Yayımlanmamış daktilo metin)

Tukin, Cemal. "Girit", **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 4, İstanbul, 1996, ss. 85-93.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. **Osmanlı Tarihi**, Cilt: 3, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3.Baskı, Ankara, 1983.

Valensi, Lucette. **Venedik ve Babıali Despotu'un Doğuşu**, çev. A.Turgut Arnaş, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1994.

Valiero, Andrea. **Historia Della Guerra Di Candia**, Cild: 1-2, Colombo Coen Tıp Yayınları, Venedik, 1679.

Yıldırım, İbrahim. **Osmanlı Devleti'nde Elçi Kabulleri**, Kitap Yayınları, İstanbul, 2014.

Ziya ve Rahmi. **Girit Seferi**, Askeri Matbaa, İstanbul, 1933.